

Werk

Titel: Petri Petiti Philosophi & Doctoris Medici Parisiensis De Sibylla

Untertitel: Libri tres

Autor: Petitus, Petrus

Verlag: Lankisch; Guntherus

Ort: Lipsiae; Lipsiae

Jahr: 1686

Kollektion: VD17-Mainstream

Gattung: Altertumskunde

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN737373385

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN737373385>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=737373385>

LOG Id: LOG_0016

LOG Titel: Liber Tertius. De Sibyllinæ diuinationis proprietate & oraculis.

LOG Typ: chapter

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

PETRI PETITI

Philosophi, & Doctoris medici,

DE

SIBYLLA

LIBER TERTIVS.

*De Sibyllinæ diuinationis
proprietate & oraculis.*

PRÆFATIO.

Superioribus libris vnâ tantum
fuisse Sibyllam ostendimus, inge-
nium eius, mores, longum æuum,
patriam, antra, peregrinationes e
veterum monumentis eruimus, quo-
rum pleraque illi cum aliis fatidicis fe-
minis communia esse potuerunt; nunc
hocce in libro, quod magis illi pro-
prium & vernaculum explicare aggre-
dior: qualis scilicet fuerit eius diuina-
tio, quoue caractere ab aliorum va-
tum facultate secerni possit; cuius rei
ignorantia factum puto, vt pro vna
examen nobis Sibyllarum exoriretur.
Idque

Idque eo impensius nunc elaborandum est, quod initio eius rei explicationem polliciti sumus, cum auctorum testimoniis vnā fuisse Sibyllam probaremus. Profecto enim ex hac potissimum, quam hic inimus, disputatione doctrinæ illius alioqui *Ἐπιδοξοτάτης* confirmatio pendet. Exinde ad oracula, veniemus, quibus creditur prædixisse de Christi Domini aduentu & rebus; & quid de his sentiendum videatur aperiam. Principium autem disputationis, quid inter Sibyllam & Pythiam aliosque vates intersit palam facere. Hoc igitur Numinis freti ope agamus.

CAPVT I.

*Non eundem fuisse diuinandi modum,
quo Sibylla usa est, & quo Pythia
Apollinis sacerdos & alii vates,
ostenditur.*

VT fere in aliis euenit, vt vltimæ & specificæ, vt loquuntur, differentiæ lateant, eoque a paucis perspicui possint: sic & quæ Sibyllam ab aliis vatibus discrimina secernunt, non modo indoctum sed & eruditum vulgus hæc-

nus fugerunt. Hanc depellere animis caliginem pro virili conabor. Primum quidem quæ fuerit ratio Sibyllinæ diuinationis, quamque diuersa ab aliorum vaticiniis, ex his cuius perspicuum esse poterit: fuit enim in Sibylla vniuersalis quædam præfagiendi facultas, qualis nulli alii vatum tributa: neque tempori aut loco cuiquam peculiari addicta fuit, vt Pythiæ, sed quouis tempore & loco vaticinari poterat. Quippe eam vim nacta ab ipso conceptu, vt supra notauimus; cum Pythia non semper, neque pro arbitrio, vbi interrogaretur, responsa dare posset, sed occasionem atque, vt sic dicam, tempestiuitatem præstolari cogeretur, donec numen ipsam inuiferet: semel enim tantum singulis mensibus afflari solitam Plutarchus tradit. Sed neque alibi quam Delphis in templo Apollinis, neque quouis eius templi loco, sed in adyto & specu, tripodique insidens, vaticinari poterat. Longe alia ratio Sibyllæ, cui, vt dixi, vis illa semper præsto quouis loco & tempore: neque tripode illi, aut fatidica aqua, aut lauro opus erat, vtpote natura vates & in potestate habens furoris illius vsum quo futura præuideret.

Quod equidem non dico, quasi putem semper eodem modo se habuisse ad expediendas muneris sui rationes, non aliquando melius aliquando deterius; quem tenorem & virtutis æquabilitatem ingenii humani conditio non capit; sed

sed quia posita naturæ opportunitate & voluntate, nunquam illi genii inspiratio deerat: non aliter illi, vbi opus esset, sese ex occulto adiungentis, atque in sententia Peripateticorum intellectus agens, qui ex mente Auerrois & Alexandri Aphrodisei intelligentia est humanæ speciei illucens, ad libitum cuiusque vim suam & lumen animæ infundens. Quod enim lex naturæ & ordo in adiungendo ad animum humanum intelligentiæ præstat apud eos philosophos, id dæmon ex destinato & consulto faciebat in Sibylla: siue vt quantum in animam hominis posset declararet, & numinis in se honorem & cultum transmoueret, siue etiam vt veri improvidos in eum errorem deduceret, quod naturalis animæ humanæ insit futura prænoscenti facultas: quam tamen nullam illi esse a natura tributam, quæ quidem rationis captum excedat, supra ostensum est.

Quin fortasse quocumque vellet tempore, & quocumque corporis statu, Sibyllam vaticinari potuisse omnino sequitur: si verum est quod Proclus in Timæo prodidit, & supra recitabamus, statim a natiuitate hanc in voces fatidicas erupisse: *ὡππερ ἡ Σιβυλλα παρ' αὐτὴν ἀποκύησιν χρησµωδῆσαι* &c. Quod idem de Apollonio Tyaneo & Sosipatra credi potest. Quibus dæmonem haud secus atque animam ipsam semper præsentem fuisse, ex iis, quæ de ipsorum actis historiæ produnt, intelligi potest.

Quibus

Quibus haud inferiorem in hoc fuisse Sibyllam constat: immo huic magis adhuc familiarem fuisse & præsto ad omnem diuinandi impetum dæmonem existimandum est. Quo magis mirari eos subit qui Pythias vates cum Sibylla confundunt: ad quem imegisse scopulum videtur Eusebius, dum sic de Sibylla in oratione ad Sanctorum cœtum tradit: ἡ τὸινυν Ερυθραία Σίβυλλα, Φάσκιον ἑαυτὴν ἕκτη γενεᾷ μετὰ τὸν κατακλισμὸν γενέσθαι, ἰέρεια ἦν τῷ Ἀπόλλωνος, Δαδῆμα Ὀπίσης τῷ θεησκευμένῳ ὑπὸ αὐτῆς θεῷ Φορῶσαι, καὶ τὸν τρίποδα, περὶ ὃν ὁ ὄφις εἰλεῖτο, περιέπρσαι: ἀποφοιτάζουσι τε τοῖς χρωμένοις αὐτῇ &c. *Sibylla igitur Erythraea, quæ seipsam sexta post diluuium generatione vixisse & sacerdotem Apollinis fuisse dicit, diadema ex equo una cum Deo cui seruebat gestans, & tripodam circa quem serpens voluebatur frequentans, & ipsam consulentibus responsa edens &c.* Sane tripodem in templo Apollinis, quod Delphis fuit, tantum fuisse, ori speluncæ e qua oracula reddebantur impositum, cum alii scriptores antiqui censent, tum Seruius ad tertium librum Æneidos his verbis haud obscure innuit: *Tripodes mensæ fuerunt in templo Apollinis Delphici, quibus superpositæ Phæbades vaticinabantur.* Sed vnus Lucretii sufficiat auctoritas, dum ita de oraculo Delphico canit lib. 5.

*Qua prius aggrediar, quam de re fundere fata
Sanctius, & multo certa ratione magis quam*

Pythia qua tripodem e Phœbi lauroque profatur.

Neque mihi quisquam hic Erasmum obtrudat, qui non vnius oraculi & loci proprium fuisse tripodem censuit Chiliad. I. cent. 7. adag. 90. E tripodem : *translatum* (inquit) *a tripodem vel Delphica vel Pythia.* Nam hæc duo oracula quondam summam fidem apud mortales obtinuerunt. Hic enim error manifestior est, quam vt verbis confutari debeat. Multum & a Bacidum furore dispar vis Sibyllæ : siquidem & istorum temporarius fuit afflatus, quem illis a Nymphis excitari solitum antiquitas credidit. De quo vaticinii genere seorsim dicendum erit: vbi eadem soluetur difficultas quæ de Sibylla; num scilicet plures ii, vt vulgo creditur, an vnus tantum eius nominis vates fuerit.

Quod autem mihi præcipuum in Sibylla, palmarium, singulare fuisse videtur; vniuersitas est diuinationis, ad omnia tempora, omnes euentus se extendentis. Euentus inquam, non rerum paruarum & ad priuatorum hominum fortunam peruenientium, sed magnorum virorum, puta regum & imperatorum, ad mutationes imperiorum, & præuia iis portenta & prodigia; quæ quibus cerimoniis & factis procurari deberent, distincte carminibus exposuit, vt mox dilucidis scriptorum veterum testimoniis probabo.

CAPVT

CAPVT II.

Vniuersitas Sibyllina diuinationis.

ENimuero mihi attentius contemplanti, & Sibyllæ diuinationem cum aliorum antiquorum vatum responsis comparanti, eadem huius ad aliorum facultatem ratio fuisse videtur, quæ Romanarum rerum ad gesta aliarum nationum, historiæ Polybii ad alias superiorum scriptorum historias. Quas sic inter se vt vniuersalia a particularibus differre Polybius ipse initio historiæ suarum præfatur his verbis: ἐν μὲν ἔν τοῖς πρὸ Ἰάτων χρόνοις, ὡσανεὶ ποσειδάδας εἶναι συνέβαινε τὰς τῆς οἰκισμένης πράξεις (Διὰ τὸ καὶ καὶ τὰς Ἰπποβοίας ἐπὶ ἡ συντελείας αὐτῶν, καὶ καὶ τόπος διαφέρειν ἕκαστα τῶν πεπραγμένων.) διὸ ἡ τῶν καιρῶν οἶονεῖ σωματοειδῆ συμβαίνειν γίνεσθαι τὴν ἰσορίαν, συμπλέκεσθαι τε τὰς Ἰταλικὰς, καὶ Λιβυκὰς πράξεις, ταῖς τε καὶ τὴν Ἀσίαν καὶ ταῖς Ἑλληνικαῖς, καὶ πρὸς ἐν γίνεσθαι τέλος τῶν ἀναφορῶν ἀπάντων. id est, Enimuero ante ista tempora, quæ per orbem terrarum gerebantur ea quasi sparsa diuulsaque erant: cum ἔ susciperentur ἔ finirentur singula eorum diuersas ob causas, ἔ temporibus quoque ac locis inuicem distarent. Post ista vero tempora, vt in vnum quasi corpus coiret historia, euenit: vtque res Italicæ ac Libycæ

Asiaticis & Græcis miscerentur, & omnes ad unum finem referrentur. Et non multo post de suo instituto: τὸ γὰρ τῆς ἡμετέρας πραγμάτων ἰδίον καὶ τὸ θαυμάσιον τῶν καθ' ἡμᾶς καιρῶν, τῆτό ἐστιν. ὅτι καθάπερ ἡ τύχη σχεδὸν ἀπαντὰ τὰ τῆς οἰκουμενῆς πρᾶγματᾶ πρὸς ἓν ἐκλίπε μέρος, καὶ πάντα νέυειν ἠνάγκασε πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν· ἔγω καὶ Διὰ τῆς ἰσορίας, ὑπὸ μίαν σύνουσαν ἀγειν τοῖς ἐντυγχάνουσι τὸν χειρισμὸν τῆς τύχης, ᾧ κέχρηται πρὸς τὴν τῶν ὅλων πραγμάτων συντέλειαν. id est, *Quod enim operis nostri proprium est, nostrosque tempore mirandum accidit, hoc illud est: quod sicut fortuna res prope vniuersas totius qua habitatur orbis in vnam partem inclinauit, atque omnia ad vnum eundemque scopum vergere coegit: ita & nos scripture hac sub vnum quasi conspectum lectoribus ponimus, quoniam modo ad operis huius vniuersi consummationem ipsa se fortuna gesserit.*

Non possum commodiorem ad propositum vti exemplo. Vt enim historiæ, sic vaticinia, coniuncta sunt rebus de quibus pronunciantur; res autem in eam partem finemque vertunt, quo numinis ducit prouidentia, quam vbiq̄ue Polybius *τύχην*, hoc est, *fortunam* vocat. Quo nomine Deum intelligit; cum rerum vniuersitatis auctorem & causam primam, tum ordinis inuentorem atque custodem quo res humanæ procedunt; occultis hominum consilia & facta habe-

habenis regentem, eumque ad exitum omnia ducentem, quem in arcanis æternitatis suæ optimum esse decreuit. Omnium enim occultæ & immobiles rationes alte sunt defixæ in sapientia Dei: quas quia fragiles hominum mentes videre non possunt, veteres vocabulo ab ignorantia sua nato designare instituerunt.

Cæterum recte atque etiam diuinitus Polybius ibi, ex accurata illa qua pollebat rerum cognitione obseruat, eiusmodi fuisse earum processum, vt inde cuius sagaci apparere possit, ea omnia, quæ ante Romanorum dominationem variis orbis partibus gerebantur, ita consulto dispersa atque comparata, quæ postmodum eodem prouidentia consilio ceu partes in vnum corpus, sic ipsa in vnius potentia & imperii maiestatem & supremum apicem coalescerent atque vt ita dicam coagmentarentur. Postquam igitur de aliis prioribus regnis, quæ maxime floruerunt, Persarum scilicet, Lacedæmoniorum, Macedonum dixit, eorumque angustias respectu vniuersi orbis terrarum ostendit, sic de Romano imperio subdit: *Ρωμαῖοί γε μὴν ἔλινα μέρη, σχεδὸν ἢ πᾶσαν πεποιημένοι τὴν οἰκημένην ὑπήκοον αὐτοῖς. ζῆλωτόν μὲν τοῖς νῦν ἔσιν, ἀνυπέβλητον ἢ τοῖς ὀπιγνομένοις ὑπερρχὴν κατεσκέυασαν δυνατείας.* id est, *At Romani non partibus solummodo aliquot, sed vniuerso fere terrarum orbe in ius ditionemque suam*

coactō, imperium suum in tantum euexerunt fastigium, ut prædicare quidem eius felicitatem præsens ætas merito queat: superare vero illud nulla vnquam secula valeant.

Haud aliter Plinius & ad hunc, opinor, Polybii locum respiciens, lib. 3. cap. 5. Italiam numine Deum electam dicit, quæ sparsa congregaret imperia. Age hunc magni scriptoris locum ipsismet eius verbis referamus: *Terra omnium terrarum alumna, eadem & parens, numine Deum electa, quæ calum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusque moliret, & tot populorum discordes ferasque linguas, sermonis commercio contraheret: colloquia & humanitatem homini daret: breuiterque, vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret.*

Quorsum, dicet aliquis, hæc tam multa de imperii Romani magnitudine, & quid ad Sibyllam? Quia sicut Deus voluit vnum in terris esse imperium, quod potentia in vniuersum terrarum orbem diffusa imaginem gereret Ecclesiæ; sic & in iis ipsis gentibus ethnicis vnã quandam esse vatem, quæ vaticinii sui ambitu omnia quæ gererentur in mundo singulari afflatus potestate comprehenderet. Huiusmodi vero vatem Sibyllam fuisse dicimus; non tam vatem, quam thesaurum vaticiniorum & prophetiæ apud paganos; quo modo libros Mosis appellat Tertullianus, *thesaurum* scilicet *Judaici sacra-*

sacramenti, & inde nostri, hoc est, Christiani. Quæ enim pars terrarum, quæ regio, quæ gens, quæ ciuitas, cui non sua fata in iis voluminibus, quæ nomine eius circumferuntur, prænunciet? Non equidem quia putem Sibyllina hæc quæ in manibus habemus omnia esse genuina Sibyllæ; sed quod fieri posse non arbitror, vt omnia sint fictitia & notha. Tum si sint talia, ex ipsa tamen fabula intelligi potest, quid de Sibyllini afflatus maiestate fenserint ii qui hanc fabulam composuerunt: cui nunquam ditionem tam amplam tamque extensam & per omnem mundum & temporum circuitus patenter affinxissent, nisi aliunde nouissent, huiusmodi diuinationis immensitatem non esse a Sibylla alienam.

Huius argumentum sane haud sublestum est quod de ætatum mundi diuisione ex Sibyllæ carminibus refert Seruius ad quartam eclogam hoc versu:

Vltima Cumei venit iam carminis ætas.

ibi Seruius: *Sibyllini* (inquit) carminis, id est, Sibyllæ quæ *Cumana* fuit, & *secula per metalla diuisit: dixit etiam, quis quo seculo imperaret: & solem vltimum, id est, decimum voluit. Nouimus autem eundem esse Apollinem: vnde dicit, tuus iam regnat Apollo. Dixit etiam, finitis omnibus seculis rursus eadem renouari: quam rem etiam philosophi hac disputatione colligunt, dicentes*

completo magno anno omnia sidera in ortus suos redire, & referri rursus eodem motu. Quod si est idem siderum motus, necesse est ut omnia quæ fuerunt; habeant iterationem. Vniuersa enim ex astrorum motu pendere manifestum est. Itaque in primis celebris hæc fuit ætatum diuisio & per omnes literatorum cœtus & libros peruagata; ut eorum monumenta versantibus notum est, qui aut eius mentionem faciunt, aut ad eandem alludunt. Maxime autem hanc versibus commendauit Hesiodus in poemate quod inscripsit ἔργα καὶ ἡμέραι. A quo Aratus accepit in Phænomenis: tum ab his Ouidius initio Transformationum: Maro etiam respexit in 3. Georg:

Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.

Sed & Plato allusit manifeste octauo πολιτειῶν his verbis: ἐκ τῶν τέττων ἀρχοντες ἔσονται Φυλακικοὶ καθισθήσονται, πρὸς τὸ δοκιμάζειν τὰ Ἡσιόδου τε καὶ τὰ παρ' ἡμῖν γένη, χρυσοῦ τε, καὶ ἀργυροῦ, καὶ χαλκοῦ, καὶ σιδηροῦ. id est, *Ex his autem principes constituentur non admodum ad custodiam idonei, & ad examinandum genera illa, quæ apud Hesiodum & quæ apud nos referuntur: aureum scilicet genus, argenteum, & æneum, atque ferreum.* Quod autem antiquissima sit hæc diuisio non modo ætatum per metalla, sed etiam imperiorum, apparet ex somnio Nabuchodonosoris Chaldæorum regis potentissimi Danielis

capite

capite secundo. Quo somnio placuit Deo reuelare prophetæ illi sublimi præcipuas rerum humanarum vices, quas quinque ordine in orbem venturas quintuplex metalli genus in ea statua adumbrat: aurum, argentum, æs, ferrum, mixtum ex ferro & terra. Quo pacto & apud Hesiodum citato opere quintuplex hominum genus distinguitur. Sed de his alias diligentius; tum etiam de vulgata opinione, quæ vnicuique planetarum propriam assignat metalli speciem. Quorum accuratior consideratio aliud tempus postulat.

Nunc sufficit nobis ostendere ex hac atatum diuisione per metalla, & eorum qui seculorum decursu imperare deberent prædictione, quam Sibyllam Cumæam carmine expressisse Seruius loco allato testatur; ostendere inquam, quæ fuerit Sibyllæ facultas diuinandi, quam late patens & vniuersum complexa æuum. Quo nomine cum Mose & Daniele comparari possit: quorum alter suum vaticinium ab ipsa rerum vltima origine repetit, cæli & terræ creationem, & cæterarum mundi partium & ornatus, vniuersa religionis mysteria & ritus tradit: alter vero imperiorum vices & successiones ad Christi vsque regnum profequitur. Verum Sibylla non tam distincte hunc rerum ordinem, hasque reuolutiones temporum tradit: sed obscuro

scuro magis & fabulis impedito dicendi genere,
vt pagana conuenit,

*Quale per incertam lunam sub luce maligna
Est iter in siluis, ubi celum condidit umbra*

Juppiter, & rebus nox abstulit atra colorem;
breuiter, quod & Maro de eadem, ubique *obscu-
ris vera inuoluit.* Sic cum Moses diuini vni-
uersalis, quo vniuersum genus humanum, vna
Noe familia excepta, extinctum fuit, historiam
dedisset; hanc cladem horrendam Sibylla ad
illud diluuium, quo Græcia sub Deucalione af-
flicta est, transtulit. Quod idem Moses narrat
de primis ciuitatum conditoribus, & gentium
tyrannis, quos *gigantes* vocat, tum arcis excel-
sissimæ ædificatione, quæ *turris Babel* ab euen-
tu dicta est, qua homines superbissimi nomen
suum posteris commendare voluerunt; Sibylla
ad gigantum Deos in campis Phlegræis oppu-
gnantium temerariam audaciam detorsit. *Titanes*
autem vocat. Versus sic habent:

*ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὑπερβίον ἦτορ ἔχοντες,
ὑψατα ἐβλεύσαντο ἐπειγόμενοι πρὸς ὄλεθρον,
ἀντίβιον μαχέσασθαι ἐπὶ θραυῶ ἀσερόβι.*

Hi vero (tantum præcordia vana tument)

Constituent tandem, properantes perdere sese,

Illato bello stellatum inuadere Olympum.

Quos repentina Oceani eruptione, non autem
fulmine vt poetæ fabulantur, a tam furioso
ausu repressos dicit.

Ab eiusdem item oraculis profectam arbitror opinionem de humanæ staturæ & virium detrimento temporum processu, de qua re Plinius sic lib. 7. cap. 16. *In plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri (mensuram) propemodum obseruatur: rarosque patribus proceriores, consumente ubertatem seminum exustione, in cuius vices nunc vergat auum.* Quippe & inter Sibyllæ vaticinia proditum fuisse de mundi consumptione per ignem, coniectare licet ex his Ouidii versibus in primo Transformationum; quibus Iouem de hominum sceleribus pœna vltima coercendis deliberantem inducit:

*Jamque erat in totas missurus fulmina terras:
Sed timuit, ne forte sacer tot ab ignibus æther
Conciperet flammæ, totusque ardesceret axis.
Esse quoque in fati reminiscitur, affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cæli
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.*

Vbi fata more poetarum a Deo distinguit, tanquam extra voluntatem Dei posita: quod plane est poeticum & vanum. Bifariam autem fata vsurpantur; vel pro ratione immobilis legis rebus dictæ: vel pro oraculis quibus eius legis arcana enunciantur, qualia Sibyllæ in primis. Quod igitur Poeta *in fati* dicit, & Iouem eorum reminisci, tanquam hæc de ἐκπρωσσει in fatalibus legisset, allusio est ad Sibyllæ carmen
quo

quo mundi conflagrationem aliquando futuram vaticinata est. Verum de allusione vt magis constet, nonnulla de fatali ista mundi conflagratione attingere oportet: eoque ipse hic Ouidii locus nos vocat, qui perabsurdum alioqui offert sensum, nisi commoda explicatione adiuuetur. Quod offendiculum nullius censura esse notatum in tanta eruditorum multitudine, qui Ouidii scripta quotidie euoluunt, satis mirari non possum.

CAPVT III.

Ouidii locus de fatali mundi conflagratione expenditur: vera huius sententia aperitur: tum de mundi per infinitos temporum circuitus exitu & restitutione.

Quod igitur in eo Ouidii loco offendit, nimirum hoc est. Juppiter, summus princeps & moderator hominum & deorum, iratus mortalibus ob mores corruptos & nimiam scelerum licentiam toto terrarum orbe effusam, omnes, quod scilicet illi magis in promptu atque in manu supplicii genus, fulmine crebro delere cogitat: quod & re erat executurus, nisi metueret, ne tantis ignibus tota ætherea compages penitus

penitus dissoluatur. Hic quæro, cur metuat justus vindex id facere occasione poscente, quod fato ineuitabili futurum aliquando scit? Ita enim mox reminisci fatalis eius casus dicitur:

Esse quoque in fatis reminiscitur, affore tempus

Quo mare, quo tellus &c.

Cur, inquam, quod fatale est metuit, & non potius id ipsum exequi properat, quod ut accidat in fatis esse nouit, ut hoc modo quod fatale est expleat? perinde ut in nostris literis euangelicis multa fieri dicuntur *ut impleantur scripture*, hoc est, præscita. Contra Juppiter ne impleat fatale decretum, neue ipsum ad exitum opera sua traducat, videtur metuere, quantum quidem verborum series & contextus præ se fert:

Esse quoque in fatis reminiscitur, affore tempus

*Quo mare, quo tellus, correptaque regia cali
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.*

Tela reponuntur &c.

Hoc igitur sensu quid absurdius dici potest, si ita ut verba sonant is locus accipiatur? Verum alia profecto huius sententia est: neque Deus id metuit, ne flammis mundum perdat, sed ne non suo tempore; quod nondum fatalis mundanæ conflagrationis terminus adesset. Nam & hoc maxime in fatis, non modo ut aliquid eueniat, sed ut suo tempore. Vnde illud in 10. Æneid.

Adue-

Adaeniet iustum pugnae (ne accersite) tempus.
Iustum tempus vocat quod Græci εἰμαρμένον
fato præstitutum & fixum.

Ex his intelligi potest, allusum his versibus esse ad Sibyllæ vaticinium de fatali terrarum & totius mundi exustione. Quod autem non semel sed infinities statis temporum interuallis & seculorum reuolutionibus hæc mutatio accidat, & in talem Sibyllæ vaticinium competat, locus Seruii supra allatus declarat: *Dixit etiam, (Sibylla) finitis omnibus seculis rursus eadem renouari.* Quod dogma de rerum certis temporum periodis ἀποκαταστάσει & instauratione celebre apud philosophos & decantatum, a Sibyllæ carmine profectum esse idem Seruius ibidem obferuat. Mox enim post verba modo allata subdit: *Quam rem etiam philosophi hac disputatione colligunt, dicentes: completo magno anno omnia sidera in ortus suos redire, & referri rursus eodem motu. Quod si est idem siderum motus, necesse est vt omnia que fuerunt habeant iterationem.* Genera mutationum, quibus periodi finiuntur & instaurantur, duo posuerunt: κατακλυσμόν & ἐκπύρωσιν, diluuium & conflagrationem; alii quidem per mundi partes tantum, vt Plato & Aristoteles; alii per totum mundum simul, quæ opinio fuit Heracliti & Stoicorum. De hac vniuersa rerum per ignem aut aquam consumptione & renouatione tradentem ex veterum

rerum sententia Firmicum videre est libro tertio cap. I. cuius verba subiungere haud abs re fuerit. Ibi de mundi ipsius agit genesi, non quia hanc ratione vlla posse explicari putat, sed doctrinae gratia. Sic autem loquitur: *Non fuit ista generitura mundi: nec enim mundus certum diem habuit ortus sui, nec aliquid interfuit eo tempore, quo mundus diuinæ mentis ac prouidi numinis ratione formatus est, nec eo vsque se intentio potuit humane fragilitatis extendere, vt originem mundi facili posset ratione concipere aut explicare, praesertim cum trecentorum millium annorum maior ἀποκατάστασις, hoc est, redintegratio, per ἐκπύρωσιν aut per κατακλυσμὸν spatia perficiatur.* His enim duobus generibus ἀποκατάστασις fieri consuevit: namque exustionem diluuium, hoc est, ἐκπύρωσιν κατακλυσμὸς sequitur; nulla enim re alia exusta res poterant renasci, nec vlla re alia ad pristinam faciem formamque reuocari, nisi admixtiones, atque concretus puluis fauillarum, omnium genitalium feminum collectam conciperet fecunditatem &c.

Quando autem & quomodo hæ mutationes accidant, Seneca ex Chaldaeorum traditionibus explicat lib. 3. Quæst. natural. cap. 29: *Chaldaeorum ista vanitas, & Berosus qui Belum interpretatus est, dicit cursu ista siderum fieri: & adeo quidem affirmat, vt conflagrationi atque diluio tempus adsignet: arsura enim terrena con-*
rendit,

tendit, quando omnia sidera in cancro conuenient; inundationem futuram, cum eadem siderum turba in capricornum conuenerit. Idem refert Censorinus de die natali cap. 18: Est præterea annus, quem Aristoteles maximum potius quam magnum appellat, quem solis & lunæ vagarumque quinque stellarum orbis conficiunt, cum ad idem signum ubi quondam fuerunt una referuntur: cuius anni hyems summa est cataclysmus, quam nostri diluuiionem vocant; æstas autem epyroffis, quod est mundi incendium. Nam his alternis temporibus mundus tum ignescere tum exaquescere videtur. Mitto alia veterum loca: sunt enim prope innumera. Quod autem ad præsens institutum magis pertinet, dicam. Tametsi Sibyllam de utroque mutationis genere per aquam & ignem vaticinatam non dubito, non tamen mihi videri has clades pertinere ad ἀποκατάστασις, quam Maro in ecloga ex Cumæ Sibyllæ carmine futuram describit, & philosophorum doctissimi probarunt. Magna profecto diuersitas. Hæc namque totius generis humani ab extrema degeneratione & corruptione in optimum statum, nempe ab ætate ferrea in auream, regressum & restitutionem notat, neque interim quicquam de præcipuis mundi partibus & rerum naturis mutat. Aliæ autem mutationes, magnæ; de quibus Plato in Timæi initio, & post eum Cicero in somnio Scipionis dicit,

dicat, quibus terras exuri aut mundari contingit, non modo non omnem mundum destruant, sed neque humanum genus vniuersum abolere possunt; cum non totam terram, sed quasdam tantum eius partes attingant: vt Macrobius recte notat lib. 2. cap. II. *Nunquam tamen siue eluuiio siue exustio omnes terras aut omne hominum genus vel omnino operit vel penitus exurit.* Quod idem ex Platonis verbis in Timæo colligas. Sed & Aristoteles lib. I. Meteor. cap. vlt. non nisi in partibus terræ has fieri mutationes docet, eosque, qui ex talibus euentis mundum corruptioni esse obnoxium ratiocinantur, irridet: *γελῶσιον γδ (inquit) Διὰ μικρὰς καὶ ἀκαρφαίας μεταβολὰς κινεῖν τὸ πᾶν.* *ridiculum enim ob leues paruasque mutationes mouere vniuersum.*

Quin nec cataclysmum, de quo est in historia Mosis, quæ inscribitur Genesis, vniuersum terrarum orbem operuisse satis constat: quod esse incredibile, neque ex Scripturæ verbis, si recte intelligantur, sequi, non desunt qui disputent. Qua de re elegans & erudita extat dissertatio Anonymi cuiusdam *de diluuii vniuersalitate* Geneuæ impressa apud Petrum Columesium anno 1667. Ex quo quiuis intelligat, multum has in partibus terræ accidentes mutationes differre ab illa generali rerum humanarum ἀποκατάστασι, de qua Sibylla & philosophi. Proinde Plato citato loco has non corruptiones simpli-

citer, sed purgationes & expiationes potius vocat: ὅταν ἢ αὖ οἱ ὄμβροι, οἱ τὴν γῆν ὑδασι καθαίροντες, καθακλύσωσιν &c. *cum autem rursus imbres, qui terram aquis purificant, diluuium inuenerint.* Ad quem locum Proclus: καὶ γὰρ καθαρωδὸς ὁ μὲν γίνεται δι' ὑδατος, ὁ δὲ ἄγρ. πυρρός. *fit enim lustratio per aquam, aut ignem.* Non recte igitur Firmicus ἀποκατάστασιν simpliciter vocat eam renouationem quæ diluuii aut exustioni terrarum succedit; nisi forte hanc particularem ἀποκατάστασιν dici placeat: est enim hoc nomen commune omni reuolutioni. Sola autem hæc proprie & simpliciter rerum ἀποκατάστασις dici meretur, quæ fit cum, vt Cicero dicit, ad idem, vnde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque cæli totius descriptionem longis interuallis retulerint. Quippe eadem cæli descriptione, iisdem stellarum motibus & configurationibus redditis, consequens putauerunt veteres illi naturæ interpretes, vt iidem rerum euentus, bella, paces, cæteraque humana, non quidem numero sed specie & qualitate, restituerentur.

Quod autem Sibylla huiusmodi in primis rerum omnium reditum & instaurationem magnis temporum interuallis necessario euenire censuerit, & carmine inter alia præscita celebrauerit, fidem fecerit quarta Maronis ecloga; si verum est, huius argumentum a Sibyllæ Cumææ libris desumptum esse: quod sane Eusebius credidit

in oratione de laudibus Constantini, vbi hanc eclogam græce conuersam totam de Christi aduentu exponit. Cui nostri fere omnes theologi subscribunt. Nos, an quæ ibi Virgilius canit ad Christum pertineant, aut omnino Sibylla Christum verum & vnicum hominum regem venturam prædixerit, infra videbimus. Illud interim concedi potest, multa Virgilium ibi mutuatum de Sibylla; cum id ipse præfari his verbis videatur:

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas.

Neque enim Valerio Probo assentior, qui ibi *carmen Cumæum* exponit, non Sibyllæ Cumææ, sed Hesiodi, quem etiam Cumis natum constat: propterea quod & ipse varias hominum ætates per metalla distinxit. Mihi verisimilius fit, Hesiodum a Sibylla hanc ætatum diuisionem sumpsisse, quam hanc ab Hesiodo: cum præsertim & Seruius Grammaticorum doctissimus, & ceteri omnes, ibi Cumæum carmen Sibyllinum interpretentur. Ita igitur hanc eclogam Maronis, vt a Sibyllæ carmine expressam, legentes fateri necesse est; ab ea quoque profectam hanc de vniuersali rerum omnium humanarum restitutione per statos & longissimos temporum circuitus doctrinam: quam tam plane his versibus Poeta insinuet:

Alter enim tum Tiphys, & altera quæ vebat

Argo

Delectos heroes: erunt etiam altera bella,

T 2

Atque

Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.

Ita etiam Seruius accipit, eiusque dogmatis auctorem Sibyllam haud obscure proponit verbis supra allatis, quæ denuo in medium reducenda sunt, ut res pateat: *Dixit etiam* (Sibylla, de qua ibi loquitur) *fnitis omnibus seculis rursus eadem renouari. Quam rem etiam philosophi hæc disputatione colligunt, dicentes: completo magno anno omnia sidera in ortus suos redire, & referri rursus eodem motu. Quod si est idem siderum motus, necesse est ut omnia quæ fuerunt habeant iterationem.* Tum porro idem hæc verba explicans: *alter erit tum Tiphys: ex duabus interpretationibus quas proponit, posteriorem ipsammet quam sequimur priori præfert. Specialia* (inquit) *pro generalibus ponit. Nam per Tiphyn quemcumque gubernatorem accipimus: per Argo quamcumque nauem: per Troiam quamcumque ciuitatem: per Achillem quemcumque virum fortem. Videtur tamen locus hic dictus per $\delta\tau\omicron\upsilon\alpha\tau\alpha\delta\iota\sigma\omega\upsilon\omega$, id est, per omnium rerum reuolubilitatem ex siderum ratione venientem, ut diximus supra.*

Hæc autem eo pertinent, ut omnes id quod dixi intelligant, mundanam fuisse vatem Sibyllam apud ethnicos: sicut Mosem apud Ebræos, & ex his fide oriundos Christianos: omnia scilicet tempora, & rerum humanarum vicissitudines

dines vaticinio complexam; cuius rei alia etiam argumenta adiungi possunt.

CAPVT IV.

Alia obseruationes, quibus Sibyllinæ diuinationis immensitas amplius declaratur.

IN his est istud, quod a Populi Romani iudicio & singulari erga Sibyllam pietate & reuerentia ducitur, a Virgilio etiam notata in sexto, vbi Æneam hæc Sibyllæ pollicentem inducit:

Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.

*Hic ego namque tuas sortes, arcanaque fata
Dicta mee genti ponam: lectosque sacro
Alma viros &c.*

Nisi forte putamus, temere & casu factum, vt orbis domitor populus, qui iura aliis omnibus daturus esset, vnam præ aliis cunctis vatem Sibyllam eligeret, quam de arduis quibusque rebus & ad summam imperii pertinentibus consuleret, cuiusque ad oracula, vbi quis grauior metus incidisset, velut ad sacram ancoram confugeret; ad id constitutis primæ nobilitatis viris quindecim, qui libros eius soli adire, & ex his quid agendum esset renunciare possent. Quæ religio tamdiu obtinuit quamdiu imperii Romani maiestas stetit. Nimirum qualis populus talis vates.

tes. Romani terrarum domini: non igitur alia vate vti debuerunt quam Sibylla, cuius, vt dictum est, afflatus & vaticinium nullis temporum, locorum, aut euentuum finibus circumscriptum esset.

Dixi, non alia vti debuisse vate: quod non ita intelligi velim, quasi credam, alios vates non fuisse, quibus auscultarent; nam & vaticiniis clari apud Romanos Martii fratres extiterunt, quorum præscita studiose asseruabant; & Bergomes utebantur Nymphæ libris, quæ artem scripserat fulguritarum, apud Tuscos, auctore Seruio, ad versus modo laudatos e sexto Æneid. Id volo, Sibyllam supra cæteros vates honoratam fuisse a Romanis, vt eximiam & diuina quadam sorte electam, quæ summa auctoritate Populo Romano sua fata aperiret, tum, quod ad religionem in primis pertinet, quibus sacrorum ritibus & cerimoniis aut grates diis agenda essent de prosperis rebus, aut placanda ira in aduersis, quibus denique prodigia sacris procuranda essent; de quibus paulo post dicendum erit.

Quod autem Romani tantum Sibyllæ oraculis tribuerunt, quis non causæ alicuius altioris destinationem agnoscat? siue Dei consilio id, siue dæmonis factum est: cum neque Athenienses, neque Lacedæmonii, neque alia vlla Græciæ ciuitas gensue, sic affecti erga vatem eam fuerint, vt hanc aliis omnibus diuinis præferendam, & in eius oraculis sciscitandis salutem sitam arbitrarentur:

tur: quod Populo Romano persuasum fuisse ex omnibus historiis constat; cum Græcis quidem popularis, ac, vt ita dicam, domestica esset Sibylla, apud eos nata & educata, earumdem litterarum particeps, eodem sermone vaticinaretur; Romanis autem externa & peregrina esset. Hoc qui non admiratur, & forte quadam diuiniore factum non videt, valde obtusi est ad res perspiciendas ingenii, hebetisque iudicii, qui tam manifesta discernere non valeat. Nihil enim mihi admirabilius videtur, quam feminam in Jonia, tam dissitis ab Italia oris, natam, ante Trojanum bellum, Romanis tanto ante tempore, vix dum fama cognitis, scripsisse oracula perpetua, quibus ad omnem rerum euentum feliciter vterentur. Quarum rerum quis aliam causam afferre possit, nisi quod Sibylla numinis, quo agebatur, instinctu fatalem ordinem sequebatur, quo Dei prouidentia aliarum gentium vires, per varios rerum humanarum euentus & reuolutiones, ad vnam Romani imperii maiestatem & supremum apicem paulatim, vt supra ex Polybio afferebamus, ducebat? Sed quod ratio altius rerum ordinem intuentibus ostendit, ipsius Sibyllæ oraculis declaratum magis fidem inueniet, & vel inuitis extorquebit.

Est autem insigne istud, quo prædicit, fore vt e mari insula existat repente nunquam antea conspecta, quo tempore Romani victis Carthaginensibus bellum aduersus Philippum regem

Macedoniæ habebunt, atque omnes inter se gentes. Versus, quibus id prædicit, ex Plutarchi libro de Pythiæ oraculis referre operæ pretium est.

Ἀλλ' ὅποτε Τρώων γενεὰ καθύπερθε γένεται
Φοινίκων ἐν ἀγῶνι, τότε ἔσονται ἔργα ἄπιστα·
Πόντος μὲν λάμψει πῦρ ἄσπετον, ἐκ δὲ κεραιῶν

Πρηστῆρες μὲν ἄνω Διὸς κύματος αἴξισιν,
Ἀμμίγα σὺν πέτρᾳ, ἣ δὲ σπρίζεται αὐτῷ,
Οὐ Φατὸς ἀνδρώποισ νῆσος, ἢ χεῖρνες ἀνδρες
Χερσὶ βησάμενοι τὸν κρείσσονα νικήσασιν.

quæ sic Xylander vertit:

*Sed quando Pænos vincet Troiana propago,
Tunc incredibiles mortalibus euenient res.
Immensa canum fulgebit tunc mare flamma,
Fulminaque ardent per cæcula vasta procellas
Torquebunt, saxumque simul: quod est in insula
stabit*

*Firma loco, nullique hominum de nomine nota.
Tunc quoque præstantem superabunt deteriores
Vi propria freti, atque inuictæ robore dextre.*

Sunt autem in primis notanda quæ ibi Plutarchus ad eius oraculi declarationem affert, quæ proinde ipsius verbis subiungere placet: τὸ γὰρ ἐν ὀλίγῳ χροῖῳ Ῥωμαῖς τε Καρχηδονίων πῆσιγες νέας καταπολεμήσαντες Αννίβαν, καὶ Φίλιππον Αἰτωλοῖς συμβάλλοντα, καὶ Ῥωμαίοις μαχη κρητηθῆναι, καὶ τέλος ἐκ Ευθῆ νῆσον ἀναδύναι μὲν πρὸς πολλῶν καὶ κλύδωνος ὀπιζέσαντος, ἐκ ἂν

εἶποι

ἔπειτα τις ὡς ἀπάντησεν ἅμα πάντα, καὶ συνέπεσε
 καὶ τύχην αὐτομάτως, ἀλλ' ἡ τάξις ἐμφαίνει
 τὴν προγνώσιν. καὶ τὸ Ρωμαῖς πρὸ ἐτῶν ὀμῶ
 πεντακασίων προειπεῖν τὸν χρόνον, ἐν ᾧ ἅπαντα
 τὰ ἔθνη πολεμήσοιεν ἅμα τῆτο ἢ ἦν τὸ πο-
 λεμῆσαι τοῖς οὐκέταίς ἄποσᾶσιν. id est, *Quod*
enim Romani breui temporis spatio Carthaginen-
ses subegerunt debellato Annibale, & ab iisdem ac
Aetolis Philippus praelio victus est, ac tandem e
profundo insula erupit cum multo igne & undis
ebullientibus: hæc nemo dicere potest simul omnia
fortuito casu euenisse, sed ordo prædictionem in-
dicat. Vt & hoc, quod Romanis ante annos fere
quingentos prædictum est tempus, quo bellum ad-
uersus omnes simul nationes gesturi essent: quod
factum est bello aduersus rebelles seruos suscepto.
 En quam stupenda attingit Sibylla e longinquo
 de Romanis, & bello quod iis fuit cum Pœnis;
 tum euerfa ab iisdem Carthagine; item de pro-
 digiis quæ post euenere; ad summum de serui-
 libello; & quod in primis notandum, quod
 eodem tempore ἅπαντα τὰ ἔθνη πολεμήσοιεν
 ἅμα, inquit Plutarchus, hoc est, omnes inter se
 gentes bello dimicaturæ essent. Quod supra a
 Polybio obseruatum recitabamus. Quo nihil
 in historia admirabilius contemplanti videri
 potest; & euidentis vigentis in his quoque per-
 plexis, & quæ fortuita vulgo censentur, numi-
 nis & prouidentiae argumentum est. Præuisum
 tamen hoc a Sibylla Plutarchus testatur, qui car-

men eius integrum legerat ; cuius nobis miseræ reliquæ huc illuc per auctorum veterum tractatus dispersæ & fragmenta restant, ac ne illa quidem sincera, sed alienis malefactorum hominum fraude interpolata, vt quid genuinum, quid adscitum & nothum, vix discernipossit.

Non minus miranda quæ idem auctor paulo ante eadem charta dat Sibyllæ vaticinia alia, de prodigiis quibusdam posterius visis circa Cumas & Puteolos, contentus attingere suis verbis, cum vaticinia illa suo tempore extarent, nec Sibyllæ esse quisquam dubitaret. ταυτὶ δὲ τὰ πρόσφατα καὶ νέα πάντα πρὸς τε Κύμην καὶ Δικαιαρχείαν, ἔχ' ὑμνόμενα πάλαι καὶ ἀδόμενα Δατῶν Σιβυλλείων ὁ χρόνος ὡσπερ ὀφείλων ἀποδέδωκεν. ἐκρήξεις πρὸς ὄρεϊς, καὶ ζέσεις θαλασσίας, καὶ πετρῶν καὶ φλεγμονῶν ὑπὸ πνεύματος ἀναρρίψεις, καὶ φθορὰς πόλεων, ἅμα τοσούτων καὶ τηλικύτων, ὡς μεθ' ἡμέραν ἐπελθῶσι, ἀγροίαν εἶναι ἢ ἀσάφειαν, ὅπῃ κατώκηνητο τῆς χώρας συγκεχυμένης. ταῦτα γὰρ εἰ γέγονε πισθῶσαι χαλεπὸν ὄστι, μὴ τοι γε περιπέειν ἀνευ θεότητος. id est, *Hec vero quæ recens apud Cumas & Puteolos acciderunt, nonne pridem Sibyllinis decantata carminibus tempus velut debitor persoluit? Eruptionem, inquam, montani ignis, feruorem maris, saxorum & massarum flagrantium vento explosa tormenta, tot tantarumque urbium interitum; ut hodie qui ea loca accedunt, vbinam condite fuerint discernere prorsus non possint.*

possint. Quod enim hæc omnino acciderint, difficile est credere, nedum prædici potuisse, absque numinis afflatu. Hæc ibi ex Sibyllæ carmine affert Plutarchus, sane digna in quorum consideratione sistamus gradum, cum propter rerum dignitatem, tum propter ipsam vatem, cuius diuinationis præstantia & vniuersalitas ex his clare admodum intelligitur.

CAPVT V.

Vaticinia supra ex Plutarcho allata explicantur.

PRimum illa consideremus de insulæ ortu prædicta his verbis :

ἡ δὲ σηρίζεται αὐτῆς

Οὐ φατὸς ἀνθρώποις νῆσος.

Quæ sic Plutarchus explicat: καὶ τὰ πρὸ τῆς νῆσος πάλιν, ἣν ἀνῆκεν ἡ πρὸς Θήρας καὶ Θηρασίας θάλασσα. Latinus interpres ita vertit: *Et illud de insula, quam ante Theram & Therasiam edidit mare.* Amiotus autem noster sic: *Et puis l'oracle qui fut donné de l'isle que produisit la mer la, ou est aujourd'hui Thera & Therasia.* Neuter fatis commode. Sic oportuit: *Tum oracula de insula, quam mare, quod est ante Theram & Therasiam, sursum protulit.* Nempe illud mare quod est supra eas insulas versus septentrionem, vnde pontus supra Ægæum mare incum-

incumbit. Hanc insulam tunc recens magno turbinum fonitu & flammarum e mari erumpentium terrore enatam neque vates neque Plutarchus nominant, ceu nomen ei nullum inditum fuerit : & *Ἐνθαὸς ἀνδρώπολις νῆσος*. Attamen ex loco & tempore, quibus emerfisse dicitur, nempe circa bellum quod Romani aduersus Philippum regem Macedonum gesserunt, hanc ipsam esse colligo quam Plinius *Automaten* & *Hieram* vocat, Orosius *Vulcani insulam*, Plinii verba hæc sunt lib. 2. cap. 87. *Inter Cycladas Olympiadis CXXXV anno quarto, Thera & Therasia (supple enata.) Inter easdem post annos CXXX Hiera, eademque Automate. Rur-* sus lib. 4. cap. 12. *Thera, cum primum emerfisset, Calliste dicta : ex ea auulsa postea Therasia : atque inter duas enata mox Automate, eadem Hiera.* Subdit mox : *& in nostro euo, Thia iuxta eandem Hieram nata.* Obiter mendum a nemine animaduersum auferam e textu Plinii. Quippe enatam mox Automaten, quæ Hiera eadem est, post Therasiam e Thera auulsam ; cum præcedente loco, non nisi post annos triginta & centum inter duas illas insulas enata Automate siue Hiera dicatur. Quare non *mox*, sed *post* legendum ibi esse res ipsa indicat : alioqui esset pugnantia in verbis Plinii.

Quo autem tempore prodigiosa hæc emerferit insula, & Plutarchus ibi, & Justinus lib. 30. cap. 4. vbi de rebus illius temporis, quo bel-

lum

ium Romanos inter & Philippum Macedonum regem agitabatur, tradit. *Eodem* (inquit) *anno inter insulas Theram & Therasiam*, (ita enim legendum, non vt in excusis codicibus, *Theramenem & Therasiam*) *medio utriusque ripæ & maris spatio, terræ motus fuit. In quo, cum admiratione nauigantium, repente ex profundo cum calidis aquis insula emerfit.* De eadem insula accipiendus & Senecæ locus in 2. Natur. Quæst. cap. 26. *Cum maiorum nostrorum memoria, ut Posidonius tradit, insula in Egæo mari surgeret, spumabat interdum mare, & fumus ex alto ferebatur.* Quibus ex locis patet, falli auctorem nuperum relationis de insula nunc vulgo Sant-Erini appellata, hoc est, Thera: cum eam insulam, quam Automaten & Hieram dictam fuisse ex Plinio ostendimus; cœpisse anno a Christi aduentu duodecimo emergere, inter Theram scilicet & Therasiam, prodit. Quomodo enim post Christum, quam Seneca maiorum suorum ætate enatam testetur; Justinus eodem anno quo Romanis bellum cum Philippo erat?

Quod spectat ad alias clades, quas idem Plutarchus recentes vocat, nempe non multum ab ea ætate qua scribebat remotas: facile ex iis quæ ibi memorat intelligi potest, eum loqui de memorabili illa ignium eruptione e monte Vesuuió, qua Plinium magnum vna cum multis Campaniæ vrbibus consumptum auctore Plinio altero, eius nepote, constat, qui eius cladis histo-

riam

tiam in quadam ad Tacitum epistola describit. Fuit enim Plutarchus Plinius suppar: nempe Domitiani, vel etiam supra, principatu viuens, Traiano etiam rerum potiente celebris, cuius præceptor fuit: ut quæ Plinii tempore acciderunt, *πρόσφατα καὶ νέα πάθη*, hoc est, *casus recentes & novos* non immerito appellet; atque etiam eos qui sub Tiberio extiterunt, si sequentium principum breue æuum spectemus. Igitur *ἐκρήξεις πρὸς ὄρεϊς eruptiones montani ignis* de Vesuuii incendio illo accipi debere palam est: *ζέσεις αὐτὴν θαλασσίας maris feruores* lapidumque tormento ignium eiaculationes ad Thixæ insulæ, cuius modo mentio facta est, ortum refero: *Φθορὰς πόλεων urbium funera* hiati terræ haustarum, nullo superstitute vestigio, ad Pompeios non obscurum Campaniæ oppidum Neronis temporibus hoc modo abolitum. De qua horrenda calamitate videndus Seneca, qui eam lib. 6. Natur. Quæst. accuratissime describit. His addi possunt Asiæ vrbes duodecim, Tiberii ætate motu terræ noctis vnus morâ prostratæ. Quos casus omnes tanto ante tempore a Sibylla fuisse prædictos ex his Plutarchi locis discimus.

Sed nos talia e veterum scriptorum monumentis vaticinia eruentes Scaliger, vir magnus, Animaduersionibus ad Eusebium inanis operæ arguit, reuocatque ab inutili labore; admonens, hæc a Græculis otiosis fuisse conficta &

pro

pro Sibyllinis obtrusa. Hæc quam facile dicuntur, tam prompte refelli possunt. Non longa mihi erit cum Scaligero & aliis eiusdem opinionis altercatio. Quæram solum, putentne aliquam olim fuisse vatem quæ Sibylla diceretur? Non arbitror aliquem tam perfrictæ esse frontis, ut id neget, quod tanto scriptorum omnium consensu proditum est. Si talis vates extitit, Sibyllæ nomine omnibus nota: necesse est, aliqua eius fuisse vaticinia; quomodo enim vates diceretur, cuius nulla extitissent vaticinia? Velim igitur mihi explicent, qua coniectura, quo indicio possim vera a fictis discernere? Magisne in his oculati & perspicaces, quam Heraclitus, quam Plato, quam Plutarchus, quam Pausanias, & alii iudicio & eruditione præstantissimi scriptores, nobis pro veris Sibyllæ oraculis legenda proposuerunt? Me quidem non agnosco esse tam astutum neque tam callidum. In his, ut in aliis longe a nostro sensu & providentia remotis, veterum testimonia libenter sequor, quodque maximi in talibus momenti arbitror, consentientem sapientum auctoritatem, ubi præsertim nullam idoneam video rationem qua infringi possit. Quod enim video obiici posse, vnicumque censure illius tam inclementis fundamentum esse videtur; solius esse Dei illuminare hominum mentes ad peruidenda rerum futurarum arcana; non esse autem credibile, feminam demonum cultui

manci-

mancipatam tali munere dignatam fuisse ; illa quæ nomine illius vaticinia circumferuntur , eiusmodi esse ; vt si multo ante rerum euentus edita credantur , non potuerint aliunde nisi ab ipsa æternitate demitti, quod a femina ethnica omnino alienum censent : id ergo relinquitur , vt posterius ab otiosis hominibus conficta credantur ; hoc inquam , inualidum esse fundamentum infra ostendam.

Hæc non ita dico , quod pertendam, omnia quæ Sibyllæ adscribuntur genuina illius esse effata ; absit ; id volo , cum in hoc genere multa veris falsa inserta ac supposita esse constet, acerrimo opus esse iudicio ad constituendam aliquam rationem quam sequi debeamus, ne temere quæ sunt genuina explodamus , ficta amplectamur. Hæc autem ex Plutarcho afferre visum est tum propter tanti scriptoris auctoritatem , tum quia ex his apparet , nullam in rebus humanis maioris momenti accidisse mutationem, quam non longe ante in conspectu habuerit. Quod euidentius adhuc ex his quæ sum dicturus patebit.

CAPVT VI.

Alia Sibyllina diuinationis proprietates apertius declaratur.

Sunt alia apud antiquos auctores Sibyllæ oracula , suo cuique studio & industria obseruanda ;

uanda ; vel potius legenda apud eos , qui primum in his colligendis diligentiam suam ostendere voluerunt. Cæterum ex iis , quæ modo ex Plutarcho exposui , intelligi potest , qualis fuerit character Sibyllinæ diuinationis. Hæc enim aut tota aut ex parte versata est in prodigiis , quæ quoque tempore euentura essent , notandis , tum explanandis sacrorum ritibus , quibus placanda ex his impendens deorum ira , clades auertendæ essent. Clarum id ex Romanæ historię monumentis , & scriptoribus eius gentis : quorum aliquot loca & prompta ex iis exempla subiungere haud abs re fuerit. Terentius quidem Varro in præfatione librorum de re rustica testatur his verbis ; supra quidem libro primo huius tractationis a me allatis , & denuo hic recitandis : *Neque patiar Sibyllam non solum cecinisse quæ , dum viueret , prodesse hominibus , sed etiam quæ cum perisset ipsa ; & id etiam ignotissimis quoque hominibus . Ad cuius libros tot annis post publice solemus redire , cum desideramus quid faciendum sit nobis ex aliquo portento : me ne dum viuo quidem , necessariis meis quod profit , facere .* Et hoc quidem de causa , propter quam adiri solet ad Sibyllæ libros , obiter & in transcurso Varro , non tamen sine magna auctoritate .

Cicero ex professo & copiose idem in primo de diuinatione ostendit . Quo loco & responsa aruspicum cum Sibyllæ versibus congruisse testatur ; idque non in vno tantum prodigio , sed

in omnibus, quæ quodam tempore accidissent. Locum cum omnino adscribendum censui: est enim notatu dignus & magni inprimis ad hanc rem momenti: *Ad nostra iam redeo. Quoties Senatus decemuiros ad libros ire iussit?* Hic primum obserua, vt *libros* simpliciter appellet, quibus Sibyllæ vaticinia continebantur: quo pacto nos Biblia vocamus, quibus totius religionis nostræ & diuinæ sapientiæ arcana traduntur. Sed reliqua videamus. *Nam & cum dū visi soles essent, & cum tres luna, & cum faces, & cum sol nocte visus esset, & cum ex cælo fremitus auditus, & cum cælum discessisse visum est, atque in eo animaduersi globi. Delata etiam ad Senatum labes agri Priuernatis, cum ad infinitam altitudinem terra discessisset, Apuliaque maximis terre motibus conquassata esset: quibus portentis magna populo Romano bella, perniciosæque seditiones denunciabantur. Inque his omnibus responsa aruspicum cum Sibyllæ versibus congruebant.* Eodem loco post aliorum prodigiorum enumerationem subdit: *Nonne & aruspices ea responderunt, quæ euenerunt; & in Sibyllæ libris reperia eadem prædictiones sunt?*

His locis manifestum fit id quod dixi, de ratione & conditione Sibyllinæ vaticinationis; hanc scilicet in iis ipsis versatam, de quibus aruspices respondere solerent. Quod autem mos esset, si quæ prodigia & ostenta visa alicubi essent, ire ad aruspices, sciscitari eorum sententiam

tiam de iis portentis, quid agendum esset, quibus sacris procurari deberent, tot apud auctores loca extant, quibus id demonstrari potest, ut vanum mihi videatur in re manifesta diligentiam velle ostendere. Pergamus igitur, & quod propositum est aliorum auctorum non minus gravium testimoniis confirmetur. Ita igitur Plinius lib. 7. cap. 25. *Subsedit in Cumano arbor graui ostento, paulo ante Pompeii Magni bella ciuilia paucis ramis eminentibus. Inuentum Sibyllinis libris, internecionem hominum fore, tantoque eam maiorem, quanto propius ab vrbe post ea facta esset.* Et lib. II. cap. 29. vbi de locustarum maleficio agit: *Italiam (inquit) ex Africa maxime coorta infestant, sepe populo ad Sibyllina coacto remedia confugere inopia metu.* Vbi Sibyllina remedia appellat precepta in iis libris scripta de iis, quæ ad placandam deorum iram, talibus inusitatis signis denunciata, fieri deberent. Nec dubium quin & fames inter portenta, ut ibi, referri debeat. Ita quidem & Julius Obsequens in libro de prodigiis cap. 60. accipit: *Ex Sibyllinis supplicatum cum sex mensibus non pluisset.* Præterea cap. 72. *Pestilentia fameque ita laboratum, ut ex Sibyllinis populus circa compita sacellaque operaturus sederit.* Idem de aliis prodigiis cap. 42. *Crebro de celo lapidatum est: lectis igitur Sibyllinis, inuentum est, tunc demum hostem alienigenam, qui terræ Italie bellum intulisset, pelli Italia posse, si Idea mater*

ex Pessimunte Romam adueberetur. Idem obseruare licet in Taciti annalibus lib. 15. vbi de incendio vrbis : Mox petit (Nero) a diis piacula, aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano & Cereri Proserpinaque, ac propitiata Juno per matronas, primum in capitolio, deinde apud proximum mare. Nec minus confirmant, quæ ex veterum monumentis refert Lactantius lib. 2. de origine erroris cap. 4. Denique Gracchanis temporibus, turbata republica & seditionibus & ostentis, cum repertum esset in carminibus Sibyllinis, antiquissimam Cererem debere placari, legati sunt Ennam missi. Vnum addam ex Liuiio & Plutarcho, ex quo maxime intelligi potest, non modo quibus de rebus potissimum Sibylla, sed & quali afflata genio vaticinaretur. Verba Liuii hæc sunt lib. 2. Decade 3. In negotio Vestalium, quarum due stupri comperta fuerunt, cum id facinus in prodigium versum esset, decemviri libros adire iussi sunt. Et Q. Fabius Pictor Delphos ad oraculum missus est, sciscitatum quibus precibus supplicationibusque deos possent placare, & quenam futura finis tantis claudibus foret. Interim ex fatalibus libris sacrificia aliquot extraordinaria facta : inter quæ Gallus & Galla, Grecus & Græca, in foro boario sub terram viui demissi sunt in locum saxo conseptum, ibi ante hostiis humanis minime Romano sacro imbutum.

Meminit & Plutarchus in problematis Romanis nefariæ huius superstitionis & cruenti sacri,
non

non sine graui Romanorum censura, qui id facere sustinissent, quod in aliis gentibus palam, vt par est, damnarent, atque etiam in Bletone-
 siis vindicandum censuissent. τῆς δὲ πράξεως
 δευῆς Φανείσης, ἔδοξεν ἀναρῆσαι τὰ Σιβύλλεια
 τὰς ἱερεῖς· εὐρεθῆναι δὲ Φασὶ χρησμὸς ταῦτά
 τε πρὸς ἡλθόντας ἀλλοκότοις τοῖσι δαίμοσι καὶ
 ξένοις, ἀποτροπῆς ἕνεκα τῶν Ἰππόντος πρὸς αὐτὸν δύο
 μὲν Ἑλλήνας, δύο ἢ Γαλάτας ζῶντας αὐτόν τι κατο-
 ρυγένας. id est, *Quod enim indignum facinus*
visum esset, placuit vt sacerdotes libros Sibyllinos
confulerent. In his vero reperta aiunt oracula,
quibus cum eadem prædicerentur, vt in pernici-
em cessura: tum quæ iuberent duos homines
Græcos & totidem Gallos extraneis deuouere nu-
minibus & peregrinis demonibus, mali auerrun-
candi causa. Quo sane vel vno exemplo patet,
 non recte iudicasse beatum Augustinum, cum
 lib. 18. de ciuitate Dei cap. 23. Sibyllam Ery-
 thræam siue Cumanam nihil in toto carmine
 suo habere censet, quod ad falsorum deorum
 cultum pertineat. Quod post loca allata a no-
 bis de iis, quæ Sibylla facienda præciperet, si in
 dubium vocari posset, plenam fidem acciperet
 hisce locis Plinii ita prodentis lib. 7. cap. 35. de
 Sulpitia Paterculi filia, vxore Q. Fuluii Flacci:
electa (inquit) ex centum præcipuis, quæ simula-
crum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Quod
 ipsum & Valerius Maximus confirmat lib. 8.
 cap. 16. Sed & altero eiusdem loco lib. 14.
 cap. 29.

cap. 29. de priscorum Romanorum observatio-
 ne : *idem Floralia IV. Cal. eiusdem* (mensis
 Maii) *instituerunt Urbis anno quingentesimo sexto*
decimo, ex oraculis Sibyllæ, ut omnia bene de-
florescerent. Ne quid vsquam esset vacuum su-
 perstitione in natura, ac solis ipsius cursum
 vimque terræ & benignitatem festorum insania
 Sibyllæ oraculo traheret. Quid plura? Vrbes
 etiam quibusdam locis Sibyllæ monitu condi-
 tæ. Auctor idem Plinius lib. 3. cap. 17. *Op-*
pidum Eporedia Sibyllinis libris a populo Romano
condi iussum. Sed de his fatiis.

Hæc autem afferre visum est, ut intelligatur,
 qualis Sibyllæ diuinitio fuerit, quidue ipsa ab
 aliis vatibus differret. Apparet enim non vnus
 nationis fuisse Sibyllam, sed omnium, & plane
 mundanam : præterea non simpliciter prædi-
 xisse, quæ euentura essent, sed quatenus significa-
 ta prodigiis & terroribus ; cum perpetuo ad
 vnumquemque euentum quid portenderet ma-
 li, & quibus sacris dii propitiandi essent, dice-
 ret, hocque modo magis ac magis superstitionem
 confirmaret : ut non immerito Casaubonus exercitat. XI. ad apparat. Annal. Baronii
 Num. 20. scripserit : *Nihil unquam ex illis li-*
bris (Sibyllinis) prolatum, quo gentium error &
ille insanus demonum cultus non confirma-
retur, aut etiam noua accessione impie-
tatis non augeretur.

CAPVT VII.

*An, quæ Sibyllæ nomine ferebantur,
oracula a quibusdam impostoribus
in occulto scriberentur, & pro
oraculis deinde populis ob-
truderentur.*

HOc etiam argumento intelligi potest, non fuisse hæc, quæ pro Sibyllinis proponerentur populis, omnia quorundam fraude conficta, vt Scaligero supra laudato & aliis visum est. Quis credat, alicui homini in mentem venire posse, vt si oracula fingere velit, sic illa componat, vt homines infantes virginesque & pueros iugulari, aut viuos terræ infodi reipublicæ causa præcipiat? vt cuiquam, nullo odio impulsus, tam horrendæ in proprium genus crudelitatis auctor esse velit? Quam sæpe vatum monitu cæsæ sint humanæ hostiæ, historiarum veterum monumenta fidem faciunt. Res adeo nota, vt exempla superfluum putem referre. Noti sunt Lucretii Epicurei versus, quibus religionem ob hæc sacra infanda, vt scelerum auctorem, impugnat:

quin contra sæpius olim

Relligio peperit scelerosa atque impia facta.

Aulide quo pacto Triuiæ virginis aram

Iphianasseo turparunt sanguine sæde,

Ductores Danaum &c.

Sed & talium exempla olim in scholis rhetorum vulgata & declamationibus celebrata fuisse ex Petronio discimus, vbi de vmbaticis illis declamatorum nugis agit: in quibus & *responsa* commemorat *in pestilentiam data, vt virgines tres aut plures immolentur* &c. Hæc profecto immanitas in hominem non cadit, nisi a cacodæmone afflatum; neque ipse Plutarchus negare potuit, confessus in sylloge Quæstionum Romanarum, eiusmodi oraculorum auctores fuisse dæmones, non quoslibet, sed *ἄλλοκότους ἢ ξένους*, hoc est, *alienos a nobis & peregrinos*. Ex quo efficitur, Sibyllam quoque ipsam, cuius similia responsa feruntur, non humano consilio, sed dæmonis infensi hominibus afflatu concitatam talia scripsisse. Præterea, qui potuissent fictis tam certo respondere euenta rerum? Quod enim, qui hæc ficta volunt, oraculorum ambiguitatem cauantur, rem tam veris quam fictis oraculis communem afferunt. Cæterum non omnibus ea fuit ambiguitas, vt quo spectarent non rebus postea manifestis palam fieret. In oraculo quod Græcis datum bello Persico, quo iussi Athenienses ligneis muris urbem munire, perplexitas incessit, qui muri lignei intelligi deberent. Aliis alia cogitantibus, solus Themistocles verum oraculi sensum perspexit. Num igitur propterea putandum est, confictum id oraculum fuisse Themistoclis consilio, ac Delphis pronunciatum a Pythia ex compacto? Nemo quidem dixit

hacte-

hactenus; sed fieri non potuisse intelliget, qui historiae illius momenta omnia sedulo expendet. Tum ex aliis responsis certo demonstrari potest: quæ cum multa sint, diligentius perquire atque expendere non est præsentis temporis. Solum, quod maxime negotium facit & multorum incredulitatis fundamentum esse arbitror, expendam ac remouere conabor. Nempe vnius Dei, qui vt omnium auctor & principium, omnium, quæ sunt, rationes in sua æternitate continet, munus singulare esse scientiam futurorum dicunt. Quod igitur Dei proprium, qui fieri potest vt Dei hostes dæmones suis cultoribus conferant? Neque enim iis innata eiusmodi scientia esse potest, quam Dei esse propriam omnes fatentur; neque Dei munere iisdem tribui, qui, vt ait Judas Apostolus, non seruauerunt principatum suum, quos Deus in iudicium magni diei vinculis æternis sub caligine referuat. Quod autem aliquis non habet, quomodo aliis largiatur? Hæc nisi fallor præcipua est ratio derogandi fidem Sibyllinis, & aliis præscorum vatum responsis.

Sed qui sic disputant, non satis considerant eminentiam & amplitudinem virtutis diuinæ, quæ tanta est vt nullam non partem vniuersi attingat, moueat, gubernet, modo congruenti. Non enim, vt multa sunt finitæ rerum creaturarum virtuti inuia, sic diuinæ; sed hæc, vt omnium domina, nihil absse omnino alienum esse

esse voluit. Itaque ne ipsa quidem damnatorum spirituum natura ita est a Deo aliena, vt nihil diuini luminis & sapientiæ ad eos vnquam perueniat. Sunt sane cacodæmones ejusdem cum angelis sanctis naturæ participes, nihil ab iis quod naturam attinet differentes. Proinde vt illi ex proprii gradus nobilitate lumini semper diuino patent, ad nonnullas de futuris, prout Deo visam est, excipiendas notiones, quas hominibus tradant: sic & mali dæmones nonnullis afflari interdum eiusdem veritatis supremæ radiis, ad quædam præsciscenda futurorum contingentium, mirandum non est: cum id naturæ eorum gradus & rerum ordo postulet. Estque hæc consideratio satis consentanea iis quæ habet beatus doctor Thomas Aquinas in secunda secundæ partis quæst. 172. artic. 5. & 6. *Supra intellectum humanum est non solum intellectus diuinus, sed etiam intellectus angelorum bonorum & malorum secundum nature ordinem. Et ideo quedam cognoscunt dæmones etiam sua naturali cognitione, quæ sunt remota ab hominum cognitione, quæ possunt hominibus reuelare.* Quod postquam de naturali eorum cognitione proposuit, deinceps de ea quæ iisdem ex diuina reuelatione, aut beatorum angelorum illustratione, circa res futuras contingit, sequenti articulo in hunc modum sciscit: *Deus utitur etiam malis ad utilitatem bonorum: vnde & per prophetas demonum aliqua vera prænunciat;*

tum ut credibilior fiat veritas, quæ etiam ex aduersariis testimonium habet; tum etiam quia cum homines talia credunt, per eorum dicta magis ad veritatem inducuntur. Vnde etiam Sibyllæ multa vera prædixerunt de Christo. Sed etiam quando propheta demonum a demonibus instruuntur, aliqua vera prædicunt: quandoque quidem virtute propria natura, cuius actor est Spiritus Sanctus; quandoque etiam reuelatione bonorum spirituum. Et sic etiam verum, quod demones enunciant, a Spiritu Sancto est. Hæc eo loco diuinus ille magister, quem in iis quæ ad contemplationem attinent, merito coryphæum & scholæ angelum dici, & semper venerandum censeo.

Cur autem ab angelis beatis, vel etiam Spiritu sancto dæmones interdum fiant compotes veritatis de futuris contingentibus, aliquam oportet esse rationem, quam beatus ille doctor non declarat, neque is quem testem citat Augustinus, theologorum aquila. Dæmonem post primi hominis lapsum vniuersi generis humani imperium vsurpasse, omniumque qui exinde in ortum venerunt rectorem & dominum se gessisse, extra controuersiam est: cum Scriptura id palam testetur, hocque fundamento religio nitatur. Iustum enim est regnum eius cui se multi sponte submitunt. Quod Adamum fecisse legimus, cum dæmoni auscultans dictisque eius potius quam Dei credens, fidei eius se vltro

commisit. Quo pacto in eius potestatem incidit, pressusque est eius tyrannide, a qua non potuit liberari nisi per Christum: qui hac causa hominis naturam sumpsit, ut posset mori pro homine: quod & fecit; & iniuria occisus demonis impulsu & fraude, cui increduli Judæi ministrabant, cum esset innocentissimus, damnato expulsoque diabolo, ipse a morte, quam non merebatur, resurrexit, tum cæteris hominibus sibi fide in vnum corpus adiunctis similem reditum & immortalitatem absterfa delictorum labe commeruit. Ad eum igitur diem, quo passus est pro hominibus Christus, supremam in hominis potestatem dæmon exercuit; eos scilicet qui Deum ignorabant, & in tenebris antiquis versantes quo se conferrent, quidue spei hominibus relictum esset, nesciebant: quam omnium gentium a mundi exordio vsque ad Christi aduentum conditionem fuisse constat.

Hincque est quod Christus bis in Johannis euangelio diabolum *principem huius mundi* vocat; & Apostolus *rectores harum tenebrarum* dæmones appellat. Cum ergo earum gentium diabolus princeps dominusque esset, consequens fuit, ut nihil illi deesset earum rerum, quæ viderentur necessariae ad regnum tuendum, quod in homines adeptus fuisset. In his vel præcipuam fuisse aio aliquam cognitionem futurorum contingentium: utpote qua maxime

opinio-

opinionem diuinitatis apud omnes consequi posset. Est enim communis hæc hominum persuasio, propriam esse Dei hanc cognitionem; quod constat experientia, neminem scire posse suo pte ingenio & prudentia, quid sibi impendeat boni vel mali, aut aliis, in futuro tempore. Hinc igitur est, quod tot priscis seculis dæmon vates tot loca oraculis famosa habuit. Nimirum intellexit, quanti hæc reuelatio futurorum momenti esset allatura ad fidem gentilibus diuinitatis suæ faciendam; quæ nisi crederetur, non erat cur templa illi & aras homines dicarent, cur eum colerent, illi immolarent, & reliqua cultus diuini exhiberent.

Hanc igitur scientiam futurorum sibi semper arrogauit superbissimus dæmon, tum eius se esse compotem variis artibus persuadere hominibus studuit; partim quæ futura essent incredibili illa, qua pollet, sagacitate coniciens; partim inuoluens ambagibus verborum, ne, quamcumque in partem euentus cessisset, mendacii redargui posset. Verumtamen in his multa vidisse ac prædixisse vera, Deo concedente, cum historiarum monumenta fidem faciunt, tum rerum ordo, quem Deus in omnibus constituit, demonstrat. Vnde enim tam certa dæmon de futuro prænunciare potuisset, nisi Deus illi etiam adesset? Hoc igitur ea, quam dixi, ratione factum putandum est, ne quicquam eorum,

rum, quæ dæmonis regno conuenirent, a Deo contra ordinem rerum & consequentiam denegatum viderent. Quæ est autem hæc consequentia? Vt hominis primi facinus non in ipso tantum, sed etiam in maxima hominum parte vindicaretur. Quid enim iustius fieri potuit, quam id iugum ferre hominem, quod sibi arbitrio proprio imposuisset? Hac igitur ratione probe intellecta cessat omnis scrupulus, apparetque non esse alienum a dæmone, hunc de quibusdam futuris contingentibus, Deo concedente, certa oracula promere: cum quædam illi diuinitus concessa olim fuisse in sacris libris legamus; vt virum sanctum Jobi is infortuniis macerare quæ in volumine nomine eius conscripto legimus: item transire in porcos & totum gregem fluctibus mergere, vt illi concessum fuisse in Euangelio legimus: immo vero, quod omnem superat audaciam, ipsum Dei filium rapere in templi Ierosolymitani fastigium, atque inde in montem excelsum. Quæ & alia non minus stupenda cum Deum cacodæmoni annuisse legamus, cur quorundam, quæ euentura essent, concessam illi aliquando scientiam negemus, in pœnam eorum, qui prauissimis opinionibus atque omni vitiorum colluue corrupti talis feruitutis iugum merebantur, vt magis ac magis erroribus implicarentur? Non magis profecto mirum videri debet, Deum reuelare malis geniis aliquid rerum futurarum, quam eius potestati

stati tot nationes florentissimas tam longo se-
culorum decursu permittere, numinis titulo at-
que auctoritate regendas; quod esse factum, &
nunc fieri in maxima orbis parte, certissima li-
terarum monumenta & recentes historiae te-
stantur.

Quod cum mecum attentius reputo, sat mira-
ri non possum, Patrum nonnullos tantum labo-
ris sumere in suis disputationibus contra gentes, ut
proberent, nihil Apollinem vidisse de futuris euen-
tis, ac dæmonum oracula omnia falsa fuisse, vel
certe quibus rerum exitus respondisset, fortui-
to & casu quodam id accidisse. Ita quidem
Theodoritum Cyri episcopum in erudito opere
quod curationem Græcarum affectionum appel-
lat, æstuantem videmus in re minime necessaria,
dum oraculis antiquis omnem fidem abrogare
conatur: ceu in hoc Christianæ religionis pro-
ra & puppis, quod aiunt, versetur, si oracula
illa omnia falsa fuisse proberentur. Quem in-
anem esse metum abunde supra ostendimus.
Neque porro ad rem pertinet, quod idem Theo-
doritus obiicit, de falsitate oraculorum. Neque
enim pertendimus, semper dæmonem vera di-
cere, cum sit mendax, præsertim de futuris;
sed hoc volumus, non illi esse negatum verum
aliquando dicere; prout illi Deus tribuit vera
loqui, cum de præsentibus occultis, tum de fu-
turis quæ ex illo homines sciscitantur. Quod
autem id tenentes ne latum quidem digitum,
quod

quod aiunt, a recepta theologorum doctrina recedamus, locus supra citatus ex Thomæ summa declarat. Immo hoc ipsum est, quo discerni veri prophetæ a prophetis dæmoniorum possunt; quod illi semper vera dicunt, hi aliquando falsa. Ita idem Thomas ibi ex Chrysostomo.

CAPVT VIII.

An prisca vates, qui in gentibus responsa dabant, temere & fortuito futurorum euentuum veritatem attigerint.

NON est proinde quod iis accedamus, qui propterea quod dæmon non semper vera de futuris contingentibus pronunciat, sed falsa interdum, & plane falsus fuisse deprehenditur, exinde inferunt, non nisi casu vera aliquando dicere: ac temerè nominum & verborum de omnifariis rerum euentibus multitudinem effutire vates, ac in immensum tempus, velut in mare profundum, demittere atque dispergere, quo verba illa cadant securos; casu autem fieri vt quædam interdum in id incidant quod vere euenturum est. Ita Boethus Epicuri sectator apud Plutarchum de Sibyllæ & aliorum vatum responsis differens inducitur, congruenter scilicet disci-

disciplinæ quam profitebatur. Σίβυλλαι δὲ, αὐτὰ καὶ Βάκιδες, ὡπερ εἰς πόντον ἀτευμάτως τὸν χρόνον κατέβαλον καὶ διέσωσαν ὡς ἔτυχεν παντοδαπῶν ὀνόματ᾽α καὶ ῥήματα παθῶν καὶ συμπλωμάτων. οἷς γινομένων ἐνίων ἀπὸ τύχης, ὁμοίως ψεῦδός ἔστι τὸ νῦν λεγόμενον, καὶ ὑπερβῆν ἀληθῶς εἰ τύχοι γένηται. Sed & Diogenianum citat Theodoritus dicto loco eadem sentientem: νῦν ἢ τοσῶτοι τοῖς ἐρημέτοις προσήσω, ὅτι μάλιστα μὲν τὸ ἀληθεύειν ποτὲ τῆς καλόμενης μάντις ἐν ταῖς παραγορεύσεσιν, ἢ ὑπιστήμης, ἀλλὰ τυχεῖς αἰτίας ἔργον ἂν εἴη. ἢ γὰρ τὸ μηδέποτε τῶν προκειμένων τυγχάνειν, ἀλλὰ τὸ μὴ πάντοτε, μηδ' ὡς ὑπιτοπλεῖσον, μηδ' ὡς ἐξ ὑπιστήμης, ὅταν τις καὶ ποτε τυγχάνῃ καλεῖν προειλήφαμεν, οἱ διειληφότες τὰς ὑφ' ἑκάστων ὄνομα τεταγμένας ἐνεργεῖς ἐννοίας ἑαυτῶν. id est, Nunc vero tantum hoc superius dictis adiuciam, quod se quando veri inveniunt sunt in suis predictionibus ii, qui vates appellantur, nullius quidem scientiæ sed fortune opus id fuit. Haud enim fortuna opus appellandum censemus, si quis nunquam propositum sibi finem assequatur, sed si non semper, nec plurimum, verum raro citraque scientiam assequatur, distinguentes singulis nominibus attributas manifestasque animi nostri conceptiones. Hæc ex Diogeniano Theodoritus. An autem illo, qui genere Pergamenus, Plutarchi suppar, & ut verisimile est, amicus, quippe in eorum numero, quos in Symposiacis laudat; aut alio; aliis considerandum relinquo.

Verum huius opinionis vanitatem Serapion ex eadem Plutarchi disputatione strenue redarguit, cuius verba superioribus adiungere visum est: Τοιαῦτα τε Βοήθῃς διελθόντος, ὁ Σεραπίων, δίκαιον, ἔφη, τὸ ἀξίωμα πρὸς τῶν ἔτιως λέγεται Βοήθῃς ἀορίστως καὶ ἀνυποθέτως λεγομένων εἰ νίκη στρατηγῶν περιέρχεται, νενίκηκεν· εἰ πόλεως ἀνάγκησις, ἀπολωλεν ὅπως ἢ ἔ μόνον λέγεται τὸ γενησόμενον, ἀλλὰ καὶ πῶς, καὶ πότε, καὶ μετὰ τι, καὶ μετὰ τίνος, ἔκ ἔστιν εἰκασμὸς τῶν ταῖα γενησόμενων, ἀλλὰ τῶν πάντως ἔσομένων περιδήλωσις. id est, *Hæc cum Boethus diceret: vera est, inquit Serapio, hæc sententia de iis, quæ ita prædicuntur, sicut Boethus dixit, indefinite & incerto argumento: puta, si vicit imperator, cui prædicta fuit victoria; si vrbs deletur, cui excidium prædictum est. Vbi autem non modo quid futurum sit, sed etiam quomodo, quando, qua occasione, quo auctore, prædicatur; non est hoc coniectatio eius quod fortasse futurum est, sed certo futuri prædictio.* Hæc est igitur solutio: non posse dici fortuitum quod non simpliciter affirmatur futurum, sed iis adiunctis signatum atque definitum, quibus particularia indicari solent & quasi digito monstrari, nempe loco, tempore, modo, personarum differentiis. Quod genus prædictionis non scientia, sed solo numinis afflatu hominibus comparari Ptolemæus in centiloquio fatetur his verbis: ἔ γάρ ἑστι δύνατον, τὸν ὀπισθήμονα τὰς μερικὰς ἰδέας τῶν πραγμάτων.

γμάτων ἀναγκάσαι. Et paulo post: *μόνοι γὰρ οἱ ἐνθουσιῶντες προελέγχοσι καὶ τὰ μερμὰ.* Neque enim fieri potest, ut aliquis sola scientia humana fretus particulares rerum differentias prænunciet. Soli etenim numine afflati & diuino furore correpti prædicunt particularia.

Quod autem & Sibylla & Pythiæ multa hoc modo, hoc est, distincte & particularibus signata differentiis futura prænunciatint, exemplis deinceps ostendit Plutarchus: in quibus & illud oraculum affert, quod Lacedæmoniis prolatum fuit, tunc cum Agefilaus & Leotychides inter se contenderent, vter Archidamo patri in regnum succederet. Cuius oraculi multa fit mentio in monumentis Græcorum, Xenophon-tis tertio Ελληνικῶν, Pausania Laconicis, Plutarchi Agefilao. Est autem eiusmodi:

Φράζο δὴ Σπάρτη, καίπερ μεγάλαυχος ἔσσο,

Μὴ σέθεν ὑπέροδος βλάβη χωλὴ βασιλεία.
 Διερὼν γὰρ μόχθοι σε καταχῆσασιν ἀέλπτοι,
 Φησίθερόν τ' ὄπι κῆμα κυλινδομένε πολέμοιο.

id est,

*Sparta caue, quamuis alte te gloria tollit,
 Rex valida tibi det pedibus ne incommoda claudis.*

*Namque insperatos cogeris ferre labores,
 Pestiferosque diu belli subsistere fluctus.*

Neque est quod fictum e re nata id oraculum tunc suspicemur ; propterea quod Plutarchus tradit, a Diopithe quodam istud fuisse propositum super ea contentione, quæ tunc in partes ciuitatem scindebat ; aliis Agefilao regnum decernentibus, aliis Leotychidi : Diopithes autem in Leotychidæ partibus fuisse videri possit. Verum quæ eo loco scribit Plutarchus eam suspicionem facile a Diopithe depellunt.

Ἦν ὁ Διοπέθης ἀνὴρ χρησμολόγος ἐν Σπάρτῃ, μαντείων τε παλαιῶν ὑπόπλευς, καὶ δοκῶν ὡθι τὰ θεῖα σοφὸς εἶναι καὶ περὶ τὸς ἔτος ἐκ ἔφῃ θεμιτὸν εἶναι χωλὸν γενέσθαι τὸν Λακεδαιμόνος βασιλέα, καὶ χρησμὸν ἐν τῇ δίκῃ τοῖσιν ἀνεγίνωσκε. id est, *Erat Diopithes vates Sparta, vir veterum oraculorum memoria abundans, tam magna pollens auctoritate apud populum, quod maiorem rerum diuinarum cognitionem & sapientiam præ aliis omnibus adeptus videretur. Is fas esse negabat claudum Lacedæmone regem creari, & tale in ea lite vaticinium proferebat.* Ita regnum Agefilao, qui claudus erat, derogari eo oraculo monebat iste Diopithes ; quem, vt dixi, tam prolixum & honorificum Plutarchi testimonium suspitione omni fraudis liberat. Cui si locus fuisset vllus, profecto non præteriisset tam perspicacis prudentiæ virum, tam rigidum censorem omnis fraudulentæ, & superstitionis, quam singulari volumine impugnandam censuit, implacabilem hostem, si quis vnquam

vnquam fuit. Idne in re tanti momenti dissimulasset tam acris tam feueri supercilii philosophus, si suspicioni locum vllum esse putasset?

Atqui alias non parcere solitum censuræ in tales impostores, locus ostendit in Nicia: vbi de concionibus agit, quas tunc Athenienses de Siculo bello habebant, tum oppositis Niciæ & Alcibiadis factionibus: illo vehementer id bellum disuadente; hoc omni vi instante vt susciperetur. Cum enim vates aliquot & sacerdotes idem quod Nicias censerent, Alcibiades alios habebat vates, & oracula de eo bello suscipiendo in medium proferebat; nempe falsos aut pecunia corruptos vates, ficta oracula. *Καί τοι λέγεται πολλά καὶ ὡρᾷ τῶν ἱερέων ἐναντιῶσθαι πρὸς τὴν στρατείαν· ἀλλ' ἰτέρως ἔχων μάντις ὁ Ἀλκιβιάδης, ἐκ δὴ Ἰωνῶν λογίων πρὸς φερε παλαιῶν, μέγα κλέος τῶν Ἀθηναίων διὰ Σικελίας ἔσεσθαι.* Et si enim homo Græcus, nobilissimum Græciæ imperatorem expresse non taxat impietatis; tamen iis, quæ deinceps subiungit, satis nefariam eius viri in oraculis fingendis ambitionem & perfidiam declarat; oraculi, quod sub idem tempus Atheniensibus redditum fuit, mentionem faciens: quo jubebantur Clazomenis accersere Hesychiam Mineruæ sacerdotem: *Χρησμῶ δέ τινος κελεύοντος αὐτῆς ἐκ κλαζομενῶν τὴν ἱέρειαν τῆς Ἀθηνᾶς ἄγειν, ἐκαλεῖτο δ' Ἠσυχία. καὶ ἴδτω ἦν,*

ἦν, ἃς ἔοικεν, ὃ παρήνευε τῇ πόλει τὸ δαίμονιον, ἐν τῷ παρόντι τὴν ἡσυχίαν ἄγειν. id est, *Quodam vero oraculo iubente ipsos (Athenienses) Clazomenis euocare Minerue sacerdotem, que Hesychia vocabatur; idque erat profecto quod Deus ciuitati faciendum precipiebat, vt in praesens quietem ageret.* &c. Est autem obscuritas in verbo ἄγειν. Græcinamque τὸν δῆνα ἄγειν dicunt pro *ducere* aut *euocare aliquem*: Sed & ἡσυχίαν ἄγειν *agere quietem*, hoc est, *quiescere, cessare, alicui negotio supersedere.* Vnde illis caligo. Nam cum Deus illis, cognominis sacerdotis symbolo, quietem imperaret; ipsi in personam intenti, mulierculam ad se nihil sibi profuturam vocarunt, quietem longe saluberrimam reliquerunt.

Sed & Socratici demonis testimonio eosdem Alcibiadis vates perfidiæ & fraudis euincit Plutarchus: quo instinctus de more Socrates eam expeditionem Atheniensium reipublicæ fore perniciosam, multos familiarium admonuit. Ita nulla ex hoc Plutarchi loco ratio sumi potest contra antiquas prædictiones.

Disimulare tamen non possum, accidere interdum, vt ex duobus vaticiniis, quæ de eodem negotio proferuntur, quorum vnum ex certa futuri præuisione editum est, alterum fictum & casu effutitum, vtrum sit diuinum vtrum fictum distingui prorsus non possit: si nimirum ita res eueniat, vt prædictum est, *Quodam*

dam enim fortuito iaci interdum ab imprudentibus per modum vaticinii, quæ nihilo aliter eueniant ac si vere præuisa fuissent, negandum non est: cum præsertim huius rei testis Augustinus, notis sibi & recentibus exemplis verum esse confirmet lib. 12. de Genesi ad literam his verbis: *Vigilantibus etiam, neque ullo morbo afflictis, nec furore exagitatis, occulto quodam instinctu ingestas esse cogitationes, quas promendo diuinarent, non solum aliud agentes, sicut Caiphas pontifex prophetauit, cum eius intentio non haberet voluntatem prophetandi, verum etiam id suscipientes, ut diuinandi modo aliquid dicerent, nouimus.* Nam quidam inuenes iocando, ut fallerent, ubi peregrini iter agebant, mathematicos se esse sinxerunt, ignorantibus omnino utrum duodecim signa dicerentur. Qui cum hospitem suum mirari cernerent quæ dicebant, attestati esse verissima, audacius in plura progressi sunt. At ille attestans ad omnia mirabatur. Postremo ab eis de filii salute quæsiuit, quem diu absentem desiderabat, & quod inopinate tardaret, ne quid ei accidisset, sollicitus erat. At illi non curantes quid post eorum abscessum veri cognosceretur, dum tamen in presentia latum hominem redderent, mox profecturi responderunt: saluum ac propinquantem, & eo ipse die, quo hæc loquebantur, esse venturum; neque enim metuebant, ne, cum dies peractus esset, eos ille redarguendos postridie sequeretur. *Quid multa?*

Dum iam abire disponerent, ecce subito adhuc eis illic positus venit. Hæc ibi Augustinus; neque vno contentus exemplo aliud insuper profert, quod apud ipsum legat qui volet.

Hunc modum futura prædicendi idem Augustinus, ut visum est, *instinctum* vocat, impetum scilicet quendam dicendi scientiæ expertem. Quod genus prædictionis cum fortuitum censeatur, habet tamen suas causas, vel cælum, vel morbum, vel humorem quendam corporis, vel dæmonum ludibria; Suesiano auctore in libro de prophetia cap. 12. Sed eo vnde sumus digressi reuertamur. Fit ergo, ut dicebam, confusio & perplexitas in prædictionibus, cum & quæ futura esse finguntur, & quæ ex vero afflatu & certa cognitione prænunciantur de iisdem rebus, ita eueniunt ut prædictum est. Quæ adhuc maior incidit perplexitas, cum duobus de eadem re promittentibus sese effari quod futurum est, vnus affirmat, alter negat: puta in exemplo supra allato, malecessuram Atheniensibus expeditionem contra Siciliam, quod vates alii dicebant; aut prosperam fore iisdem Atheniensibus & gloriosam, quod Alcibiadis arioli pollicebantur. Quamlibet enim in partem euentus caderet, necesse erat, eorum vatum aliquos vera dixisse: si quidem duarum propositionum de futuro contingenti necesse est alterutram esse veram vel falsam. Sic olim in circi Romani factionibus

nibus de cursorum victoria, cum duorum spondentium neuter sciret plane cui colori, Veneto an Prasino, palma cessura esset, semper tamen horum alteruter obtinebat sponsonem.

Recte igitur Serapio ille apud Plutarchum dicto loco distinguit inter euentum, qui prædicatur sine vlla circumstantia aut particulari differentia, & euentum prænunciatum cum præscriptione modi, temporis, loci, & aliis proprietatibus: illum scilicet prædicendi modum posse in veritatem iucurrere citra vllum numinis afflatum, & plane casu; non autem posteriorem, qui sic aliquid futurum denunciat, vt circumstantias non omittat. Qualis modus est vaticinii de non eligendo in regem Agesilao, quia claudus esset. Quod enim istud oraculum non fuerit fictum, & fraude suppositum a Diopithe, præter auctoritatem Plutarchi, qui sic huius mentionem facit, vt minime ipsum falsi suspectum habeat; magnum insuper argumentum est, non fuisse in eo locum tali suspitioni, quod nec Lysander, qui in factione erat contraria & partibus Agesilai impensissime studebat, neque ipse porro Agesilaus, nec cæteri earundem partium, quos magno numero ille sibi virtutis commendatione adiunxerat, quicquam eiusmodi suspicati traduntur. Quo quid magis promptum obuiumque erat ad dicendum, præsertim Lysandro, imperatorum illius temporis clarissimo, maximæque tunc apud Lacedæmonios auctori-

tatis & potentiae, & quod caput est, acerrimi ingenii viro, si quid eiusmodi Diopithi obiici potuisset, quo eius vaticinii fides in dubium adduci posset? Non tamen id facere ausus, sed ita interpretatus est, vt in Leotyichidem potius, qui non immerito adulterini ortus suspectus erat, traheret. *πρὸς ταῦτα Λύσανδρος ἔλεγεν, ὡς εἰ πάνυ φόβουντο τὸν χρησμὸν οἱ Σπαρτιάται, Φυλακτεὸν αὐτοῖς εἶη τὸν Λεωτυχίδην· ἔγδ' εἰ περὶ αἰσὺς τις τὸν πόδα βασιλεύοι, τῷ Θεῷ διαφέρει, ἀλλ' εἰ μὴ γήσιος ὢν μηδὲ Ηρακλείδης, τῆστο τὴν χωλὴν εἶναι βασιλείαν.* id est, *Ad hæc Lysander dicebat: Si magnopere istud oraculum timerent Spartiatae, cauendum iis esse Leotyichidem. Neque enim Deo cura esse, si quis offenso pede regnaret Lacedemone, sed si legitimus non esset heres, neque e familia Heraclidarum: tunc enim vere regnum claudicaturum.*

Maxime autem prædictionis illius ratio, & rerum exitus tanta fide respondens, admirationem mouere debet, si quis eorum temporum historiam nouerit. Quod enim tam aperte oraculo designatur Agesilaus, dum metuentam Spartanis χωλὴν βασιλείαν vates edicit: si istud tam proprium suspicionem facit fraudis; at eorum, quæ ex regno claudo euentura prædicuntur, malorum euentus, historiarum omnium fide contestatus, talem profecto suspicionem remouere debet. Cum enim iis temporibus,

ribus, cum id oraculum a Diopithe prolatum fuit, Lacedæmonii, victis per Lysandrum Atheniensibus & tyrannide oppressis, maxime opibus & potentia florerent, nec modo in Græcia sed etiam in Asia armorum gloria & imperio vbiq; principes essent; quis tunc in animum induceret, aut suspicari posset, si Agesilaus regno potitus fuisset, futurum vt ea conuersio sequeretur, quæ postea accidit, & sub Agesilao tanto imperatore eas clades paterentur Lacedæmonii, quæ eorum potentia finem afferrent? Constat enim, eorum vires iis laboribus ac bellorum tempestatibus, quas prædicit oraculum, adeo fuisse attritas, vt nunquam valuerint postea resurgere ac pristinum imperium recuperare.

Δηρὸν γὰρ μόχθοι σε καταχθήσων ἀέλπιοι.
Diu labores te insperati atque inopinati comprehendent.

Tum illud,

Φησὶ βροτον τ' Ἰπὶ κῦμα κυλινομένε πο-
λέμοιο.

Bello aduolente fluctum hominibus exitialem.
 Nimirum vere clades eas ἀέλπιτος dicit oraculum, quas tunc nemo prudentia vlla futuras suspicari posset, nemo nisi numine afflatus prænunciare. Huius tamen oraculi quis vates auctor fuisset non declarat Plutarchus, sed solum a Diopithe prolatum fuisse in causa principum: quod is oraculorum veterum, quæ vndi

vndique studioliè colligebat, promptuarium ef-
 fet. Non solus vero Diopithes in id studium
 incubuit, sed alii etiam complures: in quibus
 Alyrium, Herodotum, Philochorum, & Istrum
 Plutarchus nominat in libro de Pythiæ oraculis.
 Quin philosophorum omnium πολυμαθέστατος
 Porphyrius multa collegerat, eo consilio vt ex
 iis materiam atque opportunitates ad philoso-
 phandum captaret; qua de re liber ab eo compo-
 situs extabat ita inscriptus: *περὶ τῆς ἐκ λογίων*
φιλοσοφίας, id est, *de philosophandi modo ex ora-*
culis. Citant hunc cum alii Ecclesiæ patres, tum
 Theodoritus eo loco, qui a me supra est nota-
 tus, euidenti hallucinatione Zenobii Acciaoli,
 qui duas voces ἐκ λογίων iungens, atque ἐκ-
 λογῶν legens, librum *de philosophia electorum*
 passim vertit. Tantum ab eo abfuit Porphy-
 rius, vt quæ priscis temporibus oracula circum-
 ferrentur, ab aliquo fingi potuisse arbitraretur.
 Non fuit profecto tam vesanus Porphyrius, vt
 quæ commentitia esse suspicatus esset, non mo-
 do colligere, sed & trahere ad philosophicas
 contemplationes sustineret, & tam misere otio
 suo abuti vellet. Hoc quidem de tali viro
 quis sibi persuadeat? Restat igitur, vt hunc ve-
 ritatis eorum oraculorum certum fuisse creda-
 mus, ac certa habuisse indicia, quibus ficta ab
 ingenuis discerneret. Nam vulgus a nebulo-
 nibus potuisse decipi nihil mirum; doctos qui-
 dem & perspicaces viros, qualis Plutarchus,
 Por-

Porphyrus, & alii eius ordinis, potuisse, non arbitror.

Possent alia complura afferre prisco ævo red-
 dita Sibyllæ, Pythiæ, & aliorum vatum ora-
 cula non minus admiranda, quorum veritatem
 nemo veterum suspectam habuit; sed vereor
 his recensendis diutius morari cordatos lecto-
 res: qui profecto si dictis animum intendere
 velint, cognoscent, non omnia antiquorum
 oracula fuisse commentitia, sed multa ex iis
 dæmonis afflatu rerum futurarum veritatem
 attigisse, Deo tribuente aliquando dæmonibus,
 vt vera hominibus in pœnam eorum impietatis
 & idololatriæ aperiat. Sed mihi de Sibyllini
 spiritus & oraculorum ratione consideranti du-
 dum aurem vellit genius meus de Nostradamo
 Gallorum vate, si quidem vates fuit, celeberrimo
 editis carminum fatidicorum centuriis,
 quæ etiamnum circumferuntur. Hæc qui-
 dem, si vatem vere fuisse concedimus, id fuerit
 communè cum Sibylla, quod non vnus tem-
 poris aut gentis res vaticinio attigerit, sed præ-
 cipuos omnium euentus incredibili sit numi-
 nis præsentia complexus, neque minus vates
 mundanus quam Sibylla dici mereatur. De
 cuius facultate cum varia admodum sint homi-
 num iudicia, vt in tam occultis vsu venit, ac
 alii hunc vt Jouis arcanis admissum & futuro-
 rum omnium conscium & cælo delapsum ve-
 nerentur & suspiciant, alii vt impostorem &
 fatuum

fatum explodant : non erit abs re, opinor, aut iniucundum lectoribus, quid de illo sentiendum putem deque eius vaticiniis, data occasione proferre.

CAPVT IX.

De Michaele Nostradamo & fatidicis eius centuriis iudicium.

Primum de eius genere, natura, & studiis pauca: ex quibus nonnulla ad propositum coniectura sumi potest. Patria huic Salyum tellus fuit, quæ vulgo Prouincia antiqua appellatione dicitur: vrbe sancto Remigio. Pater Jacobus Nostradamus vrbis notarius, vt vulgo loquimur. Mater Renata de Sancto Remigio. Maiores bene versati in mathematicis & medicinæ scientiâ: quorum vnus Renati regis Jerusalem & Siciliæ, alter Joannis Calabriæ principis, Renato rege nati, medicus fuit. Quod suæ stirpis decus, ac sibi a maioribus velut per manus traditam disciplinarum mathematicarum peritiam, ipse testatur. Harum studium exinde cum medicina coniunxit, vtrique vacans arti. Sed maxime astrologicis iudiciis & prædictionibus vltra ingenii humani captum innotuit, non solum popularibus & vulgo, sed etiam regi Henrico secundo & Catharinæ reginæ, duci item Allobrogum, & Margaretæ regis
Henri-

Henrici forori, doctissimæ heroinæ & literatorum faultrici. Ab iis principibus euocatus non semel, consultus, & in admiratione habitus fuit. Exinde & in archiattorum albo, eorum qui ordinarii dicuntur, regis munere adscriptus. Erat autem doctor medicus Monspe-liensis.

Natura fuisse melancholicum & *ἐνσουλινόν* vel scripta eius fidem faciant. Vt enim Theophrastus Heracliti Ephesii philosophi, qui *οκρο-τενός* dictus est, obscuritatem, qua in scribendo vsus est, temperamento eius melancholico adscripsit: sic eidem causæ dicendi perplexitatem & negligentiam, quas in prosa etiam Nostradamus legentibus prima fronte obiicit, tribuendam putem. Quod autem melancholici diuinæ insanix, quæ prophetas facit, humoris atri, quo abundant, in primis sint opportuni, ostendit Aristoteles, & ego etiam disserui in mea Dissertatione de furore poetico: cuius specimen in vestibulo meorum Poematum placuit dare, tanquam gustum plenioris tractatus, quem Deo iuuante sum editurus.

Medicinæ insignia adeptus &, vt fit, ciuitates alias inuisere cupidus, peruenit Agennum Nitiobrigum oppidum, visitque Iulium Cæsarem Scaligerum, illum heroem, omnibus quæ hominem literarum cupidum ad astra ferunt ornamentis ad miraculum instructum; cuius amicitiam nactus, ac eo aliquandiu vsus, simul-

tatem

tatem vitare non potuit, quæ etiam carminibus eiusdem in lucem erupit. Quo verisimile est non parum eius famæ detractum. Maxime autem fraudi illi fuit ipsa gloria. Cum enim quas vulgasset Ephemerides, eæ ob prædictionum veritatem in pretio essent, & ab omnibus expeterentur, cupido lucri typographos & librarios quosdam inducit, vt ad diuendendas quas in manibus haberent nugâs triobolarium mathematicorum, nomine Nostradami abuterentur. Hinc sinistra de eo hominum iudicia & maleuolorum voces, etiam doctorum. Quo in genere Jodelli Parisiensis poetæ epigramma, quo in Nostradami nomen lusit, in primis argutia late tunc vulgatum fuit:

Nostra damus cum falsa damus, nam fallere nostrum est:

Et cum falsa damus, nil nisi nostra damus.

Aliquot etiam epigrammatis in eum inuectus est Scaliger, quæ cum aliis eius poematis excusa sunt typis. In Farragine:

Cur Nostradamus se esse ait prophetam?

Quia ducit ortum a Benjamin prophetis.

Quod si a Mahomet, qui fuit propheta,

Bis Nostradamus sic erit propheta.

Rursus in Hipponacte:

Vt Nostradamus veritatis euersor

Tuto queat futura ficta mentiri,

Se calitus feruoris igne demissi

Lymphatico furore dixit apprehendi.

Quid

*Quid sentiamus? docte Ruffe, quærenti
 Canam: canenti Musa succinet verum.
 Non est Platonis execrandus, infamis
 Engastrimithus, sternomantis Eurycle:
 Nisi a Tagete est institutus Etrusco,
 Vel Brachmanum cratere, vel choro nudo.
 Non Zoroastris implet aura diuini;
 Anus Pronoea Stoici fauet nulla;
 Non dat Themis responsa, quæ dabat quondam;
 Non inde Pytho, qui secutus est illam;
 Non arciger Pythomæ acer occisor;
 Non Nympholeptos: Baccholeptos est nequam.*

Item in eodem libro:

*Si Nostradamus, quid pudere sit, nescit:
 Quod est paratum, nec reconditum, & præsens;
 Quanam futura notione mentitur?*

Hæc Scaliger sub Hipponactis titulo; & merito: sunt enim Hipponactea plane & eandem rabiem spirantia, digna Hipponacte ebrio, non Scaligero sobrio; sed non aliena tamen a Scaligero irato & Hipponactis Musa instincto. Iratus profecto hæc in Nostradamum dabacchatus est Scaliger: qua causa iratus, quidue dolens, me latet, nec scire multum laboro, neque ad rem pertinet: modo constat iratum fuisse: secus non verisimile est, quo familiariter usus fuerat, hunc tam proterue & furenter laceraturum fuisse, quem tot magni viri & principes, rex quoque ipse, in admiratione habuit, cuius prognostica Joannes Auratus illi æqualis, poeta insignis,

ingenio & eruditione non vulgari, quod scripta eius indicant, tanti fecit, vt illa notis & interpretationibus illustrare non dedignatus fuerit, vt quidem testatur Bibliothecæ Gallicanæ Compiler de la Croix du Maine.

Sed & Ronfardus eidem Nostradamus testimonium reddit in quodam poemate, ac vatem esse agnoscit, licet cuius causæ impulsu prædiceret, definire non audet. Versus Ronfardi si quis requirit, adscribere haud grauabor:

Ou soit que du grand Dieu l' immense eternité

Ait de Nostradamus l' enthousiasme excité :

Ou soit que le Demon bon ou mauvais l' agite :

Ou soit que de nature il ait l' ame subite,

Et outre le mortel s' elance iusqu' aux cieux,

Et de la nous reedit des faits prodigieux :

Ou soit que quelque esprit sombre & melancholique

D' humeurs crasses rept le rendre fantastique :

Bref, il est ce qu' il est, si est ce toute fois,

Que per les mots douteux de sa prophete voix,

Comme un oracle antique, il a dès mainte année

Predit la plus grand part de nostre destinée.

Fuere & alii in eodem albo, quos videre est apud auctorem anonymum apologiæ Nostradami, quam præfixit eiusdem tetrastichorum enarrationibus. Quibus & Gallicæ bibliothecæ auctor modo laudatus addi potest, qui Nostrada-

stradamum vnum e magnis illius temporis astrologis, & merito, habitum testatur. Ac de Nostradamo haecenus.

Consequens est, vt, quod polliciti sumus, de eius facultate prænoscendi futuros rerum euentus, qua non modo quæ naturæ necessitate proueniunt, ex causarum quibus continentur cognitione, vt in astronomia vsu venit, vt eclipses solis & lunæ, tempestates, & alia ab astris pendentia certo a peritis præuideantur; sed etiam quæ in hominis consilio & voluntate sita sunt, vt fiant, aut non fiant; de ea, inquam, facultate eius quid sentiendum putem, disseram paucis. Qui plura volet, auctorem anonymum, qui apologiam eius gallice scripsit, legat: præcipua attingam. Qui Nostradamum incessunt, partim vatem esse confitentur, sed dæmonis mali instinctu: quales falsos fuisse prophetas, Balaamum, Sibyllam, Pythiam, & alios dæmonum cultores & socios constat; partim vatem fuisse negant, eius vero prognostica meras esse nugas: quorum si quid verum comperiatur, non scientiæ vlli, sed fortunæ adscribi debeat: vt de visis melancholicorum censet Aristoteles, quæ casu interdum ad verum attingunt; propterea quod tali corporis habitu præditi παντοδαπὰς ὀψείσιν ὁρῶσι, omnifarias vident rerum imagines & simulacra sensui impressa: quæ cum illi sequantur, fit vt interdum veritatem assequantur: vt iis accidit, qui multa

iaciunt, ὡς περ γὰρ λέγεται, ἂν πολλὰ βάλης, ἄλλοτ' ἄλλοῖον βάλλεις, καὶ ὅπ'ι τῶν τῶτο συμβαίνει, inquit in lib. de diuinatione per infomnia cap. 2.

Quod ad priores attinet, qui vatem hunc fuisse fatentur, mea in præsens nihil refert quo genio & numine impulsus Nostradamus diuinauerit, modo diuinum fuisse constet. Supra enim probauimus, cacodæmonem multa de futuris contingentibus, Deo concedente, præscire, & hominibus superstitiosis olim aperuisse, & nunc & per omnes ætates indicaturum. Hos itaque mittamus. Sed neque longa aduersus alios disputatione opus est. Neque enim hic est locus, qui verbis aut disputatione egeat, ubi experientia præsto est. Itaque omissis eorum dubitationibus, quibus Anonymus bene & sufficienter occurrit, id vnum videndum est; quæ prædixit Nostradamus futura, ita, vt prædixit, euenerint, an frustra operæ istius fuerit? Si enim probari potest, multa & effatu digna ab eo multo ante quam euenirent prædicta fuisse, quis hunc verum fuisse prophetam neget? An vllum certius argumentum dari potest aliquem esse vatem, quam si quæ futura vaticinatur, ea ad præscriptum accidant, atque rebus manifestis congruant? Dixi, multa esse oportere: etenim vt prouerbio fertur *μία χελιδὼν ἐὰρ ἔποιεῖ, vna hirundo non facit ver.* Nunc qui centurias eius accuratius considerarunt; vt præfatus anonymus auctor, qui

qui eas , vt dixi, exposuit , & monachus ille ab eo laudatus , nec nominatus ; testantur , ex mille tetrastichis & supra , quæ ille reliquit , nulum esse quod non duas aut tres prædictiones veras contineat , rerum in oriente & occidente gestarum , per omnia regna , omnesque gentes. Quibus ex numeris subductis quanta prædictorum multitudo existat , quivis intelligit. Qui igitur argumenti huius vim certius cognoscere volet , expositiones præfati Anonymi legat , qui Nostradami prædictionum specimen dedit.

Interim illud dicam , si verum est quod dicunt , scripsisse Nostradamum suas prædictiones ante annum Christi 1555 ; dubitari non posse , quin vates fuerit , & quidem egregius , qui tam multa de annis sequentibus , non indistincte sed enucleate & appositis circumstantiis atque etiam nominibus quorundam , per quos prædictorum euentuum rationes expediuntur , prænuuciauerit. Nam & monachi nomen , qui Henricum tertium Gallorum regem execrabili parricidio sustulit , in vaticinio eius expressum legitur , quem Clementem vocitatum nemo nescit : & carnificis , quo percussus est Momorancius sub Ludouico XIII , nomen apposuit : tum alia complura eiusmodi prædixit , quæ quomodo sine exterioris cuiuspiam intelligentiæ afflatu scire potuit , non video quem anno 1566 e viuis excessisse constet. Hæc quidem tam particularia , nulla humani ingenii coniectura

sciri potuisse, palam est : ergo diuino afflatu, vel certe genii alicuius boni vel mali impulsu.

Neque obstat, quod ipse Nostradamus, quæ de futuro videbat, cælo imputet, in epistola ad Filium scribens, *se haud lymphatico instinctu, sed astronomicis studiis talia consecutum* : quando item eadem charta, in iis quæ de futuris contingentibus prædicit, *non alio se lumine illustratum, quam diuino*, præ se fert. Ita ergo dicta illa, quæ pugnare videntur, componenda sunt, vt intelligamus, huic mathematicam lucubrationem cuiusdam præparationis loco fuisse ; cui vehementius incumbens abstrahebat animum ab alienis curis & cogitationibus. Quo fiebat, vt in quadam furoris ecstasi positus luminis statim diuini influxum fusciperet. Sic Elifaus vates, vt est in quarto Regnorum, cum propheta esset celeberrimus, a regibus de cuiusdam expeditionis euentu consultus, non prius respondit quam citharistes adduceretur. Sic multa diuinis illis Ecclesiæ magistris, Clementi Alexandrino, Origeni, Augustino, Chryso-stomo, inter lucubrandum diuinitus oblata nullus dubito, quæ aliter non vidissent. Sic & poetæ secessus & mentis intentio inflammat ; neque secius propterea numinis præsentiam sentiunt :

alterius nam

Altera poscit opem res, & coniurat amice.
inquit Horatius in arte. Nihil ergo absurdum, putare, Nostradamum & ingenio (quod ipse prædicat,

dicat, & maioribus suis fert acceptum) & studio ac peritia astrorum præstanti excelluisse: simul genii alicuius boni vel mali, vel etiam, si fas dicere, Dei luce extraordinaria, ad illa occulta excitatum fuisse.

Sic autem existimo, Nostradamum prorsus exteriore & extraordinaria causa impulsum te-
 trasticha illa fudisse: quali autem: diuina, an
 demoniaca; cordatus lector ex hac fabula æsti-
 met, quam iam sæpius memoratus apologiæ au-
 ctor anonymus se a viro nobili Florinuilla &
 eius coniuge accepisse testatur. Cum enim iis
 familiariter vteretur Nostradamus, & aliquando
 apud eos esset: quodam die accidit, vt Florin-
 uilla in corte inferiore castelli deambulet cum
 Nostradamø. Cum ecce duo iis porcelli oc-
 currunt, quorum vnus candidus erat, alter
 niger. Animi gratia interrogat Nostradamum,
 quid fieret illis? Ille statim: nigro, inquit, ve-
 scemur nos; albus autem lupo in prædam
 cedit. Hoc audito Florinuilla secretum man-
 datum dat coquo, vt procellum album vespe-
 re coquat cœnæ inferendum. Mactatur ne-
 frens, veruque, vt mos, transfixus, exinde fo-
 eo lucenti admouendus erat; cum necessitate
 quadam oborta e culina foras se proripit co-
 quus, mox rediturus. Interea temporis eo
 intrat lupæ catulus domesticus, visumque por-
 cellum inuadit dentibus, clunesque momento
 absomit. Redit coquus, & voratum a lupo
 Y 4 magna

magna ex parte porcellum videns, illico alterum, nigrum scilicet, foco succidaneum dat, & mensæ postea infert. Tum Florinuilla ad Nostradamum: Heus (inquit) Nostradame, porcellum album comedimus, neque lupus eum profecto attinget. Nostradamus negat album esse eum quem ederent, sed nigrum. Accersitur coquus: qui factum, ut expositum est, declarat; omnibus qui aderant prædictionis fidem obstupescens.

Hoc ne cui incredibile videatur, aliud factum non vsquequaque ab simile referam ex Suetonio. Accusatus apud Domitianum Asclerario mathematicus, tanquam aliquid arte sua prædixisset de futuro eius exitu, in eiusque conspectum adductus, interrogatus ab eo est: quem ipsum manere exitum putaret? quo respondente: fore ut breui laceraretur a canibus; interfici quidem sine mora hominem imperat Domitianus; verum ad coarguendam temeritatem artis, sepeliri quoque accuratissime iubet. Quod cum fieret, euenit ut repentina tempestate deiecto funere, semiustum cadauer discerperent canes. Ita non vanam fuisse astrologi de se vaticinationem euentus ostendit. Nunc si quis hæc diuinitus iis hominibus, partim ioculata, partim nullius momenti, patefacta putat, canis ne in Deum peccet, dum eum ad tam humilia & frivola deducit: non, quod non omnia comprehendat prouidentia Deus, qui vndique est immen-

immensus; sed quia non eundem ad omnia modum gubernandi tenet, neque in paruis vim illam exercet, qua futura hominibus ostendit, sed in maximis tantum, aut quæ ad gloriam suam pertineant. Ista igitur minima & ludicra dæmonibus improbis, velut otiosis & male feriatis relinquit, similibus hominibus, hoc est, curiosis supra modum & superstitiosis reuelanda: vt olim Socrati occûrsu porcorum in quadam via, & vexationem transeuntium amicorum per illam viam. Quæ scilicet dæmon facit postea: vel si talia quæ prædicuntur ita ab humano arbitrio dependeant, vt ne ab ipsis quidem geniis procurari aut prævideri suapte intelligentia possint; ibi haud absurdum, interuenire bonos genios siue angelos, Deo illis tribuente, vt talium cognitionem demittant ad importuna illa infeliciu dæmonum cum hominibus commercia, vt prauæ curiositatis, ambiticnis, & nequitix dent pœnas. Ita & istorum leuium præuisio originaliter a Deo est, sed modus diuersus, multum infra eorum dignationem, quos Deus proprie afflatu suo ad æternitatis suæ consortium & temporariam participationem admittit.

Quod igitur hoc modo maligni dæmones, & per eos olim Sibylla, alique antiqui vates, multa e futuris etiam contingentibus scire potuerint, ex his planum esse potest. Quæ diuini etiam Augustini sententiæ consona esse

ostendo ipsius verbis prolatis ex libro 7. Confessionum cap. 6. *Tu enim Domine iustissime moderator vniuersitatis, consulentibus consultisque nescientibus, occulto instinctu agis: ut, dum quisque consulit, hoc audiat, quod oportet eum audire, occultis meritis animarum, & abyssu iusti iudicii tui; cui non dicat homo: quid est hoc? aut, quid hoc? Non dicat, non dicat: homo est enim.*

Hæc autem studiosis & veritatem amantibus in hunc modum de omnibus externorum vatum responsis proposuisse sufficiat; aliis, sine ratione obstinatis ad negandum atque irridendum quæcunque de hoc genere apud antiquos aut recentiores scriptores prodita extant, aut a quocumque quantumuis fide digno teste referuntur, ad coarguendam eorum temeritatem subnectere placet, quæ Paulus Jovius in elogiis doctorum virorum prodit de Bartholomæi Cocclitis, metoposcopi & chiromantis, prædictionibus atque vaticiniis: *Extat (inquit) de his præclaræ ac admirabilis fidei catalogus, ipsius Cocclitis manu perscriptus, de iis quibus varia violentæ mortis pericula denunciauit, exactissimo post eius interitum fortunæ obsequentis euentus comprobatus. Quo fit, ut me quoque, inueteratæ exercitationis in hac luce Romana non facile credulum senem, in sententiam adducat ipse exactæ ætatis, & integri iudicii, Lucas Gauricus; cum ingenue fateatur, se a Cocclite seuere amiceque admonitum,*

ut

vi violenti cruciatus causas effugeret ; cum id ipse, sui natalis, negligentia patris, ignarus, ex siderum scientia anteuertisse nequiuerit. A Joanne enim Bentiuolo arreptus, & ex praelata trochlea suspenso fune quinquies quassatus, ideo pœnas dederat, quod excessurum patria & dominatu, in eius anni prognostico prænucciasset. Ille & Gauricus inter Italiae astrologos maxime inclytus ; qui de Henrici secundi Gallorum regis obitu interrogatus, respondit: fore, vt ex vulnere in singulari certamine accepto occumberet ; quod & euenit, cum cuidam ex aulicis ludicra pugna inuito concurrere voluisset.

CAPVT X.

Aliorum vaticiniis celebrium virorum exemplis eadem opinio confirmata.

SED & alia id genus vatium præscita feruntur non minus miranda ; vtpote quibus singulares hominum nondum natorum proprietates ac rerum euentus ita expresse enunciantur, ac si iis vatibus præsentibus fuissent. Quo in genere primus occurrit Malachias quidam archiepiscopus : de cuius vaticiniis quæ in libello, cui titulus est *Reductio analytica doctrine diuini Thomæ*, typis Petri de Bresche, Parisiis scripta, reperi,

reperi, subiungere haud grauabor: *Beatus Malachius archiepiscopus Ardinensis, & monachus, natione Hibernus, spiritu indubie prophetico, summus ecclesie antisites, quotquot post eius obitum ecclesiam rexerunt, & forsan recturi sunt, typicis quibusdam nominibus ex ordine secundum proprias singulorum notas praesignauit. Contemporaneus fuit D. Bernardo, qui vitam eius descripsit. Vixit anno Domini 1137. obiit anno 1148 die 2. Nouembr. Eorum qui iam praeterierunt P. Franciscus Alphonsus Giacconius ordinis praedicatorum, nominum typicorum rationes singulari sagacitate reddidit, ita ut nescias, quid magis in his mirearis; obscuritatem & vilitatem eius, vnde nomen ad significandum desumptum est; an vero potius vocis proprietatem ad indicandum illud, ad quod significandum impositum est. Quamuis enim quaedam, cum proprietate vocis indicent, quod denotatum a ceteris sui ordinis personali nota discernat, quaedam vero cum quadam impropriitate & corruptela vocis idem praestent; nihilominus ita apposite personales cuiusque proprietates designant, ut neque alteri conuenire, neque idem significantius denotari potuerit. Initium symbolicae prophetiae; *Ex castro Tyberis*; quod de Caestino II. exposuit Giacconius, propterea quod Tybernas fuit, & ante pontificatum dictus Guido ex Castro. Finis autem prophetiae: *Gloria oliuae*. Quod symbolum, ut alia aliquot sub finem praecedentia, nondum interpretem*

pretem nacta sunt. Nam Giacconius interpretationes suas vltra Vrbanum VII non perduxit; cuius symbolum in eiusdem Malachiæ catalogo hæc verba habet: *De rore cæli*; hac coniectura, quod hic Bossanensis archiepiscopus in Calabria fuit: quam regionem mannae, quæ nihil aliud quam ros cælestis certas in plantas decidens, nobilioris prouentu celebrem esse vel mulierculæ norunt. Non defuere tamen, qui quorundam ex sequentibus symbolis sensum, post Giacconium, coniectura satis verisimili, ex euentu assequerentur. Vt istud: *Montium custos*, de Alexandro VII, qui montes in familiæ insignibus habuit. Idemque alii conati in hoc: *Sidus oloris*; & ad Clementem IX traxerunt, qui Rospigliosus vocabatur, ex nominis literis per anagrammatismum eruentes, mutato P in D. Vnde epigramma:

Clementi dentur claues; clementia regnet;

Rospiliofus abhinc sidus oloris erit.

*Nomen id omen habet: nam P dum vertitur
in D*

Dempturus populo est, non positurus onus.

Infeliciter & adulatorie, atque etiam putide: dum elementi P in D mutati licentiam ad mysterium, vel certe augurium, demendi populo oneris non imponendi trahit. Alioqui nihil minus prophetæ conuenit, quam ista nominum literis occulta abscondendi ratio. Absit vt credamus, tot & talibus elementis nomina
vlla

vlla initio fuisse constructa, vt ex iis pristina sede motis, atque aliter ordinatis, noua confurgant nomina, rem longe diuersam significantia. Quod si aliquando contingit, vt sensus aliquis illi, cuius id nomen est, conueniens efficiatur, fortuito id omnino accidit, nec vlla prouidentia aut consilio ita euenire putandum est, sed temere & casu; vt quod olim in Chiorum lapicidinis saxo diffisso caput Panisci extiterit: vti ex Carneade refert M. Tullius lib. i. de diuinatione.

Quo magis hoc omnibus appareat, insignè anagrammatum vanitatis exemplum proferam, ab Ægidio Menagio, viro priscae & recentis literaturæ ornamentis florentissimo, & per vniuersam Europam variis ingenii ac rarioris eruditionis monumentis celeberrimo, relatum in vita Ærodii. Ibi Petri Loerii facit mentionem, in præfectura Andegauensi consiliarii, Ærodio æqualis: viri quidem eruditi, sed orientalium in primis linguarum admiratione & amore vsque adeo insanientis, vt nihil non vulgari-um nominum, quibus vrbes in Gallia, pagi, castella, aggeres, prædiola appellantur, ab Ebræa aut Chaldaica lingua deduceret: edito etiam *de coloniis Idumæis* libro, talibus ineptiis referto, id publice professus. Sed & idem nihil non apud Homerum anagrammatismi ope inueniebat: vt in hoc versu Odyss. A.

Σὸν δ' ἔπω ἕς ἔχει καλὸν γέρας, ἀλλὰ
ἔκκλητος.

In hoc igitur versu, quem Anticlea Vlyssis mater profert ad filium, iste Loerius resolutione literarum hæc verba inueniebat:

Πέτρος, Λωέριος, Ανδένκας, Γάλλος, Ηύλλη.

Petrus, Loerius, Andinus, Gallus, Huilla.

Est autem *Huille* nomen pagi, Loerii patria. Immo vero ex literis residuis α, χ, κ, annum quo nomen prædicto versu absconditum, ipsi reuelandum esset, nempe 1620, notatum per-
tendebat; ne quid scilicet in eo versu, quod ad se non pertineret, esse videretur. Ex his de hominis illius ingenio, & anagrammatum vanitate, quiuis iudicare potest.

Extant præterea Joachimi monachi vaticinia & imagines, quibus propria quædam Pontificum Romanorum prænunciantur, cum explanationibus Pauli Principis de la Scala, siue Scalligeri, Veronensium Marchionis, cuius de vate isto verba hæc sunt in primæ imaginis explanatione: *Iste autem Joachimus natione Calaber fuit, & monachus ordinis S. Benedicti, atque in Florensi cœnobio eiusdem professionis abbas. Multa scripsit, & in omnibus ferme libris suis consuevit miscere prognostica. Commentatus est in Apocalypsim, & Esaiam, Jeremiam &c. Et contra Petrum Lombardum theologum librum composuit, qui postea concilio Lateranensi reiectus est. Vixit tempore Urbani tertii, & anno Domini 1178 Veronæ eundem conuenit. Hæc princeps ille de la Scala: vir, quod commentarius ille indicat,*

in pontificum Romanorum historiis egregie versatus. In calce autem explanationum hanc apponit coronidem: *Hæc enim omnia ad annum Domini 1389 impleta sunt. Reuelata autem erant Joachimo, dum esset abbas in monasterio Florensi in Calabria, circa annum Domini 1176.* Tum verba Abbatis eius, quibus suas reuelationes concludit, hæc affert: *Potens est Dominus mutare propositum suum, quia in manibus eius omnia astra sunt celi.* Quibus verbis haud obscure innuit, sibi has prædictiones expressas via peruulgata mathematicorum: nempe ex cælestium motuum computatione, secundum regulas astrologiæ iudiciariæ; quam tamen ab Ecclesia damnatam constat. Apparet autem, ad nihil aliud inductam astrorum mentionem, quam ut hoc peripetasmate altioris societatis & commercii occulta tegetet. Qua etiam arte vsus Nostradamum ad suas prædictiones in lucem protrudendas verisimile est. Illud non dissimulabo: me, cum primum in eas imagines ænigmaticas & prognosticas incidi, horrore percussus: adeo tetrae ibi effigies pontificum Romanorum; quorum vix vllus figuratur, cui non aliqua apposita bellua, vel belluæ portentum. Quo in genere portentosa in primis & terribilis, quæ ad vaticinium 15. ponitur. Monstrum poetarum chimæra tetrius draconis corpore, capite humano & coronato, belluinis auribus, cauda serpentis, qua stellas detrahit, in mediis

mediis flammis, haud dubie infernis, insidens. Hac autem imagine & vaticinio apposito designari Vrbanum sextum interpres censet: quem proinde terribilem pontificem vocat.

His Joachimi vaticiniis accedunt alia Anselmi episcopi Marficani, scripta ab eo anno Christi 1278. quæ post obitum Bonifacii octavi in lucem data sunt. Neque hæc Princeps Veronensis indigna existimauit, quæ simili expositionum luce ad hominum intelligentiam excitaret. Magna & prædictionum Hieronymi Sauonarolæ Ferrariensis, ex ordine prædicatorum, viri doctrinæ haud vulgaris, & sanctitatis confessæ, admiratio fuit: quibus euentus prænotatos ad præscriptum respondisse, omnium experientia fidem faciente, testatur Joannes Franciscus Picus in patruī vita. Ac de his hæctenus.

Hæc autem paulo diligentius differere visum est, ad comprimendam eorum temerariam censuram, qui quæ in veterum monumentis Sibyllæ nomine prolata vident præscita, ejus genuina esse nolunt; ob hoc ipsum, quia sequentibus rerum euentis certius, quam fieri posse putant, comprobata videantur.

CAPVT XI.

*Quod non omnia, quæ Sibyllæ nomine feruntur, genuina eius sint:
 Et de ratione dignoscendi genuina ab adulterinis.*

NEc tamen is sum, qui in omnibus, quæ Sibyllæ nomine iactantur, obstringam fidem meam. Verisimile est enim, multa ab otiosis hominibus atque nebulonibus, iam inde a priscis seculis, nomine eius conficta ac veris inserta fuisse. Idque ostendit cura Romanorum principum discernendi vera a falsis, de qua passim in historiarum monumentis fit mentio. Cornelius quidem Tacitus annal. lib. 6. *Simul commonefecit (Tiberius:) quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad prætorem urbium deferrentur, neque habere priuatim liceret. Quod a maioribus quoque decretum erat, post exustum ciuili bello capitolium, quæsitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam, & Italicas colonias, carminibus Sibyllæ; vna seu plures fuere; datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere.*

Quæ tamen cura non obstitit, quin de eorum vaticiniorum plerisque ambigeretur. Ut de isto, quod Tiberii principatu vulgatum fuisse inter

inter prodigia, quibus prænunciata est mors Germanici, refert Dio lib. 57. *Neque parum mouit animos hominum oraculum quoddam pro Sibyllino habitum, nihil quidem ad isthæc, sed ad nostra tempora pertinens, in hanc sententiam:*

Τεῖς ἢ τετρακοσίων ἑξαπεπλομένων ἐνιαυτῶν,
Ρωμαίης ἔμφυλος ὀλεῖ σάσις.

Ast ter tercentum reuolutis protinus annis

Roma intestina perdetur seditione.

Hoc carmen Tiberius ut falsum cauillatus, omnes libros fatales inspexit, aliosque probauit, alios reiecit. Neque ideo non istius memoria durauit, animosque percellit tempore Neronis, cum urbem incensam populus videret. Cum Nero, ut est apud eundem Dionem, populi consolandi causa, nusquam hos versus inter Sibyllina reperi-
tos diceret. Sed homines aliud canere cœperunt:

Ἐχάτης Αἰνεαδῶν μητροκτόνος ἡγεμονεύσει.

Vltimus Aeneadum matris interfector imperabit.

Siue id vere oraculo proditum, siue multitudo sponte non sine afflatu numinis protulit, siue ex statu rerum, qui tum erat, coniectura ducta.

Sed & sub mortem Cæsaris dictatoris rumorem fuisse a Quindecimuiris profectum, siue verum siue fictum, de Sibyllæ vaticinio, idem Dio testatur: quo prædictum esset, *Parthos, nisi a rege, non posse vinci.* Quâ de re etiam Suetonius, ubi de L. Cottæ sententia: *Quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos, nisi a rege, non posse vinci.* Ex multis quoque Ciceronis locis liquet,

in epistolis ad Lentulum, vbi de negotio Ptolemæi in regnum reducendi ex Sibyllæ libris loquitur, quod in iis de rege esset prædictum. Item in libris de diuinatione: *Sibyllæ* (inquit) *versus obseruamus, quos illa furens fudisse dicitur; quorum interpretis nuper falsa quadam hominum fama dicturus in senatu putabatur: eum quem re vera regem habebamus, appellandum quoque esse regem, si salui esse velimus.* Et mox: *Cum antistitibus agamus; ut quiduis potius ex illis libris, quam regem proferant: quem Romæ posthæc nec dii nec homines esse patientur.* Ex quibus verbis apparet, quantum Cicero & alii proceres & cordati viri illius temporis, non quidem de Sibyllæ oraculis, sed de eorum fide, qui illa proferrent, dubitarent. Nec immerito: cum solis sacerdotibus, hoc est, Quindecimuiris, liceret adire libros Sibyllæ, & ex iis, quæ viderentur, ad populum proferre.

Quantum porro impostores & agyrta Sibyllæ nomine abuterentur, ex Luciani pseudomante, & libro de morte Peregrini intelligi potest: quibus locis Alexandri illius pseudoprophetae vaticinium refert pro Sibyllino, ab ipso prolatum, quod scilicet aut ipse de se composuerat, aut a suis amicis & hypophetis acceptum, Sibyllæ nomine idiotis proponebat. Quibus similia post mortem Peregrini cynismum professi ejusdem sectæ & factionis homines Sibyllæ Bacidis nomine vulgabant. Caterum omnia

in

in hoc genere fuisse conficta & supposita incredibile est. Neque tot seculis Sibyllinorum auctoritas & fama apud gentes durare potuisset, si omnia eo nomine prodita fuissent ficta. Libet enim hic vti ratione eadem, qua vtitur Cicero in lib. 2. de natura deorum; vbi de deorum opinione apud homines: *Quod nisi cogniturz comprehensumque animis haberemus, non tam stabilis opinio permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec vna cum seculis etatibusque hominum inueterare potuisset. Etenim videmus ceteras opiniones fictas atque vanas diuturnitate extabuisse. Quis enim Hippocentaurum fuisse, aut Chimæram putat? quæue anus tam excors inueniri potest, quæ illa, quæ quondam credebantur, apud inferos portenta extimescat? opinionum enim commenta delet dies, naturæ iudicia confirmat.*

Quæ autem horum vera, quæ ficta censei debeant, certo diiudicare haud promptum, immo perdifficile arbitror: sunt tamen quædam, ad quæ aliquis respiciens, id saltem assequatur, vt non multum aberret a scopo. Primum enim in iis, quæ Sibyllæ nomine feruntur, quid Sibyllæ conueniat, quid non, videndum est. Hoc autem cum ex iis, quæ de ingenio, moribus eius atque institutis, aut natura eius afflatus exposuimus, perspici poterit: tum eorum, quæ eius esse propria nemo ambigit, oraculorum comparatione cum aliis, quæ in controuer-

siam incidunt. Præterea non parum interest, quales sint, qui aliquid pro Sibyllino proferunt & venditant, quorsum, quo tempore, & ita de aliis adiunctis, quæ non parum ad fidem faciendam aut detrahendam faciunt. Quæ enim graues & antiqui scriptores Sibyllæ nomine proferunt, genuina eius esse probabiliter credi possunt: ve quæ supra a Plutarcho laudata proposui. Quæ autem pseudopropheta Alexander apud Lucianum, aut stulta cynicorum quorundam ambitio de Peregrini obitu, nemo non merito ab illis nebulonibus ficta iudicet.

Ad hunc modum pleraque eorum, quæ in libris Christianorum occurrunt, Sibyllæ adscripta, mihi admodum suspecta sunt; quæ præsertim dilucidius de Domini aduentu & rebus tradunt, quam in Sibyllam ethnicam vatem competat. Facileque assentior doctrinæ principibus viris, qui octo illos Sibyllinorum oraculorum libros piæ Christianorum seplastiæ & fraudis magna ex parte inuentum censent. De qua re, quæ maxime inter doctos in controuersia & disputatione est versata, post suo loco dicemus.

Nec defuerunt, qui, quæcunque nomine Sibyllæ ferantur versibus expressa, ipsius poeticæ compositionis & numerosæ orationis argumento, falso illi adscripta contenderent: quod talis oratio furenti non conueniat. Ita quidem M. Tullius in secundo de diuinatione libro his

verbis

verbis : *Non esse autem illud carmen furentis ,
 cum ipsum poema declarat ; est enim magis ar-
 tis & diligentia , quam incitationis & motus ;
 tum vero ea quæ ἀνεργιστὶς dicitur , cum dein-
 ceptis ex primis versus literis aliquid connectitur .*
 Et paucis interiectis : *At quod* (ita enim scribo ,
 pro *Atque* , quod perperam est in vulgatis edi-
 tionibus) *in Sibyllinis ex primo versu cuiusque
 sententia , primis literis illius sententiæ carmen
 omne pratexitur . Hoc scriptoris est , non furentis :
 adhibentis diligentiam , non insani .* Ibi duo
 proponit M. Tullius , quibus conuincatur , præ-
 dictio aliqua non esse Sibyllæ : si nimirum poe-
 tico stilo scripta sit , & ἀνεργιστὶδα habeat :
 quod vtrumque magis attentis animi sit quam
 furentis . Ita & Varroni esse visum refert Dio-
 nysius Halicarnassensis lib. 4. antiquitat. Ro-
 manar. non posse videri Sibyllæ esse , quæ talis
 diligentia notam præferant , immo hac nota
 supposititia a Sibyllinis discerni . ἐν οἷς εὐρί-
 σκονταί τινες ἐμπεποιημένοι τοῖς Σιβυλλαίοις
 (χρησμοὶ) ἐλέγχονται ἢ ταῖς καλεσμένοις ἀνεργ-
 σιστῶσι λέγω ἢ ἂν Τερέντιος Οὐάρρων ἰσόρηκεν
 ἐν τῇ θεολογικῇ πραγματείᾳ . id est , *In quibus
 inueniuntur quedam supposititia , quæ deprehenduntur
 acrostichidum , quas vocant , discrimine .*
*Sequor autem hic Ter. Varronis auctoritatem ,
 qui ista prodidit in commentariis theologicis .* Insi-
 gnis locus hic Halicarnassensis historici , de acro-
 stichide in versibus Sibyllæ falso adscriptis ; &

notatu in primis dignus, propter singularem ecclesie doctorem Augustinum, qui in lib. 18. de ciuitate Dei cap. 23 hoc tanquam magnum argumentum profert, quod Sibylla Erythraea de Christo praedixerit; quia in quibusdam eius nomine prolatis versibus, de iudicio ultimo & signis, quae ipsum praecedent, haec notatur acrostichis:

Ἰησὺς Χριστὸς Θεὸς υἱὸς σωτῆρ.

JESUS CHRISTUS, Dei filius, Saluator.

Qui si memoratum Dionysii locum legisset, aut Varrois ab illo laudati meminisset, non tanti huiusmodi versus fecisset; neque in eorum numero, qui est viginti septem, mathesim suam ostendere voluisset. *Et sunt versus viginti & septem, qui numerus quadratum ternarium solidum reddit. Tria enim ter ducta sunt nouem. Et ipsa nouem si ter ducantur, vt ex lato in altum figura confurgat, ad viginti septem perueniunt.* Vbi (obiter vt dicam) figuram ex lato in altum confurgere intelligit: cum qui numerus erat planus, multiplicatione per primum numerum fit solidus: nam ibi altum idem est quod profundum. Neque ex primis quinque vocabulorum graecorum, quae acrostichide inueniuntur, ἰχθῦς nomen, quod *piscem* significat, & mystice *Christum*, effici ad rem pertinere putasset. Sed fortasse non satis valida haec ratio eradendi e Sibyllinorum albo carminis, quod in eo acrostichis deprehendatur: aut numeris

meris adstrictæ orationis vsus omnis detrahendi vaticiniis aut Sibyllæ aut aliorum vatum, quod talis compositio ex afflatu loquentibus parum conueniat. Qua de re, vt minus plana, aliquid, veritatis declarandæ causa, subiiciendum videtur.

CAPVT XII.

An metrum aut acrostichis aliena a stilo oraculorum: & de poetica Sibyllæ.

EX loco supra allato Ciceronis patet, videri ipsi alienum ab prædictione, quæ diuino afflatu contingit, colorem omnem poeseos & modulum versificationis. Ratio eius: quia nemo furore correptus carmen condere potest, quod hæc opera artem postulet, quæ in furentem non cadit. *Non esse autem illud carmen (Sibyllæ) furentis, cum ipsum poema declarat: est enim magis artis & diligentia, quam incitationis & motus &c.* Si vera est hæc ratio, non modo a propheta, sed & alienum a poeta erit carmen & quoduis versificationis genus: si quidem & poetam furore oportere corripere, vt bene officio fungatur, communis omnium prope eruditorum sententia est. Vt enim ait Seneca in libro de tranquillitate: *frustra poeticas fores mentis compos pepulit.* Quod a Platone acceptum; qui id in dialogo, cui titulus

Phædrus, docet. Quid quod Cicero ipse epistolis ad Q. Fratrem, excusans quod versus non scribat, quos ut faceret Quintus hortabatur, *sibi deesse ἐνθουσιασμόν*, hoc est, furorem diuinum, causatur? Si sese non posse versus facere illo tempore fatetur, quod furore caret; igitur hunc poetis ad versus faciendos necessarium esse existimat. Non ergo furor versificationi obstat; sed vim, qua perficiatur, excitat potius. Plura autem de his in nostra dissertatione de furore poetico.

Præterea aut omnino aliquam fuisse vatem, quæ Sibylla diceretur, & diuino afflatu prædiceret, credidit Cicero; aut nullam fuisse, & fictum quicquid de illa dicitur. Si prius verum est, quomodo postea hanc versibus cecinisse oracula sua negetur, quam Plato, Aristoteles, omnes denique, qui huius mentionem fecerunt, *χρησιμωδόν* vocent? Si non putauit vera, quæ Sibyllæ tribuuntur, neque ipsam extitisse vnquam, aut vaticinatam; certe non ea causa carmen illi derogandum est, quia tale opus humani ingenii non est furentis, sed quia nulla omnino extitit Sibylla, & omnes, qui illam fuisse perhibent, mentiuntur. Non tamen puto aliquem esse tam impudentem, nedum M. Tullium, singularis ut facundiæ sic prudentiæ auctorem, atque etiam, ut ex multis eius dictis intelligo, sapientem, ut, quam omnes fuisse agnoscant, & tanto consensu asserant, vatem negare aude-

audeat. Fuisse igitur aliquando Sibyllam, & versibus vaticinatam, credendum est, quam omnes, vt dixi, *χρησιμωδόν*, hoc est, poetriam vatem, & versibus responsa edentem fateantur.

Quod autem idem Cicero eam diligentiam, qua nomina in carminis modum alligentur, vt poetica fiat compositio, in mente motam & furore percitam cadere negat; si inorbosum furorem intelligit, qualis melancholia laborantium aut phreneticorum, & si solum in Sibylla furorem cogitat, neque aliam fuisse causam illi carminis fundendi existimauit, neque ipse equidem putem tali furore impulsus esse aptum versibus faciendis; verum non dicimus ex solo furoris impetu Sibyllam cecinisse, sed dæmonis, cui seruebat, afflatu, vel dei, si deum illi affuisse credendum est. Quid autem incredibile est, hominem quauis mentis alienatione extra se positum versus fundere, alieno intellectu, dæmonis scilicet suggerentis illi verba & voces modulatas? Equidem non video, quid in eo euentu insit quod negotium facere possit: satisque mirari non possum, tam futili argumento quenquam ausum fuisse impugnare Sibyllæ poeticam aut acrostichidem; par enim ratio est. Neque enim dici potest, non potuisse dæmonem, quos versus Sibyllæ dictaret, eum in modum disponere, vt ex literis primis versusum compositis aliqua sententia efficeretur.

Age

Age & Justinum Martyrem audiamus, qui eodem modo de Sibyllæ poesi philosophatur in parænetico ad Græcos: αὐτὴ γὰρ ἔχ' ὡσαύτως οἱ ποιῆσαι, καὶ μετὰ τὸ γράψαι τὰ ποιήματα, εἶχεν ἐξουσίαν, διορθῆσαι καὶ ὀρθοῦν, μάλιστα δὲ τὴν τῶν μέτρων ἀκρίβειαν· ἀλλ' ἐν μὲν τῷ τῆς ὀρθότητος καιρῷ, τὰ τῆς περὶ φητείας ἐπλήρησ' παυσανμένης ἢ τῆς ὀρθότητος, ἐπέπαυτο τῶν εἰρημένων μνήμη. τὸ δ' ἐν αἴλιον τὸ μὴ πάντα τὰ μέτρα τῶν ἐπῶν τῆς Σιβύλλης σώζεσθαι; id est, *Huic enim (Sibyllæ) baud quaquam sicuti poetis, & postquam poemata effuderunt, facultas fuit emendandi atque poliendi carmina ad accuratam compositionis normam; sed in ipso afflatus tempore munus vatis implebat. Cum autem inspiratio cessasset, simul cum ipsa dictorum memoria peribat. Quæ causa est, cur non omnes versuum numeri & leges in Sibyllæ carmine seruentur.* Ex his Justinus verba duo aperte colligi possunt: vnum quidem, eodem numinis afflatus Sibyllam & prædixisse futura, & metro expressisse, non tamen accurato, quod quæ furens dixisset furore transacto reuocare ad emendandum non posset, vt poetis mos est. Ita carmen, vt furoris impetu effusum fuisset, manere imperfectum necesse erat. Suffragatur Justino Hesychius Illustrius: εἰ ἢ οἱ σίχοι αὐτῆς ἀτελεῖς εὐελοκοῦσαι καὶ ἀμετροί, ὅτι αὐτῆς ἡ αἰτία, ἀλλὰ τῶν ταχυγράφων, ἀσυμφρασίων τῆ ῥύμη τὸ λόγος. ἀμα γὰρ τῆ ὀρθότητος

πνοία ἐπέπαυτο ἢ τῶν λεγομένων μνήμη. id est, *Quod si eius versus aliquot imperfecti & metricis legibus parum congruentes inueniantur, non eius id culpa, sed notariorum accidit, qui impetum verborum assequi non potuerunt. Quod simul inspiratus desisset, dictorum intercideret memoria & vanesceret.*

Hæc illi auctores : qui in eo conueniunt quidem, quod ambo Sibyllam non proprio ingenio, sed numinis aut genii instinctu, versibus, quæ futura essent, cecinisse fatentur; discordant vero, quod Justinus de Sibylla, vt de erudita muliere loquatur, dum hanc, quos per furorem alienata mente versus fudisset, potuisse ad se reuersam, si memoria eorum duraret, emendare dicit : & quia dictorum memoria cum furore caderet, mansisse eos versus multis locis inemendatos, rudes, incultos; Hesychius autem videtur opinari, nihil hanc extra furoris impetum & numinis afflatum potuisse, quippe arte omni versificatoria carentem: quam si habuisset, profecto quos vaticinantis ab ore notarii excerpissent, emendare ipsa atque ad meliorem compositionis modum redigere potuisset. Nec leuis ex hoc Hesychii loco contra Justinum difficultas exoritur. Vel enim aderant Sibyllæ vaticinanti, qui quæ diceret notis exciperent; vel prorsus nulli: si illud verum est, non video, cur non potuerit furore transacto, quos furens versus pronunciaffet,

emen-

emendare, etiam si horum non posset recordari, cum possent ex notariorum libris restitui integri atque repræsentari; si autem nulli aderant qui exciperent, ipsa autem quæ dixisset furens post furorem sibi in memoriam reuocare nullo modo posset, qui potuerint versus illi fatidici ad posteros manare?

Hæc dubitatio cum solui non possit, tenenda omnino est Plutarchi sententia; qui in libro toties citato de Pythiæ oraculis Sibyllam fuisse eruditam censet, utpote a Musis in Helicone educatam. ὁμοία ἢ πρὸς τῶν Σιβυλλείων. ἐπειδὴ γὰρ ἔσημεν κτ' τὴν πέτραν γενόμενοι τὴν κτ' τὸ βυλευτήριον, ἐφ' ἧς λέγεσθαι καθίζεσθαι πρῶτον τὴν Σιβυλλαν, ἐκ τῆς ἑλικωνοῦς ἀφ' ἧς νομένην, ὑπὸ τῶν Μουσῶν τραφεῖσθαι. id est, *Similia item de Sibyllinis (supple oraculis:) nam cum nostrum quisque ad petram curiæ vicinam accessisset, atque consedisset, eam, cui primum insedisse fertur Sibylla, postquam eo venit a Musis educata &c.* Quod enim hanc a Musis educatam dicit, & ingenio aptam, & studio ad versus scribendos promptam fuisse putandum est. Si quidem absurdum est, aliquem educari a Musis, cuius non ingenium a natura probe sit comparatum ad eas artes tractandas, quarum Musæ præfides dicuntur. Nam neque aliter intelligimus aliquem aspici a Musis nascentem, aut videre Musas interdum aut in somnis sibi apparentes, quam talem commode a natura

natura ad poeticam esse factum. Hoc etiam modo Horatii illa intelligo :

Quem tu Melpomene semel

Nascentem placido lumine videris &c.

tum quod narrat Hesiodus initio *Θεογονίας*, sibi aliquando apparuisse Musas in Helicone oves pascenti: & quod Persius in prologo negat, se sibi videri esse poetam, quod in bicipiti vquam somniasse Parnasso non meminisset. Quæ per figuram dicta intelligendum est, ad significandam animi indolem poeticam, aut alienam a Musis.

His consentaneum est, non ore tantum, & inconsulto impetu, & per furorem eos versus fatidicos expressos Sibyllæ, vt Justino martyri, & Hesychio, aliisque multis visum est; sed ipsam scripsisse manu propria oracula sua, eo stilo, qui iis conueniret, hoc est, poetico, cum poeticæ artis perita esset. Nec tamen scripsisse sine genii instinctu, sed hunc socium scribundis oraculis habuisse. Neque enim putandum, eiusmodi furore correptam futura enunciasse, qui mentem illi omnem sic excuteret, aut artis vsum interciperet, vt eo furore transacto non posset reminisci eorum, quæ furens prædixisset: sed quo animus dumtaxat illuminaretur. Quo pacto sanctos Hebræorum prophetas ad vaticinandum impulsos credimus, sensibus integris, memoria incolumi, iudicio constanti. Quod de Sosipatra demonum alumna muliere

muliere tradit Eunapius: quam nobis *σωφρέ-
νωσ ἐνθροισίαν* depingit. Quod autem Sibyl-
la & poetices perita, & manu propria, quæ vel-
let, scribere posset, testatur Pausanias in Phoci-
cis de Herophile, ipsamet Sibylla, de qua loqui-
mur; dum hanc hymnos in Apollinem scri-
psisse refert. *Δήλιος ἦ καὶ ὕμνων μέμνηται τῆς
γυναικὸς ἐς Ἀπόλλωνα.*

Neque obstat, quod quidam versus in Sibyl-
læ oraculis non satis ad exactam metrices le-
gem exacti occurrunt: cum & apud Homerum
tales reperiantur, partim *ἀκέφαλοι* dicti, cum
quid deest initio, ut in hoc:

Ἐορέης καὶ ζέφυρος &c.

partim *μείζουσι*, cum in fine: quasi excaudatos
aut cauda mutilos dicas; partim redundantes
initio aut in fine; vel etiam *κολοβος* mutilos,
si in medio deficiat: ut alia compositionis me-
tricæ vitia omittam, quæ critici in poetarum
principe obseruant: Ut in primo versu Iliados,
qui scandi non potest:

Μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος.

quæ tamen Homerus ad mensuram reuocare
neglexit, cum posset. Nempe viro illi diuino
& maximarum virtutum sibi conscio indignum
maiestate sua visum, ad hæc minuta & plane
grammatica descendere, aut suspicionem prabe-
re, tanquam in leuibus reprehendi metuisset.
Ita Plutarchus de illius versus *ἀμετρία* iudicat
in libro de ratione, qua quispiam se in virtutis
studio

studio profecisse deprehendat: Ομηρος ἢ τὸν
 πρῶτον ὃ διηέχθη τῶν εἰχῶν ἀμετρον ἐξενέγ-
 κων· τοσῶτον ᾤειν αὐτῷ Φεγνήματ' εἰς τὰ
 λοιπὰ διὰ τὴν δύναμιν. id est, *At vero Homerus
 non dubitavit primum suorum versuum sinere in
 lucem prodire immodulatum: tanta illi ad reli-
 qua poematis virtutis fiducia superfuit.* Si vir-
 tutis abundantia & fiducia obstitit Homero,
 quo minus ubique mensuræ in versibus funden-
 dis haberet rationem: quanto magis decuit Si-
 byllam, quam apte semper versus caderet, secu-
 ram esse in oraculis.

CAPVT XIII.

*Quod Sibylla haud notariorum siue
 librariorum opera, sed propria manu
 carmina sua scripserit; ac scripto
 potius quam voce, quæ nosset
 de futuris, exprimeret.*

Quod ergo non vsquequaque elaborati sunt
 ac perfecti Sibyllæ versus, non hæc causa
 est, quam memorati auctores opinantur, eorum
 quæ in afflatu expressisset obliuio, sed incuria &
 contemptus emendationis: neque verum est,
 cecinisse hanc tantum, non scripsisse. Reuera
 enim oracula sua composuit, ac literis ipsa con-
 signauit, variis, apud quas versabatur, gentibus

atque ciuitatibus custodienda, cum & poetria esset & vates. Quo etiam discrimine distinguitur a Pythia Apollinis Delphici sacerdote. Huic namque, cum indocta esset, vt supra obseruabamus, omnino opus erat notariis, qui furentis verba exciperent: vtpote cuius poesis tota ab afflatu penderet, quo transacto, neque reuocare in memoriam versus, neque componere aut emendare potuisset. Ita ad nihilum eius vaticinatio rediisset. Aut igitur vaticinium ab iis ipsis, qui hanc consulebant, per notarios excipiebatur, aut ipsi postea audita memoria repetentes chartæ mandabant, vt domum referrent. Ita quidem de quodam oraculo Atheniensibus reddito tempore belli Persici exponit Herodotus lib. 7. *Ταῦτά σφι (ἡπιώτερα γὰρ τῶν προτέρων καὶ ἦν καὶ ἐδόκεε εἶναι) συγγραψάμενοι, ἀπαλλάσσοντες ἐς τὰς Ἀθήνας.* id est, *Hæc cum mitiora viderentur responsa, postquam scriptis mandarunt, Athenas sunt profecti.* De iis loquitur, quos Athenienses miserant Delphos sciscitatum de vitanda clade, quæ a Persis imminebat. Hinc quorundam suspicio, non prolatos a Pythia eos versus, sed a peritis factos, qui responsa sine arte edita, postea numeris additis ad versuum formam redigebant. Plutarchus de Pythiæ oraculis: *πολλῶν δὲ ἦν ἀκέραι, οἳ ποιητικοὶ ἴνες ἄνδρες ἐκδεχόμενοι τὰς Φωνάς, καὶ ἀπολαμβάνοντες, εἰ καὶ θητοὶ ὡς τὸ χρησθησιον, ἔπη, καὶ μέτρα,*

καὶ ῥυθμὸς, οἷον ἠχεῖα (ita enim scribendum pro ἀχεῖα) τοῖς χησιμοῖς ἐκ τῶ ἀργυροχόουτος ἀεπιλέκοντες. id est, *Sed & multos audire erat, qui dicerent, nonnullos artis poetica peritos viros etiamnum sedere apud oraculum, qui voces exciperent, iisque stylum heroicum, metra & rhythmos, ceu vasa sonorem edentia, oraculis in ipso temporis articulo circumponerent.* Quam tamen suspicionem vanam fuisse docet Plutarchus, communi eruditorum consensu; quo constat, fuisse tempus, cum Pythia versibus responsa ederet: vnde occasio Plutarcho disputandi in eo libro, quod eius tempore, immo multo ante, desisset Pythia modulatas edere voces.

Secus dicendum de Sibylla; quam versibus semper vaticinatam constat. Verum hæc cum poetices perita esset, aliorum ministerio ad suas prædictiones literis mandandas non utebatur, sed ipsa in otio & secessu, cum se numine affari sentiret, eius impulsu ad oracula scribenda se componebat. Immo non erat mos eius voce oracula reddere, sed scripto potius: quemadmodum ex Virgilio colligi potest, cum Æneam Heleni monitu inducit rogantem Sibyllam, vt sibi fata sua viua voce expromeret, non autem, vt solebat, in foliis scriberet.

*Tantum foliis ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
Ipsa canas, oro.*

Quorsum autem spectet, quod in tertio Æneidos habet, de eiusdem consuetudine scribendi responsa in foliis arborum, quæ in ordinem disposita integram oraculi sententiam sciscitantibus exhiberent legendam, sed quam nemo tamen ex iis assequi posset, priusquam scriptura legeretur, Sibylla excedens simul ianuam aperuisset, ventus irrumpens foliorum illam compositionem de improviso turbaret: quid, inquam, sibi tali figmento velit, non est facile explicare; nisi forte hac sermonis ambage oraculorum perplexitatem insinuare voluit. Quemadmodum in vanitatem somniorum eadem imagine in sexto eiusdem operis lufit, vlmum describens, medio orci in limine, opacam, ingentem, cuius sub foliis omnibus hærent somnia:

In medio ramos annosaque brachia pandit

*Vlmus opaca, ingens: quam sedem somnia
vulgo*

*Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus
hærent.*

An igitur & illic Maro, vt Epicureus, (qui fuisse creditur) responsa in foliis solitam scribere Sibyllam fingit, vt non minus vana illa esse, atque insomnia, ostenderet? quippe quibus eadem atque illis sedes, caduca arboris folia. Tamen enim & hoc loco sexti Æneidos, & in tertio, tum in quarta ecloga, egregie Sibyllini carminis diuinitatem commendat; sci-

mus

mus tamen hunc poetarum esse morem, ut in suis poematis nullius se doctrinae finibus contineri patiantur, sed libere, quo eos rapit ingenii tempestas, ferantur: modo in Academiam, aliquando in Lyceum, nonnunquam in Porticum, interdum in Epicuri hortos, omnium placita sectarum in suis operibus notari ambiciosius affectantes. Ut in presenti loco Epicuri opinionem, diuinationem omnem explodentis: verum oblique & figurate: non ut eam doctrinam probaret, sed ne silentio praeferret.

Nec me interea fallit, proditum a Varrone, Sibyllam folitam uti foliis palmarum: ita enim testatur Seruius Maronis interpres. Symmachus autem in epistola quadam libri quarti ad Protadium, hanc oracula sua in linteis scripisse refert. *Et Martiorum quidem vatum (inquit) diuinatio caducis corticibus inculcata est. Monitus Cumanos (siue Sibyllae Cumaeae) lintea texta sumpserunt.* Vbi *lintea texta* intelligit linteos libros: quales olim sub Imperatoribus asseruatos in Vlpia bibliotheca ex Vopisco discimus in vita Aureliani; quem ait iussisse, ut sua Quotidiana, quas scilicet Graeci ephemeridas vocant, in libris linteis scriberentur. Ita quibus in foliis vaticinia consignaret Sibylla non satis exploratum habemus, palmae, an papyri, an aliarum arborum; neque omnino qua in materia. Haec tamen de

scriptione & libris Sibyllæ silentio premenda non putavi.

Cæterum notis etiam Sibyllam significasse futura, idem Seruius ad tertium Æneidos tradit; & ita hæc Maronis verba exponit:

foliisque notas & nomina mandat.

Tribus (inquit) modis futura prædicit: aut voce, aut scriptura, aut signis: id est, quibusdam notis, ut in obelisco Romæ videmus; vel, ut alii dicunt, notis literarum, ut per unam literam significet aliquid. Ex his tribus prædicendi modis duos priores, vocem scilicet & scripturam, omnes agnoscunt; scripturam in primis, quam illi magis familiarem fuisse ostendi; de tertio modo ambigi potest. Quas notas intelligat, satis declarat, cum eius generis censet, cuius quæ Romæ in obelisco visebantur. Has enim fuisse hieroglyphicas, hoc est, animalium aliarumque rerum effigies & sculpturas, ex Plinio constat: qui lib. 36, cap. 8. has Ægyptiorum literas, hisque obeliscos conscriptos fuisse, testatur. Primus omnium id instituit Mitres, qui in Solis vrbe regnabat, somnio iussus: & hoc ipsum inscriptum in eo. Etenim sculptura illa effigiesque, quas videmus, Ægyptia sunt litera. Et cap. 9. de obeliscis duobus, qui Romam ex Ægypto translati, tradens: Is autem obeliscus, quem diuus Augustus in circo magno statuit, excisus est a rege Semneserteo, quo regnante Pythagoras in Ægypto fuit; centum viginti quin-
que

que pedum, & dodrantis, præter basim eiusdem lapidis: is vero qui est in campo Martio, nouem pedibus minor, a Sesostride. Inscripti ambo rerum nature interpretationem Ægyptiorum opera philosophiæ continent. Et hoc, inquam, dubium est, fuerintne eæ notæ hieroglyphicæ Sibyllæ in usu; cum eiusmodi scribendi usum Ægyptiorum proprium fuisse constet, non autem Græcorum. Græcam vero genere fuisse Sibyllam, & græcè scripsisse, supra abunde ostendimus. Non est autem verisimile, Græcam vatem Ægyptiis notis & hieroglyphicis usam fuisse. Quorsum enim? ad velandas prædictiones? quasi dictionis perplexitas communis omnibus prophetis non sufficeret. Mihi quidem verisimile non fit. Nec magis probabile de altero notarum genere: cum scilicet aliquid per vnâ literam significatur. Is modus scribendi enim inuentus est potissimum ad quam celerrime excipiendas loquentium voces, ideoque in usu *ταχυγράφων*, hoc est, notariorum. Sed & ad rerum scriptarum occultationem: cuius plures modos videre licet apud Cardanum lib. 12. cap. 61. de varietate naturæ. Si quidem nullum extat exemplum vatis, qui talibus notis futura expresserit. Vt omittam, non potuisse iis vti Sibyllam; si verum est, harum inuentorem fuisse Tyronem Ciceronis libertum, aut, vt alii dicunt, Mæcenatem. Sed de poesi & stylo Sibyllæ hætenus: nunc de Sibyllæ libris,

CA-

370
CAPVT XIV.

*De antiquis & genuinis Sibyllæ libris.
Quid sint Operta Apollinis.*

Horum duplex genus distingui potest : antiquorum, & recentiorum. Antiquos voco, quos veteres Græci & Romani habuerunt; recentiores, quos posterior ætas inuexit. Prioris generis centum Seruius Grammaticus agnoscere videtur, eumque numerum indicari his Maronis verbis in antri Sibyllæ descriptione:

*Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum:
Vnde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.*

Ita igitur Seruius ad tertium Æneidos : *Sane sciendum, omnia responsa Sibyllæ plus minusue centum non contineri sermonibus. Vnde Virgilius ait : quo lati ducunt aditus centum &c. Ostia centum. Finitus numerus pro infinito : licet & possit rationabiliter dictum esse. Responsa enim Sibyllæ in hoc loco plus minus centum sermonum sunt.* Obiter dicam : restituenda sententiæ negatio non, vt in priore loco, sic : *Responsa enim Sibyllæ non plus minus centum sermonum ;* aut certe delenda e priore loco. Si cum negatione malumus legere, sensus erit : centum omnino fuisse Sibyllæ responsa ; non plura aut pauciora. Subdit Seruius : *Inueniuntur*

untur tamen Apollinis *elogia* (scribe *logia*, id est, oracula) & *viginti* & *quinque* & *trium sermonum*: unde & *melius est finitum pro infinito accipi*. Ita parum certus ille videtur de Sibyllæ librorum numero: si tamen *sermonum* & *responsorum* nomine libri intelligi debent.

Cæterum Lactantius lib. i. cap. 6. cum plures Sibyllas agnosceret, singulis suum librum attribuit: *Et sunt singularum* (inquit) *singuli libri: qui quia Sibyllæ nomine inscribuntur, unus esse creduntur: suntque confusi, nec discerni ac suum cuique assignari potest, nisi Erythrææ. &c.* Vnus igitur Sibyllæ liber dumtaxat, si vna tantum fuit Sibylla, quod nos volumus. Immo plures eiusdem libri, quot scilicet fuisse Sibyllæ dicuntur: si quidem, eodem Lactantio teste, Sibyllæ nomine omnes inscripti erant, ideoque crediti vnus esse, cum essent confusi, neque horum esset diuersitas, qua discerni possent. Quod & Lactantius ipse credidisset, nisi illi, quominus verum fateretur, anticipata opinio de multitudine Sibyllarum prodita a Varrone obstitisset. Ita igitur ipsius Lactantii verbis, contra eius sententiam, verisimiliter ostendi potest, decem fuisse a Sibylla conscriptos oraculorum libros. Sed bonus earum rerum auctor Fenestella mille tantum circiter Erythrææ Sibyllæ versus ex Asia Romam allatos tradit. Quare non absurdum

fuerit putare, non pauca supposititia & notha Sibyllinis iam tum fuisse inserta.

Porro ex iis versibus, siue Pythiæ, siue Sibyllæ, alii erant reconditi neque in vulgus prolati, alii editi & mundo noti. Quæ diuisio non modo de libris fatalibus vsurpata, sed etiam aliis multis honorum auctorum. Nam & in philosophia Platonis & Aristotelis compertum habemus, quædam fuisse *δρόνηυφα* & *αίνεδορσι*, solis eruditis scripta, ideoque in occulto habita. Haud aliter apud antiquos arcana quædam vaticinia Pythiæ & Sibyllæ fuisse putandum est, in templorum adytis & archiuis reposita, ad perpetuitatem. Quo in genere ponenda fortasse quæ Marcus Tullius *operta Apollinis* vocat, in primo de diuinatione, his verbis: *Eodem modo multa a vaticinantibus sepe predicta sunt: neque solum verbis, sed etiam versibus, quos olim Fauni vatesque canebant. Similiter Marcius & Publicius vates cecinisse dicuntur. Quo ex genere Apollinis operta prolata sunt.* In secundo etiam libro eiusdem tractationis eorundem mentionem facit: *Eodemque modo, nec ego Publicio, nescio cui, nec Marciis vatibus, nec Apollinis opertis credendum existimo: quorum partim ficta aperire, partim effutita temere, nunquam, ne mediocri quidem cuiquam, non modo prudenti, probata sunt.* Huiusmodi arcana oracula penes Veientes fuisse idem auctor citato primo de diuinatione libro tradit, ideoque

que in opertorum Apollinis ordine habenda; quæ non fuisse ficta neque friuola, ut ille Academicorum ritu in utramque versans partem disputat, euentus ostendit. Ita igitur ibi scriptum est: *Quid, quod in annalibus habemus, Veienti bello, cum lacus Albanus præter morem creuisset, Veientem quendam ad nos hominem nobilem profugisse, eumque dixisse, ex fatis, que Veientes scripta haberent: Veios capi non posse, dum is lacus redundaret, & si lacus emissus lapsu & cursu suo ad mare profluxisset, perniciosum populo Romano; sin autem ita esset eductus, ut ad mare peruenire non posset, tum salutare nostris fore.* Et paulo post: *Cum autem Veientes bello fessi legatos ad Senatum misissent, tum ex his quidam dixisse dicitur: non omnia illum transfugam ausum esse Senatui dicere; in iisdem enim fatis scriptum Veientes habere, fore ut breui a Gallis Roma caperetur. Quod quidem sexennio post Veios captos factum esse videmus.*

Hæc quis ficta dicat, quæ manifestis rebus vere fuisse præuisa & prædicta euentus ostendit? Itaque vel hoc exemplo indubitato confirmari potest, quod supra dicebamus, de scientia dæmonum: neque hos ita esse ab omnium diuinis commercio & societate remotos, ut non ad eos inde crepuscula & fulgores quidam futurorum indices, moderante Numinis prouidentia, perueniant. Multa quoque apud

Græcos

Græcos auctores occurrunt, quæ ad hæc Apollinis operta merito referuntur. Vt quæ Herodotus in Terpsichore de oraculis a Pisistrati posteris Athenis in arce relictis tradit : *ἐκ τῆς ἀρχῆς δὲ ὁ Κλεομένης ἐκ τῆς Αθηναίων ἀνεργόλιος τὰς χρησμάς, τὰς ἐκτείνοντο, πρῶτον μὲν οἱ Πεισιπρατίδα, ἐξελαυνόμενοι ἢ ἔλιπον ἐν τῷ ἱερῷ. id est, Cleomenes autem in manibus habebat oracula, sumpta ex arce Atheniensium, quæ prius erant penes Pisistrati posteros, ab iis autem, dum vrbe expellerentur, relictæ ibi fuerant.* *παλαιὰς* autem *χρησμάς*, *antiqua oracula* vocabant : quod epithetum quoties occurrit, de opertis Apollinis intelligendum est. Sic apud Plutarchum in Agefilao Diopithes ille, cuius supra mentio habita est, vir *χρησμολόγος*, *oraculorum peritus enarrator*, *μαγείων παλαιῶν ὑπόπλεως*, *plenus*, *suffertus veterum vaticiniorum* dicitur : quæ scilicet studiose in templorum archiuis scrutabatur, atque inde effossa in lucem suo tempore proferebat ; vt illud de regno claudicante, in altercatione Agefilai & Leotychildæ. De quo genere oraculorum insignis in primis locus eiusdem Plutarchi in Lyfandro : *ἄλλον τε λόγον ἐκ Δελφῶν ἀνλικομίσαντες εἰς τὴν Σπάρτην κατέβαλον καὶ διέσωσαν ὡς ἐν γράμμασιν διπορήσις ὑπὸ τῶν ἱερέων φυλάττωντο ; παμπάλαιοι δὲ ἴνες χρησμοί, καὶ λαβεῖν οὐκ ἔξεσι τῶσις, εἰδ' ἐντυχεῖν θεμτόν, εἰ μή τις ἄρα γεγονῶς ἐξ Ἀπόλλωνος ἀφίκοιτο. id est,*

Tum

Tum alium insuper Delphis sermonem transmissum in vulgus Lacedæmone spargebant; quod scilicet vetustissima oracula arcanis libris perscripta apud sacerdotes seruantur, quæ nec ipsis fas esset promere, aut illa inspicere, sed alicui tantum, qui Apollinis stirpe editus esset, si eo se conferret. Neque obstat, quod istud oraculum, quod tunc pro vero & antiquo prolatum fuit, ab antistitibus & ariolis, qui Lylandri partibus fauebant, confictum fuisse non dubitatur. Sufficit nobis, quod vetera oracula ἐν ἀπορρήτοις γράμμασι, in reconditis libris archiuisque templorum fuisse, ex hoc loco pateat. Neque enim is sum, qui omnia eius generis vera fuisse pertendam: multa enim fuisse falsa non dubito; omnia, incredibile est: aut nullam priscis Græcis fuisse religionis curam, nullam Romanis, omnia sine dispectu sine iudicio recepisse, quæ vates & sacerdotes proponerent, fatendum. Quod de acutissimis prudentissimisque gentibus putare captum excedit naturæ humanæ. Non solum rectores ciuitatum, reges, imperatores, iis oraculis priscis fidem habebant, sed & philosophorum doctissimi, quibus imponere non fuisset facile. Quo in numero & Porphyrius, vt supra a me notatum, adeo persuasus fuit de veritate antiquorum oraculorum, vt inde capta opportunitate libros de methodo philosophandi ex oraculis non dubitauerit scribere.

Hæc

Hæc igitur sunt operta Apollinis, partim vera, partim ficta & supposititia, sed ita ut fraus non lateret: ut qua usum Heraclitum in poesi occultanda in Dianæ fanō refert Tatianus in oratione contra Græcos: Ἐγὼ ἂν ἐπαινεύσαιμι κατακρύψαντα (Ἡράκλειτον) τὴν πόησιν ἐν τῷ τῆς Ἀρτέμιδος ναῶ μυστηριαδῶς, ὅπως ὑπερβῶ ἢ ταύτης ἔκδοσις γένηται. id est, *Neque laudauerim Heraclitum, qui in templo Dianæ abscondit poesim suam, ut postea hæc rei mysticæ in modum proferretur in lucem.* Ex quo patet, philosophos sua scripta in templis condidisse: quod dum Heraclito exprobrat Tatianus, ceu ambitione ad id faciendum impulso, inscitiam aut malignitatem suam prodit. Ignorat enim, hunc veterum morem fuisse, ut sua scripta in templis deponerent: non eo consilio, ut posteris venerationi essent, tanquam consecrata, sed quod ea tutius in loco religioso reponi arbitrantur. Sic Galenus initio libri primi de compositione medicamentorum per genera, volumina eius argumenti Romæ ab se in pacis delubro cum aliis multis recondita fuisse dicit: quibus eius ædis incendio consumptis, coactus fuerit alia nouis vigiliis, amicis id postulantibus, substituere, cum nulla priorum apud amicos exemplaria extarent. Nec fecit us poetas solitos, Augusti æuō, sua poemata ad perennitatem deponere in Palatini Apollinis templo, ex Horatio discimus in epistola ad Julium Florum:

Quid

*Quid mihi Celsus agit? monitus, multumque
monendus,*

Priuatæ ut querat opes, & tangere vitæ

Scripta, Palatinus quæcumque recepit Apollo.

Eundem morem & seculo Homeri obtinuisse colligo ex Platone, qui Homeri *δοτότητα ἔπη*, hoc est, operata & recondita carmina citat in Phædro.

CAPVT XV.

*De vulgatis Sibyllæ oraculis: & de
quodam ænigmate, quod in illis
libris inuenitur.*

Supersunt alia oracula, quæ Sibyllæ nomine passim circumferuntur, octo libris comprehensa. De his vetus inter eruditos est contentio, verane sint Sibyllæ vaticinia, an falso illi adscripta. Multi vera esse censent & amplectuntur. Quo in albo est in primis Sebastianus Castalio, qui eos libros *Σιβυλλικῶν χρησµῶν* versione & notis illustrata edidit, Xystus Betuleius, M. Antonius Antimachus: cuius præfatio ad eos libros græce scripta extat; quibus recentiores alii complures subscripserunt. Alii omnino hæc a Sibylla profecta inficiantur. Ego ut omnia, quæ iis libris continentur, notha esse non ausim contendere, sic neque omnia sine discrimine pro veris amplecti.

plecti. Signanda hæc sunt linea alba, neque committendum, vt vana attoniti religione, quia quædam in illis libris laudata a Patribus, & nomine Sibyllæ reperiuntur, propterea & hæc & alia genuina eius effata credamus. Quis enim, quæso, (vt inde censuram hanc ordiar) veterem Sibyllam, de qua tam multa hæctenus ex veterum monumentis expressimus, eorum auctorem dicere audeat, quæ in primo sermone de vnius Dei principatu, de mundi creatione, hominis primi ortu & constitutione, paradiso, priorum hominum vita longa, artium inuentione, & aliis, Mosis historiae propheticae consentanea leguntur; & non potius ab aliquo Iudæo conficta, vel potius a Christiano: hoc consilio, vt quæ postea de Christi aduentu, & mysterio redemptionis humanæ, eiusdem Sibyllæ nomine dicturus esset, fidem facilius inuenirent? In quibus & illud de Dei nomine ænigma occurrit, quod eruditorum ingenia multiformi coniecturarum ambage hæctenus torfit, & tale est:

Εννέα γράμματα ἔχω, τετρασύλλαβός εἰμι,
νόσι με,

Αἱ τρεῖς αἱ πρῶται, δύο γράμματα ἔχουσιν
ἐκάστη,

Ἡ λοιπή ἢ τὰ λοιπὰ, καὶ εἰσιν ἄφωνα τὰ
πέντε.

Τὸ παντὸς δ' ἄριθμὸς ἑκατοντάδες εἰσὶ δις
ὀκτώ,

Καὶ

καὶ τρεῖς τρεῖς δεκάδες, σὺν γ' ἑπτὰ γινῆς δέ
τις εἰμι,

Οὐκ ἀμύητος ἔση θεῖος παρ' ἐμοί γε σοφίης.
Sic autem hos versus latine vertit Castalio:

*Sunt elementa nouem mihi, sum, tetrasyllabus
autem:*

(Percipe me) primæ tres syllabæ efficiuntur

Ex binis omnes elementis: cætera restant

In reliquis: quorum sunt non vocalia quinque.

Totius numeri bis sunt hecatontades octo,

Et ter tres decades, cum septem. Si scieris
me,

Non te, qua potior, sapientia dia latebit.

Quis credat antiquæ Sibyllæ esse hæc? Primum
Deus est, qui loquitur, Noah autem patriarcham
mox arcam ingressurum alloquitur: tum hæc lo-
quens inducitur, quæ apud Esaiam prophetam
legimus parua immutatione. Ita enim ibi
cap. 66. Deus loquitur: *Cælum sedes mea, ter-
ra autem scabellum pedum meorum.* Quæ
Pseudo Sibylla his verbis exprimit:

Οὐρανὸν ἐνδέδουμαι, ὡς ἐβέβλημαι ἢ θάλασσαν,
Γαῖα δέ μοι στήριγμα ποδῶν.

id est,

*Cælum pro vestitu gero, & mari ut inuolu-
cro & pallio utor,*

Terra autem fulcrum est pedum meorum.

Sequitur ænigma, de quo agitur nunc,

Ἑνέα γράμματα ἔχω &c.

Hoc igitur de Jehoua, quod nomen est ineffabile Dei apud Hebræos, quidam interpretantur; Joannes autem Picus de Messia nomine dictum existimauit. Ita quidem Leo Suauius habet in præfatione ad scholia sua in libros Paracelsi de vita longa. Quem virum laudare minus piget, vt eruditum; alioqui nimis superstitiosum & nugis Paracelsicis atque magicis addictum. Ibi ita refert: *Joannes Panteus Venetus in libro Voarchodumia ænigmatico, Jehoua interpretatur, quod Joannes Picus nomen futuri Messia existimat: ille ad chymiam suam detorquet. Vim inferat, nec ne, iudicio prudentum relinquo.* Mihi eum auctorem ignotum esse fateor, solum ex titulo & verbi monstro, quo librum suum inscripsit, velut ex vngue, quod dicitur, leonem, hominem inepte ambitiosum & in literis circulatorum olfacio.

Cæterum longe diuersam eiusdem ænigmati interpretationem affert Cardanus lib. 10. de rerum varietate cap. 52. quam se habere ab Emaro Ranconeto in Senatu Parisiensi præside, testatur. Nempe quæ illo ænigmate traduntur, ad amussim in $\delta\epsilon\sigma\epsilon\upsilon\mu\kappa\omicron\nu\omicron\nu$, quod latine *auripigmentum* dicitur, metallici genus, conuenire demonstrat. Quam demonstrationem non fuit consilium huc transferre, vtpote prolixiorum. Satis sit locum studiosis indicasse. Illud non præteribo, quod ad enarrationis illius auctorem attinet: quippe hanc citato loco

Carda-

Cardanus Emaro Ranconeto adscribit acceptamque fert. *Cum (inquit) in hos sermones incidissem, probari hanc artem (chrysopeoiam, cuius periti iactant se metalla in aurum conuertere) illustris Emarus Ranconetus preses Lutetianus demonstrauit carmine Sibyllino; adeoque ad amissim, ut cum ambigua soleant esse talium responsa, hac in causa clariora solis luce ænigmatis verba fuisse videantur. Itaque quæ ille doctus vir miro expressit artificio, prout ab illo accepi dum Lutetiæ essem, subiungam. Nihil clarius: aperte enim dicit, se accepisse, cum Lutetiæ esset, eius ænigmatis demonstrationem ab Emaro Ranconeto.*

Nunc Leonem Suauium citato loco se se eius demonstrationis auctorem primum profiterem, ac eam ceu proprium inuentum vindictiarum iure repetentem, audiamus. *Sic nos (inquit) per lusum adolescentes adhuc, versibus Sibyllinis græcis de diuino nomine, vocem græcam δεστυνόν accommodauimus: in quo omnia pulchre conuenire videbantur. Nempe nouem litteræ, quatuor syllabæ, tres primæ duarum singulæ literarum, reliqua reliquarum, id est, trium, mutæ quinque v semel sumpto, vocales ergo quatuor. Restat in numero, qui ex literis colligitur, difficultas: quam enarrauit Emarus Ranconetus, vir apprime doctus, Cardano, cum ab Emilio Peroto, viro eruditissimo atque integerrimo, accepisset, qui in his artibus disceptandis mecum maxi-*

nam voluptatem capiebat. Id enim qualecumque est, inuentum est meum: vt libellus ille noster fidem facit. Exinde ad Cardani tractationem transit, quam *variā & maculosam* appellat: inscitiae etiam arguit in arsenico & auripigmento, quæ Cardanum ait distinxisse, tanquam res diuersæ his vocabulis significantur. Verba Cardani hæc sunt: *Accedit illud, quod res ipsa verbis & nominis expositioni congruit, vt alias docuimus: nam & arsenico es in argenti similitudinem transit, & in auripigmento aurum continetur.* Ex his igitur verbis arguit, Cardanum falso putasse, arsenicum esse diuersum ab auripigmento; cum hæc nomina solo linguarum discrimine differant: quod enim Græci $\delta\sigma\epsilon\nu\iota\kappa\acute{o}\nu$ vocant, Latini *auripigmentum* appellant. Sed hæc censura iniqua est. Neque enim sic locutus Cardanus, quod hæc nomina rerum diuersarum putaret; sed cum duo arsenico tribuat, vnum quod in argenti similitudinem transeat, alterum quod in se aurum contineat, hoc posterius exprimere volens, vocis latinæ commoditate vtendum censuit, propterea quod & in ipsa aurum continetur, vtpote composita ex duobus nominibus, *auro & pigmento.*

Hæc autem de illo ænigmate referre visum est, vt appareat, multa in illis $\Sigma\iota\beta\upsilon\lambda\lambda\alpha\kappa\acute{o}\nu$ libris inserta esse notha, quæ nemo sanus Sibyllæ adscribere audeat. Si enim verum est, quod

memorati viri docti putarunt, ænigmate illo significari arsenicum, vt materiam opportunam chymicis ad aurum faciendum: quis satis mirari possit impudentiam nebulonis istius, qui hæc ausus sit Sibyllæ oraculis interponere, &, quod maioris amentię est, Dei optimi maximi persona ad tales imposturas vtī? Cum præsertim Deus ibi inducatur Noah patriarcham de mox futuro diluuiio admonens, nisi homines resipiscant, adeoque illi imperans, vt iis proximam cladem & supplicium imminens denunciaret: quod & facit. Statim enim ænigmati de auro faciendo subiungitur patriarchæ concio ad homines. Vt nihil magis ab eo negotio, quod ibi agitur, alienum & importunum dici possit ænigmate. Tametsi istud incongruens & inconditum defendit Cardanus, sed frustra. Ita enim hic citato loco: *In quo & illud mirum videri posset, quod tam procul vates abscedat a proposito. Sed hæc & maiora longe sunt vatum priuilegia, & maxime lymphaticarum & fanaticarum.* Est. Fanaticis ius sit dissentanea & absona miscere: num & Deus fanaticus, vt si loquens inducatur, dum de aliquo loquitur, statim sine ratione aliud nihil ad rem, de qua agitur, pertinens, atque remotissimum interponat? Vt omittam, quam sit alienum a tanta maiestate, docere homines artem auri efficiendi; quos non multos post

annos ob avaritiam, ambitionem, & alia vitia aquis submergere decreuisset.

Jam si non *ῥησενικόν*, (quod ridiculum dictu in oraculo) sed *σωτῆς θεός*, *Seruator Deus*, in illis nouem literis continetur, vt Joannes Auratus, vir doctissimus, ariolabatur; non minor sequitur ineptia & absurditas Sibyllæ, ænigmate inuoluentis rem omnium manifestissimam. Quid enim manifestius, quid magis in confesso apud omnes mortales, quam Deum conseruare & tueri omnia in vniuerso? Quid hic opus ambagibus, quid obscuritate sermonis, ad id tegendum, quod velis nolis parens rerum natura explicat, quod cæli enarrant, elementa loquuntur, inanimata pariter & animata indubitatis documentis persuadent? Vnde enim philosophi hanc doctrinam, nisi ab ipsa natura hauserunt? in quibus & auctor libri de mundo ille quicumque est, cuius hæc in eo libro diuina extat sententia: *Σωτῆς μὲν γὰρ ὄντως ἀπάντων ἔστι, καὶ γενέτωρ τῶν ὅπως δῆποτε καὶ τόνδε τὸν κόσμον συντελεσμένων, ὁ θεός.* id est, *Etenim cunctorum, quæ rerum natura complectitur, cum seruator est Deus; tum vero quæcumque in hoc mundo quoquo modo perficiuntur, eorum omnium idem genitor est.* Et in capite eiusdem libri vltimo inter multifarias Dei appellationes, & epitheta, quibus indigitatur, *σωτῆς τε καὶ ἐλευθέριος* vocatur.

Quorsum igitur ænigmate absconderet Sibylla, quod abscondi nullo modo potest? Cum præsertim rationi humanæ incomprehensa religionis christianæ mysteria, illaque altissima supremæ sapientiæ consilia, de restituenda in pristinam dignitatem hominis natura atque ab orco reuocanda, quanta nullus sanctorum vatum, orationis perspicuitate & diligentia plane historica expediat.

Patet itaque ex his, neutram harum explanationum attingere ad sensum ænigmatis. Non tamen continuo sequitur, nihil subesse ad sapientiam pertinens: quod negare non ausus Cardanus. *Si non hoc, (inquit) aliud quippiam Sibylla indicare potuit valde utile.* Esto sane. Neque enim is sum, qui omnium, quæ in iis libris vulgatis Sibyllinorum continentur, nihil vere Sibyllinum esse contendam, sed veris multa falsa esse assuta.

CAPVT XVI.

An Sibylla de Christo prædixerit.

Genuina autem illa a nothis & supposititiis discernere non cuius promptum. Quæ de re pridem disceptatio inter eruditos mota est, de iis, quæ in memoratis libris plane christiana & euangelica inueniuntur; num vere tam diuina scripserit Sibylla, an ei piorum

nebulonum fraude afficta, ex eorum secta, quos docti ethnici a Sibyllinorum carminum studio, & obiecta vbiq̄ue auctoritate, Σιβυλλιστῆς vocabant? De hac quæstione, quam apud homines non socordes & eruditos profligata videri potest, ducente tamen tractationis Minerua ipsa & proposito, aliquid omnino attingere oportet. Sed paucis: quando, quæ mihi attentius rem mecum consideranti in mentem venerant, ab aliis occupata video. Quod autem ex iis omnibus, quæ hactenus de Sibylla exposui, præcipuorum auctorum ac totius antiquitatis firmata consensu, sequitur, quominus proferam, nulla me cuiusquam reuerentia deterrebit.

Non mihi fit verisimile Græcam mulierem, ab infantia in gentium religione educatam, malis geniis & lemuribus deuotam & consecratam, eorum mancipium & familiare instrumentum, idololatriæ omnis, omnium impiarum superstitionum magistram & antistitam, electam fuisse a Deo optimo maximo, cui tota diuinitatis adyta & sacraria patefaceret, tantumque lucis supernæ infunderet, quantum nulli sanctorum prophetarum.

Enimuero Deum afflare quem vult, dicunt, & Balaami, deorum sacerdotis & pseudoprophetæ, exemplum adducunt: cui Deus, vt ex libro Iudicum constat, illustre expressit de Christo vaticinium, & benedictionem populi

electi,

electi, cum ad eum maledicendum ac diris deuouendum ab impio Moabitarum rege accitus & conductus fuisset. Scio : sed non eadem huius ratio & Sibyllæ. Illi ariolo inuito expressa est confessio aduentus Christi, quem stellam vocat, & ex gente Israelitica exorituram dicit: quæ maxima non gentis illius tantum sed vniuersi generis humani benedictio fuit. Quid mirum, si consilii impietatem corrigit Deus? si maledictionem in benedictionem conuertit? Hoc certe non ex proposito, neque secta, quam in operibus tenet, sed ex accidenti. Quo pacto fratrum consilium de Josepho in ipsius Josephi salutem, & vniuersæ eius domus, idem bonus Deus vertit. Hæc ratio Dei est, hæc sapientia, ex prauis hominum voluntatibus & factis nefariis bonos & longe utiliores proferre euentus atque opportunitates rerum magnarum; secus fieri non permitteret. Vt paucis absoluam: conductus fuerat Balaamus ad maledicendum Israeli; non impediuit Deus quin malediceret, solum cui malediceret ostendit. Impiis igitur idolorum cultoribus maledixit, & quod sequitur, populo Dei fausta, salutaria, gloriosa Numinis præpotentis instinctu præfagiit.

Quam dispar Sibyllinorum de Christo oraculorum ratio? Qui enim sic de Christo est vaticinatus vt Balaamus, ex accidenti, paucis, & per ænigmata, idque inuitus, hunc merito

omnes solennium prophetarum catalogo expungendum putent; qui autem sic, vt Sibylla in vulgatis libris, quid quæso causæ afferri potest, cur verorum prophetarum, qui de Christi aduentu & rebus prædixerunt, non plane albo adscribi mereatur? Quid de regis Chaldæorum Nabuchodonosoris visione illa dicam, quam habuit dormiens, ingentis supra modum statuæ, quæ figura erat præcipuorum regnorum mundi? nunquid egregiam continet de Christo vaticinationem? Postquam enim multiformem eius ex metallis diuersis structuram exposuit, subdit: *Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus: & percussit statuam in pedibus eius ferreis & fictilibus &c.* Omnes enim lapidem eum abscissum sine manibus, de extraordinaria Christi ex Judæorum gente citra viri operam procreatione interpretantur. Ita propheticum fuisse illud regis Chaldæi somnium non ambigitur: neque tamen propterea prophetarum in numero habendus Nabuchodonosor, vtpote qui habuit tantum imaginem futuri, rerum alioqui & mysterii ignarus. Neque enim simplex imaginum informatio aut intuitus prophetam facit; sed earum, quas videt, imaginum significatio, cum somnianti aut videnti, quo spectent vmbra & simulacra manifestatur. Daniel vero ipse, qui quid somnium illud portenderet intellexit, & regi interpretatus est, vere propheta

pheta munere functus est, adeoque prophetis annumerandus.

Idem de Sibyllæ oraculis dici non potest; quibus nihil expressius, nihil perspicuum magis & distinctum, cum omnia de Christo appositis circumstantiis definiat, haud secus atque Evangelistæ. Ut illa de Christi miraculis:

Καὶ τότε δὴ νοσερὲς ἰήσεται, ἢ δ' ὀπμώμας
Πάντας, ὅσοι τῷ πίνω ἐνὶ ποιήσονται.
Βλέψουσιν ἢ τυφλοὶ, ἀπὲρ βαδισί τε χωλοὶ,
Κωφοὶ τ' εἰσαίσουσιν, λαλήσουσ' ἔ λαλέοντες·
Δαίμονας ἐξελάσει, νεκρῶν δ' ἐπανάστασις
ἔσται·

Κύματα πεζεύσει, καὶ ἐρημαίω ἐνὶ χώρῳ
Ἐξ ἄρτων ἅμα πέντε καὶ ἰχθύος ἐναλίσιον
Χιλιάδας κορέσει πέντε, τὰ ἢ λείψανα ἑπτῶν
Δώδεκα πληρώσει κοφίνους.

Tum illud de iis, quas Christus passus a Judæis, contumeliis:

Εἰς ἀνόμων χεῖρας καὶ ἀπίστων ὕδατον ἤξει.
Δώσουσιν ἢ Θεῷ ῥαπίσματα χερσὶν ἀνάγκοις,
Καὶ σῶμασιν μιαιῶσι τὰ πύσματα φαρμα-
κόεντα,

Δώσει δ' εἰς μάστιγας ἀπλῶς ἀγνὸν τὸ τε νῶ-
τον.

item:

Καὶ κολαφιζόμενος σιγήσει, μή τις ὀπιγνῶ
Τίς, τίνος ὦν, πόθεν ἦλθεν, ἵνα φθιμένοισι λα-
λήσῃ·

καὶ

Καὶ σέφανον φορέσει τὸν ἀκάνθινον.

Πλευρά τε νύξουσι καλάμω Διὰ τὸν νόμον
αὐτῶν.

Quibus versibus furor alapas Christo infligentium, atque os eius conspuentium, & flagellantium, ac tandem configentium quam graphice exprimitur. Tum, quod satis in oraculo, si oraculum est, mirari non possumus, coronæ spineæ fit mentio. Cui illud accedit, non minus mirandum, de potu fellis & aceti, qui illi in cruce pendenti oblatus fuit.

Εἰς ἧ τὸ βρωμα χολήν, καὶ εἰς δίψαν ὄξος
ἔδωκαν

Τῆς ἀφιλοξενίης ταύτην δείξασι τράπεζαν.

Et alibi :

Εἰς δὲ τὸ βρωμα χολήν, καὶ εἰς πότον ὄξος
ἀκράτῳ

Δυσγεβέως δώσασι, κακῶ βεβωλημένοι ὄισρω
στήθεα καὶ κροδίην, ἀτὰρ ὄμμασιν σὺκ ἐσ-
ρῶντες,

Τυφλότεροι ἀαλάκων, φοβερώτεροι ἐρπυ-
σίρων,

Θηρῶν ἰοβόλων βαρεῖ πεπεδημένοι ὑπνω.

Ἀλλ' ὅταν ἐκπετάσῃ χεῖρας, καὶ πάντα με-
τρήσῃ,

Καὶ σέφανον φορέσῃ τὸν ἀκάνθινον, ἠδέ γε
πλευράν

Νύξωσι καλάμοισιν, ὅτε χάριν ἐν τρισὶν
ἡμέραις

Νύξ ἔσαι σκοτόεσσα πελώριος ἡματι μέσσω
&c.

Quod

Quod enim in paucis Dauidis psalmis admiratus est Augustinus, de nonnullis maxime propriis Christi patientis: vt in Psalmo 21. verba eius : *Quare me dereliquisti? &: foderunt manus meas & pedes meos.* item : *& super vestem meam miserunt sortem* ; in pluribus non minus propriis & euidentibus quibus obstupescat, necesse est, oraculis Sibyllæ, si vera sunt. Neque porro quod de regis Chaldæi somnio & aliis eiusmodi diximus, de Sibylla ausim dicere, si talia protulit, vt hanc, quæ proferret & scriptis mandaret, non intellexisse credamus. Immo huic Deum ore ad os, vt Mosi, locutum oportet: quod de iis dicunt Hebræi, quibus Deus non per figuras & ænigmata, sed per planas & proprias rerum notiones singula quæque aperit.

Merito igitur doctiores oracula illa Sibyllæ tam expressa de Christo non putarunt vera, sed ficta & supposita a Christianis.

Cæterum non desunt, qui hic mediam sententiam quodam arbitrii temperamento proponant. Nempe in his oraculis, quæ de Christo Sibyllæ nomine proferuntur, quædam vere Sibyllina esse, alia notha, pia Christianorum fraude veris inserta, quæ scilicet magis perspicua sunt & rerum circumstantiis notantur. Ita rem componit Richardus Montacutius in quartæ exercitationis sect. 4. vtrumque accusans, & Baronium Cardinalem & Casaubonum :

bonum : illum, quod omnia, quaecumque de Christo in vulgatis Sibyllinis leguntur, genuina vatis illius esse putauerit; hunc, quia omnia de Christo supposita a Christianis censeat. *Neque vlllo modo* (inquit) *probari debet, nedum defendi, doctissimi exercitatoris* (Casauboni) *opinio, qui quaecumque manifesta reperiuntur de Christo Jesu, & Christi in carne ὁμοιωσία, sub nomine Sibyllarum recitata, vel etiam Hydaspis & Trismegisti, συμμάτιζες & conficta arbitratur, ut pias fraudes a maioribus.* Verum tam probus & æquanimus censor debebat nobis indicare in illa oraculorum farragine, quæ γῆσια Sibyllæ essent, quæ supposita. Quod non facit, quando & manifesta de Christo in iis libris reperta non æquum censet tanquam notha expungi, coque nomine Casaubonum culpat, quod omnia huius generis notis configat. *At* (inquit) *veteres illi gentium philosophi, rhetores, philologi, grammatici, ciuitatum magistratus & principes, quibus antiqui Ecclesiæ patres oracula illa Sibyllæ proponebant, non tarde fraudem subodorati fuissent, si vllam iis subesse credidissent.* Quasi vero Celsus, in eorum philosophorum albo, in iis disputationibus, quas aduersus eum Origenes habuit, non aperte obiiciat, Christianos παρεγχεσθαι μὴ εἰς τὰ ἐκείνης πολλὰ καὶ βλάβοφνημα εἰκῆ δύνασθαι. hoc est, *multa potuisse falsa iis libris temere & impia in Deum dicta inferere.* Ita vocat quæ de Christi DEI
humana

humana natura & laboribus in Euangeliis leguntur. Tum Sibyllinorum, quæ Christiani proferebant, publicus contemptus & aspernatio, non suspicionis in illis malæ fidei idoneum argumentum censeretur? Nam si illa Sibyllæ genuina esse credebant, cur non iis fidem præbuerunt, & se de vera religione conuinci passi sunt? cum tantæ apud eos auctoritatis Sibyllæ effata essent, maxime apud Romanos, quibus nihil sanctius olim Sibyllæ oraculis fuisse constat. Ita enim de iis tradit Dionysius Halicarnasseus: *ἔδὲν ἔτι τῶν Ῥωμαίων Φυλάτῃσιν, ἔτε ὅσιον κτήμα, ἔτε ἱερόν, ὡς τὰ Σιβύλλια Ἰεσοφάτα.*

Nec vero melior responsio est Origenis: male a Celso fraudis argui Christianos in Sibyllinis, qui aliter conuinci non possint, quam si illis antiquiora Sibyllinorum exemplaria proferrentur, in quibus nihil de Christo proditum legeretur. Parum solida, inquam, hæc responsio. Quam multa critici in auctoribus antiquis ut spuria obelo configunt atque expungunt, ex sola coniectura, quod ea stylo alicuius, aut ingenio, aut moribus, aut instituto parum consentanea iudicant? Sic Aristarchus celebris grammaticus, nulla alia in plerisque quam iudicii sui amussitati fiducia, & longo usu in literis, qui Homeri versus genuini essent, qui nothi, pronuntiabat, tanto omnium eruditorum assensu, ut non temere eorum versuum aliquis

aliquis fatis Homericus videretur, quem non ille esse talem comprobasset. Quam eandem iudicii auctoritatem Varroni concessam in recensendis Plauti fabulis testatur Gellius lib. 3. cap. 3. quem locum adscribere operæ pretium est: *Verum esse comperio, quod quosdam bene literatos homines dicere audiui: qui plerasque Plauti comœdias curiose atque contente lectitauerint, non indicibus Helii Sedigiti, nec Claudii, nec Aurelii, nec Accii, nec Manilii, super his fabulis, quæ dicuntur ambiguae, credituros, sed ipsi Plauto, moribusque ingenii atque linguæ eius, Hac enim iudicii norma Varronem quoque esse usum videmus. Nam præter illas vnâ & viginti, quæ Varroniane vocantur, quas idcirco a ceteris segregauit, quoniam dubiosæ non erant, sed consensu omnium Plauti esse censebantur; quasdam item alias probauit, adductus stylo atque facetia sermonis Plauto congruentis: easque iam nominibus aliorum occupatas Plauto vindicauit.* Hæc ille.

Si Aristarchus de Homeri versibus, Varro & alii Romani de Plauti comœdiis veritatem citra exemplarium fidem, solo iudicio freti, cognoscere potuerunt; cur non Celsus ille philosophus, & alii ethnicorum disciplinis præstantes viri, pronunciare de Sibyllinis, quæ horum genuina quæ spuria censerent? Omitto, non fuisse procliue neque, neq; Celso aliis priuatis hominibus, adire ad illa genuina & sincera

Sibyllæ

Sibyllæ exemplaria, si qua essent, ad redarguendam impostorum fraudem, utpote quæ, ut supra ostendimus, in urbium archiuis & fanorum sacrariis procul a profanorum curiositate laterent; Romæ in primis ea religione custodirentur, ut nemini mortalium ea inspicere liceret, nisi viris quindecim, idque Senatus decreto, quo illa inspiciendi potestas fieret.

CAPVT XVII.

Sibyllæ & aliorum ethnicorum vatum oracula nullius auctoritatis:

& de Hystaspe mago.

NON solum vero falsi suspecta Ethnicis fuisse oracula illa de Christo, sed etiam Ecclesiæ; quo nihil ad eorum auctoritatem infringendam vehementius iudico. Alioqui dicant mihi eorum assertores, cur Apostoli, & qui propius eos insēcuti sunt, in suis apud Græcos & alias externas nationes concionibus non illa iis de Christo testimonia proposuerunt, Paulus præsertim, qui Arati, Epimenidis, Menandri versus ad Athenienses verba faciens sacræ interponit concioni: cur igitur de Sibyllæ oraculis ne verbum quidem? cur ne ad Romanos quidem scribenti venit in mentem Sibylla, cuius sanctam iis auctoritatem esse ignorare non potuit? Scio quid Clemens scri-

ptum reliquerit in sexto Stromat. solitum hunc in sermonibus ad ethnicos ablegare eos non modo ad Sibyllæ, sed etiam ad Hystaspis magi libros, his verbis, quæ tanquam e concionibus eius excepta profert: *λάβετε τὰς Ἑλληνικὰς βιβλῆς· ὁπίγνωτε Σίβυλλαν, ὡς δηλοῖ ἕνα θεόν, καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι καὶ τὸν τσαίσων λαβόντες ἀνάγνωτε.* id est, *Libros græcos sumite in manus, agnoscite Sibyllam, quomodo unum Deum significet, & ea quæ sunt futura. Hystasperm quoque sumentes legite.* Verum quod tales Apostoli conciones citat Clemens non mirabitur, qui eius libros studiose cuoluerit. Ita multa alia in iis occurrunt scripta apocrypha, quæ temporibus illis, quibus scribebat, passim circumferebantur. Hæcque vt literarum studiosus & πολυμαθὴς non veretur proferre in medium oblata occasione, ne ignorasse videretur. Sic in tertio eorundem librorum hæc Christi verba ex Evangelio Ægyptiorum refert: *ἦλθον καταλύσαι τὰ ἔργα τῆς ἡλείας.* *Veni solvere opera femina*; hoc est, vt ibi interpretatur, cupiditatis, quam feminam appellat. *ἡλείας μὲν τῆς ὀπιθυμίας· ἔργα ἧ γένεσιν καὶ φθορὰν.* *Opera autem cupiditatis sunt generatio & corruptio.* Post quæ verba subdit Christi colloquium cum Salome: Cum (inquit) Christus dixisset: *Veni addissolendum opera femine*, hoc est, cupiditatis, cuius opera sunt peccata & anima: interitus, quærit Salome: *Quousque morientur homines?* cui respondet Servator:

Quam.

Quamdiu parient mulieres, hoc est, cupiditates operabuntur. Rursus Salome non intelligens allegoriam subdit: Recte ergo feci quæ non peperi. Ibi porro rursus subdit Dominus: Omni herba vescere, ea autem, quæ habet amaritudinem, ne vescaris. Quo innuit, liberum esse unicuique matrimonio uti, aut continentiam seruare, si cui alterutrum amarum molestumque videatur.

Hæc ea causa adnotare visum est, ut omnes intelligant, quantum sibi & Clemens & alii eius ætatis permiserint in quibuscumque citandis veterum scriptis, non multum curantes, vera essent an ficta & supposititia, quæ in medium proferrent. Ac de aliis, quos citat, mitto in præsens dicere: certe quod ad Hytaspem attinet, cuius lectionem suis auditoribus commendasse Apostolum Paulum in concionibus autumat, quantum erret, ex iis quæ de Hytaspæ illo mago tradit Ammianus Marcellinus lib. 23. intelligi potest, neque abs re sit locum referre: *Magiam opinionum insignium auctor amplissimus Plato machagistiam esse verbo mystico docet, diuinorum incorruptissimum cultum, cui scientiæ seculis priscis multa ex Chaldeorum arcanis Bactrianus addidit Zoroastres: deinde Hytaspes rex prudentissimus Darii pater. Qui cum superioris Indiæ secreta fidentius penetraret, ad nemorosam quamdam venerat solitudinem, cuius tranquillis silentiis præcelsa Brach-*

manorum ingenia potiuntur : eorumque monitu rationes mundani motus & siderum, purosque sacrorum ritus, quantum colligere potuit, eruditus, ex his quæ didicit aliqua sensibus magnorum infudit : quæ illi cum disciplinis præsentendi futura, per suam quisque progeniem posteris atque tribus tradunt. Ex eo per secula multa ad præsens una eademque profapia multitudo creata deorum cultibus dedicatur. Feruntque etiam, si iustum est credi, ignem calitus lapsum apud se sempiternis foculis custodiri, cuius portionem exiguam ut faustam præstare quondam Asiaticis regibus dicunt.

Ex hoc, inquam, Ammiani loco patet, quam sit absurdum putare, talem virum ab Apostolo fuisse propositum populis, cuius libros de vero DEI cultu & rebus diuinis consulerent: quem, velut alios eius sectæ, deorum, hoc est, cacodæmonum multitudinem agnouisse & professum fuisse, magiæ definitio, siue interpretatio, a Platone in primo Alcibiade tradita, declarat. Hanc enim dicit esse *Ἰεῶν Ἱερουργίαν* *deorum cultum*; quemadmodum & Apuleius refert in apologia. Sed & illam ignis, quem calitus delapsus fingeant, custodiendi & regibus præferendi superstitionem ab eodem Hystaspe transmissam aliis magis indidem patet. Quod satis est ad incutiendum cuius Christiano horrorem librorum Hystaspis, nedum tanto Apostolo, Ut satis mirari non possim, tali quoque

quoque teste ad Christum ethnicis insinuan-
 dum sustinuisse vti Iustinum Martyrem in apo-
 logia secunda. Quo loco etiam deplorat tem-
 porum conditionem, quod Imperatorum edi-
 ctis prohiberetur lectio librorum Hystaspis, Si-
 byllæ, & prophetarum. At enimvero etiamsi
 illud concederetur, ab illo mago mentionem
 Christi inter deos factam fuisse; quis tamen
 non videt, tali testimonio admittendo latam
 ethnicæ superstitioni omni atque idololatriæ
 aperiri portam, pietatis autem christianæ puri-
 tatem contaminari, dum impuri daemones
 deorum nomine in eiusdem cultus societatem
 vocantur. Eadem ratio est Sibyllæ; quæ &
 ipsa, vt supra monstratum est, falsorum deo-
 rum cultum præcipit. Non minus proinde
 temere Lactantius Sibyllam & Mercurium
 sanctissimis Hebrææ gentis prophetis aggregat
 atque componit in primo de falsa religione.
*Nunc (inquit) ad diuina testimonia transeamus:
 sed prius unum proferam, quod est simile diuino,
 & ob nimiam vetustatem, & quod is, quem no-
 minabo, ex hominibus inter deos relatusest.* Mer-
 curium, quem Thoh Ægyptii vocant, a quo
 & literas & leges accepisse dicuntur, intelligit:
 ab aliis idem *ter maximi* cognomine adiuncto
 nominatur. Cuius tamen testimonio certio-
 ra multo Sibyllarum carmina ibidem censet.

CAPVT XIIII.

*Augustini, Hieronymi & Ambrosii
de Sibyllinis, quod ad religionem
attinet, iudicium.*

SED ex omnibus argumentis, quæ aduersus Sibyllæ diuinitatem & falso tributam auctoritatem afferri possunt, validissimum illud mihi videtur, quod ex Ecclesiæ iudicio ducitur, Quo argumento Augustinus contra Faustum Manichæum vtitur; qui Sibyllæ, Orphei, & aliorum externorum vatum testimonia, ad gentes de Christo persuadendas accommodatiora & effaciora esse contendebat iis omnibus, quæ in Hebræorum prophetarum libris de eodem scripta extant. Hunc igitur Manichæum *in hoc deceptum* dicit, *quod non attenderet, in nullis ecclesiis illa (Sibylla vaticinia) recitari, cum Hebræi prophetae in omnibus gentibus clareant, atque ad Christianam salutem tanta infidelium examina deducant.* Ita ille in libris contra Faustum. In quibus adhuc expressius alibi: *Sibylla porro, vel Sibylla, & Orpheus, & nescio quis Hermes, & si qui alii vates, vel theologi, vel sapientes, vel philosophi gentium, de filio Dei, aut de patre Deo, vera predixisse seu dixisse perhibentur: valet quidem aliquid ad paganorum vanitatem reuincendam, non tamen ad istorum auctorita-*

*auctoritatem amplectendam, cum illum Deum nos colere ostendimus, de quo nec illi tacere potuerunt, qui suos gentiles populos ad idola & demonia colenda partim ducere ausi sunt, partim prohibere ausi non sunt. At illi sancti auctores nostri &c. Quibus verbis Augustinus omnem plane Sibyllæ oraculis in Ecclesia auctoritatem derogat, duabus de causis. Prima est Ecclesiæ consuetudo; quod hæc nunquam solita sit Sibyllæ & aliorum ethnicorum vti testimoniis in negotio religionis, vel aduersus paganos. Altera est ipsius Sibyllæ improbitas, diuinis profana miscens, ac eadem charta celebrantis Christum, simul populares suos ad falsorum deorum cultum inuitantis, atque infandos sacrorum ritus docentis. Quo utroque modo Sibyllæ de Christo vaticinia exploduntur planissime. Priore quidem sic. Sententia est M. Tullii ab ipsius naturæ adytis prompta: *Omni in re consensus omnium gentium lex natura putanda est.* uæ lex naturæ falsa esse non potest. Quanto magis consensus omnium fidelium, qui Ecclesia dicitur? Alii enim homines naturæ lumine & ratione, quæ omnibus est communis, reguntur; Ecclesia Spiritu Sancto, qui neque fallere neque falli potest. Cum igitur Ecclesiæ consensu iudicatum sit, & consuetudine firmatum, non esse dignam Sibyllam cuius testimonium inter iusta fidei instrumenta habeatur, vel apud ethnicos,*

ad insinuandam iis veritatem religionis christianæ; annon ex hoc vel maxime intelligi potest, falsa esse illa de Christo vaticinia, quæ eius nomine feruntur? Neque enim talia aliunde illi, quam a Spiritu Dei offerri potuissent. Hoc autem dici non potest: quia frustra essent vaticinia illa, quorum nulla auctoritas, usus nullus in Ecclesia esset. Nihil autem Deus temere aut frustra facit.

Sed neque huiusmodi omnium fidelium consensus in explodendis Sibyllæ libris inanis & nulla vehementi sulta ratione censeri debet. Quæ ratio alia esse non potest, nisi quod nunquam satis compertum fuit atque exploratum Ecclesiæ, hæc vaticinia de Christo vera esse Sibyllæ, aut illi numinis afflatu expressa. Quod sane ad illa explodenda sufficit. Quia non est maiestatis Ecclesiæ, incerta pro certis amplecti & proponere: cum sit columna & firmamentum veritatis; ita Apostolo perhibente in 1. ad Timoth. cap. 3. Quod igitur Ecclesiæ semper incertum fuit, hoc quisquam pro certo amplecti, tueri, asserere audeat? Saltem igitur Sibyllina de Domino oracula incerta esse fatendum est: quod, vt dixi, satis est ad imponendum silentium iis, qui illa pro idoneis veræ religionis testimoniis venditant.

Sed & illud vehemens ad abrogandam Sibyllinis auctoritatem omnem argumentum censendum, quod habet idem Augu-
stinus

stinus in lib. 18. de ciuitate Dei cap. 47. vbi postquam concessit, non incongrue credi posse, non modo apud Judæos, sed etiam in aliis gentibus extitisse homines, quibus humanæ per Christum redemptionis mysterium reuelatum fuerit, quique ad hoc etiam prædicendum impulsæ sint, *sive (inquit) participes eiusdem gratiæ fuerunt, sive expertes, sive per malos angelos edocti sunt, quos præsentem Christum, quem Judæi non agnoscebant, scimus fuisse confessos.* Postquam hoc dixit, paulo infra versus finem capituli subdit: *Sed quæcumque aliorum prophetiæ de Dei per Christum Jesum gratiæ proferuntur, possunt putari a Christianis esse confictæ.* Vbi quandam insinuat distinctionem: nempe in eorum numero, quibus extra populum Dei apud alias gentes natis reuelatum est Christi mysterium, quosdam gratiæ eius fuisse participes, & pertinuisse ad spiritualem Ierusalem; alios ex eo electorum numero non fuisse. Illorum igitur si quæ extent prophetiæ de Christo, vt beati Job, esse amplectendas; horum autem, qui gratiæ expertes fuerunt, vaticinia, si quæ ferantur, credi posse conficta a Christianis. Quibus verbis amplius declarat, vt non est absurdum credi, Sibyllæ & aliis ethnicis vatibus reuelatum Christi gratiæ arcanum & prædictum, sic neque absolum videri debere, si quis ea de Christo vaticinia supposita a Christianis censeat.

410

Ecce , quam aperte Augustinus Christianorum veterum fidem in venditandis Sibyllæ oraculis suspectam habet. Ut desinant quidam partium magis quam veritatis studiosi theologi acerbius incusare Casaubonum , quod in exercitationibus ad Baronii annales , in disputatione de Sibyllæ oraculis hæc scripserit : *Postremo me id vehementer mouet , quod videam , primis Ecclesiæ temporibus quamplurimos extitisse , qui facinus palmarium iudicassent , sigmentis suis caelestem veritatem adiutum ire. Quo facilius scilicet noua doctrina a gentium sapientibus admitteretur.* Quam Casauboni censuram expendens Montacutius in quarta exercitatione : *Quam vellem (inquit) Casaubonus spongiam induxisset importunis illis &c.* Neque hanc ferendam viri doctissimi censuram , & merito a Rosveydo flagellatam , censet. Ergo & illa Augustini modo allata flagellanda est , & spongia ei , vt magnæ importunitatis , inducenda. Quod enim magnus hic Ecclesiæ doctor putari possedit de Sibyllæ & aliorum ethnicorum vatum de Christo oraculis , hæc scilicet a Christianis fuisse conficta , id ipsum factum putauit Casaubonus : in quo nihil aliud quam iudicium Augustini sequitur. Eant igitur , & eadem censura , qua Casaubonum explodunt , & propemodum impietatis damnant , Augustinum in ordinem cogant , & importunitatis damnent.

CAPVT XIX.

Alia Augustini verba expenduntur: Montacutii in iis hallucinatio demonstratur.

Postquam dixit Augustinus : quæcumque aliorum, hoc est, ethnicorum de DEI per Christum Jesum gratia proferuntur, putari posse a Christianis conficta ; mox exinde hanc consequentiam infert : *Ideo nihil est firmitus ad conuincendos quoslibet alienos, si de hac re contenderint, nostrosque fulciendos, si recte sapuerint, quam ut diuina prædicta de Christo ea proferantur, quæ in Judæorum scripta sunt codicibus. Quibus auulsis de sedibus propriis, & propter hoc testimonium toto orbe dispersis, Christi vsque quaque creuit ecclesia.* Quia, inquit, quæ ab Ethnicis profectæ de Christo prophetiæ iustam apud Judæos & Ethnicos ipsos fraudis suspicionem habent, & suppositæ a Christianis videri possunt ; nihil tutius & firmitus esse potest ad Ethnicos pariter & Judæos conuincendos iis locis, quæ de Christo perscripta extant in Judæorum libris. Hæc sententia est horum verborum Augustini. Ex qua efficitur, minime esse laborandum nobis de illis Sibyllæ de Christo oraculis, siue res sit nobis cum Judæis, siue cum paganis, cum ab utroque hominum genere repudiari possint, ut Christianorum figmenta,

Verum

Verum Montucutius, qui vbiq̄ue inter Baronium & Casaubonum caduceator incedit, ne omnem Sibyllæ libris auctoritatem deroget, quod facit Casaubonus contra Baronium, saltem ad Ethnicos confundendos valere Sibyllæ oracula contendit, immo nihil validius iis contra eos afferri posse: apud Judæos autem agentibus minime iis esse vtendum, quod talibus gentium vaticiniis nullam fidem adhiberent. Hos igitur Christum negantes solis Hebræorum prophetarum, quos recipiunt, testimoniis esse refutandos; quemadmodum Sibyllæ suæ oraculis Ethnicos. Sic autem hanc rationem in quarta Exercitationum Ecclesiasticarum sect. 4. in disputatione contra Rosvveydum explicat: *Gentiles & pagani Judæorum vaticiniis num sunt inuoluendi? qui nec prophetas ipsos olim nossent, nec quid dona prophetiæ & charismata possent. Meministi, opinor, relatam a te nuper de Cypriano viro disertissimo & acerrimo disputatore, aduersum illum a Firmiliano apud Lactantium, quod contra paganum Demetrianum scribens prophetarum vteretur Ἱεροφουρέων & Apostolorum testimoniis, cum ille ea ficta, fucata, futilia diceret & commentitia. Meministi, Chrysostomo eandem omnino fuisse mentem, Hieronymo eandem. Immo vero rationem id suadere non ignoras, vt in principiis iisdem subsistentes per communia & confessa principia refellamus. Quid ergo Augustinus in contrarium*

trarium adductus ? quasi vir, si quis alius, architectonicotatos & dialecticarum peritissimus rationum, tam pueriliter hallucinari poterat, ve paganos conuincendos, informandos, docendos e Scripturis, quas non acceptabant, opinaretur. Certe aliter non erat Augustinus hac in re animatus, quam ille, qui Cyprianum sugillabat. Hæc ille de testimoniis aduersus Ethnicos proferendis. De Judæis autem sic: *Judei veteris testamenti scriptores diuinitus inspiratos libentissime fuerant admissuri. Ex iis facillime poterant & clarissime de Jesu Christo refutari. Et abunde sunt a Patribus (hoc enim prestitit Iustinus Martyr & alii) refutati. At iidem prophetae non erant pari modo suffecturi ad paganos refutandos, quibus non erat æque persuasum ac Judæis de illorum auctoritate. Judei, quibus optime persuasum fuerat de prophetis & illorum vaticiniis, verisimiliter refelli poterant per oracula Sibyllina; tamen cum & illi respondere possent, illorum vaticinia conficta fuisse per Christianos, quod peræque gentiles & cum pari ratione non poterant respondere, standum docet Augustinus testimoniis prophetarum. Ita quoslibet alienos apud Augustinum non ad genera singulorum, sed ad singulos unius generis referemus, cum de iis loquatur Augustinus.*

Ita ergo Montacutius verba illa quoslibet alienos in superiore Augustini loco accipit, vt ad solos Judæos pertinere censeat: quasi Augustinus

gustinus *quoslibet alienos* dicens, quoslibet particularium Judæorum tantum intelligeret, non autem quoslibet homines alienos a fide christiana. Qua in re quantum a mente Augustini aberret, aliis ipsius Augustini locis ostendi potest. Id enim agit Montacutius, ut ostendat, solis Sibyllæ & aliorum ethnicorum de Christo testimoniis redarguendos esse ipsos ethnicos, minimi esse momenti illa testimonia aduersus Judæos. At hoc plane est contra Augustinum, qui in libris contra Faustum Manichæum laudato supra loco eum hæreticum, id ipsum quod Montacutius defendentem, explodit, eo hunc deceptum dicens, quod non attenderet, *in nullis ecclesiis Sibyllæ illa uaticinia recitari, cum Hebræi prophetae in omnibus gentibus clareant, atq; ad christianam salutem tanta infidelium examina deducant.*

Præterea quod non modo Judæos sed & paganos Scripturæ testimoniis de Christo conuinci posse censuerit Augustinus, clarissimis eius dictis ostendi potest. Primum quidem iis, quæ habet in capite 46. lib. 18. de ciuitate Dei, ubi de dispersione Judæorum agit per omnes terras. Quod factum censet Dei prouidentia, ut extarent ubique codices, & præsto essent nobis prophetarum de Christo testimonia, quæ gentes a Christianis supposita suspicari non possent; cum ii codices illa testimonia continentes essent penes Christianorum infensissimos hostes Judæos, & ab iis summa dili-

diligentia asseruarentur. Verba adscribam: *Judei autem, qui eum (CHRISTVM) occiderunt, & in eum credere noluerunt, quia oportebat eum mori & resurgere, vastati infelicius a Romanis, funditusque a suo regno, ubi iam eis alienigenae dominabantur, eradicati sunt, dispersique per terras. Quandoquidem ubique non desunt (supple: Judæi) & per scripturas suas testimonio nobis sunt, prophetias nos non finxisse de Christo; Rursus paulo infra: Nobis quidem illæ (scripturæ) sufficiunt, quæ de nostrorum inimicorum (Judæorum) codicibus proferuntur, quos agnoscimus, propter hoc testimonium, quod nobis inuiti perhibent, eosdem codices habendo atque seruando, per omnes gentes etiam ipsos esse dispersos, quaquauersum Christi ecclesia dilatatur. Hoc etiam de eadem re ibidem subiungit: Demonstrauit ergo Deus Ecclesie in eius inimicis Judæis gratiam misericordie suæ; quoniam sicut dicit Apostolus: delictum illorum salus est gentibus: & ideo non eos occidit, id est, non in eis perdidit quod sunt Judæi, quanquam a Romanis fuerint deuicti & oppressi, ne obliti legem Dei, ad hoc, de quo agimus, testimonium nihil valerent. Ideo parum fuit vt diceret: ne occideris eos, ne quando obliuiscantur legem tuam; nisi etiam adderetur: disperge illos: quoniam si cum testimonio scripturarum in sua tantummodo terra non ubique essent, profecto Ecclesia, quæ ubique est, eos prophetiarum, quæ de Christo præmissæ sunt, testes in omnibus gentibus habere non posset.*

Quod

Clara horum locorum sententia est, propterea dispersos per omnes nationes Judæos, non autem, vt eorum meritum fuit, interneccione deletos, vt Christianis aduersus paganos disputantibus, scripturæ, quam penes se diligenter asseruant, certis de Christo testimoniis & vaticiniis inferuire vel inuiti possent. Quo pacto ostendit Augustinus, Scripturam prodesse non modo ad Judæos, si animum aduertere velint, sed etiam Ethnicos de Christi gratia conuincendos. Quod cum locis allatis manifestum est, tum maxime euidens & luce meridiana clarius fit isto eiusdem loco in Psalmi 40. enarratione. *Maior seruiet minori: modo impletum est; modo, fratres, nobis seruiunt Iudæi, tanquam capsarii nostri sunt, studentibus nobis codices portant. Audite in quo nobis Iudæi seruiunt, & non sine causa. Cain ille frater maior, qui occidit minorem, accepit signum ne occideretur, id est, vt maneat ipse populus. Apud illos sunt propheta & lex, in qua lege & in quibus prophetis Christus prædicatus est. Quando agimus cum paganis, & ostendimus hoc euenire modo in Ecclesia Christi, quod ante prædictum est de nomine Christi, de capite & corpore Christi, ne putent nos finxisse illas prædictiones ex his rebus que acciderunt, quas existimant nos conscripsisse, quasi futuræ essent, proferimus codices Iudæorum. Nempe Iudæi inimici nostri sunt, de chartis inimici conuincitur aduersarius.*

Hæc

Hæc ibi Augustinus : quibus Montacutii scrupulus facile tollitur, absurdum putantis proferr^e ethnicis Scripturæ testimonia, quibus non credunt. Nam si iis simpliciter testimonia illa absque vlla præfatione & præparatione opponerentur, valeret ratio illa; non autem, si fiat quod dicit Augustinus. Primum quidem doceantur ethnici, inimicos esse Christianis Judæos; non fauere proinde hos illis, nedum quicquam eorum gratia de Scripturis mentiri vellent: præterea, in sacris eorum codicibus, quos cum summa semper cura & fide seruarunt, hæc ipsa reperiri scripta de Christo, quæ Christiani credunt. Quibus sane intellectis, facile omnis remouetur suspicio fraudis ab iis, quæ a nobis proferuntur, testimoniis de Christo. Hæc est ratio disputandi adversus paganos de vera religione ex Scripturæ oraculis. Quam & Firmianus lib. 5. c. 3. agnoscere & commendare videtur his verbis, in quendam sui temporis calumniatorem Christianæ pietatis agens: *Non est mirum, si tu, qui a Dei sapientia longe remotus es, nihil prorsus intelligis eorum, quæ legisti: cum Judæi, qui a principio prophetas lætitauerant, quibusque sacramentum Dei fuerat adsignatum, tamen quid legerint ignorauerint. Disce igitur, si quid tibi cordis est, non idcirco a nobis Deum creditum Christum, quia mirabilia fecit, sed quia vidimus in eo facta esse omnia, quæ nobis annuntiata sunt vaticinio prophetarum. Fecit mirabilia: magum putassemus; ut & vos nuncupatis, & Judæi tunc putauerunt; si non*

illa ipsa facturum Christum propheta omnes uno spiritu predicassent.

Ita intelligendum illud a Montacutio allatum de Cypriano martyre; quem eo nomine reprehendit Lactantius ejusdem libri capite 4. quod aduersus quendam Demetrianum, purum putum ethnicum, disputans, solis eum Scripturæ testimoniis, quam ille utique vanam, fictam, commentitiam putabat, refelli posse sperasset. Quod factum sic ibi improbat Lactantius: *Nam cum ageret contra hominem veritatis ignarum, dilatis paulisper diuinis lectionibus, formare hunc a principio tanquam rudem debuit, eique paulatim lucis principia monstrare, ne toto lumine obiecto caligaret.* Credo etiam hoc velle Lactantium: debuisse prius erudiri hunc ethnicum de Judæorum gente, antiquitate, religionis ritibus, prophetis, tum iis quæ in Christum egissent, odio in Christianos; hocque modo illi insinuare veritatem eorum, quæ Christiani de Christo crederent, cum illa in Judæorum libris tanto ante prædicta pateret. Hæc namque lucis ethnicis insinuandæ principia & præliminia. Postquam scilicet paganorum superstitionum vanitas humanis philosophorum & historicorum testimoniis patefacta fuisset. Hi namque gradus: primum demonstrare, quæ pagani de diis dicunt falsa & absurda esse: deinde ad Judæorum religionem transire: ex his ad Christianos. *Oportebat*

bat

bat (inquit) huic, quia nondum capere poterat diuina, prius humana testimonia offerri, id est, philosophorum & historicorum, ut suis potissimum refutaretur auctoribus. Non ergo absurdum putat Lactantius vrgeri ethnicos testimoniis prophetarum, quæ in sacris Judæorum libris continentur, si id fiat cum opportuna & conuenienti animorum præparatione. Qualis hæc ab Augustino tradita, ut insinuaret illis, non posse esse ficta a Christianis, quæ in sacris Judæorum codicibus, ita ut Christiani proferunt, scripta reperiantur.

Non minus fallitur idem auctor, cum fidem aut honorem vllum paganos habuisse literis Judæorum, & prophetarum ejus gentis oraculis, negat. Immo apud gentes nemo doctus exitit, qui non de Mose prophetarum antiquissimo audisset, & magnum fuisse virum & diuinum fateretur. Non ipsi philosophi e Peripato, quantumuis argumentosi, & naturalium rationum tenaces, negare potuerunt, quin, quæ Moses scriptis mandasset, diuina essent, sed ea nolebant ad literam accipi. Quo sane spectant Simplicii verba lib. 8. physic. auscult. in digressione contra Philoponum, quibus negat, Mosis verba, quæ initio voluminis rerum primam originem exponunt, ad eum sensum, quem litera sonat, trahi debere, quemadmodum Philoponus volebat: ἐννοεῖτω, ὅτι μυθική τις εἴη ἡ παράδοσις, καὶ διὰ μύθων Αἰγυπτίων εἰλικυσμένη. id est, Sciat, quod ibi traditur fabulosum esse quiddam,

a fabulis Ægyptiis tractum. Quod non ita dicit, quia Mosem contemnebat, sed quia hunc aliud, quam sonant verba, innuisse censebat. Neque enim philosophi Ægyptiorum fabulas contemnebant, sed venerabantur potius, eodemque habebant loco, quo nos Scripturæ ænigmata: ut patet ex Plutarchi libro de Iside & Osiride. Sed & Porphyrius in libro de antro Nympharum eiusdem prophetæ verba: *Et Spiritus Domini ferebatur super aquas:* quid sensus occulti habeant, ex Numenii Platonici sententia exponit. Multa hic possem adiungere in eandem sententiam ex Eusebii Pamphili præparatione evangelica; sed nolo in re cunctis obuia esse longus: sufficiunt enim quæ ex Augustino attuli, de suspecto Sibyllæ & aliorum externorum vatum testimonio in iis, quæ ad Christum pertinent.

Quodcumque autem testimonium iustam habet fraudis & falsitatis suspicionem, siue Sibyllæ siue cuiuslibet alterius auctoris, non esse idoneum ut ex eo vlla certa eliciatur probatio, siue contra paganos, siue contra Judæos, qua de Christi adventu & diuinitate convinci possint, palam est.

CAPVT XX.

*In eos qui Sibyllina, licet ficta, ut putant, a
Judæis, magni ad eos conuincendos
momenti esse putant.*

Quamobrem satis mirari non possum, quosdam recentiores viros doctos tantum Sibyllinis nonnullis tribuere, ut nihil ad infrigendam

dam Judæorum pertinaciam valentius esse putent. Quod enim dicunt, inter oracula, quæ Sibyllæ nomine vulgata a Judæis fuere, illud fuisse de rege venturo, cui vniuersus terrarum orbis subiiciendus esset, idque oraculum prodiisse illo ipso anno, quo Pompeius in Syriam gerens cepit Jerosolyma; qui cordatis viris probari possit, non video. Istud enim oraculum, quod a Judæis tunc temporis suppositum fuisse dicunt, his versibus aiunt contineri, qui in nostris Sibyllinorum libris sub finem secundi libri leguntur:

Αὐτὰρ ἐπεὶ Ῥώμη καὶ Αἰγύπτῳ βασιλεύσει
 Εἰς ἔνδιθ' ἴνασα, τότε δὲ βασιλεία μεγίστη
 Ἀθηνάων βασιλῆος ἐπ' ἀνθρώποισι φανεῖται.
 Ἡξεί δ' ἀγνός ἀναξ πάσης γῆς σκῆπτρα
 κρατήσων,

Εἰς αἰῶνας πάντας ἐπειρομένοιο χερόνιο.
 Καὶ τότε Λατίνων ἀπαραίτητος χόλος ἀνδρῶν
 Τρεῖς Ῥώμην οἰκλήσῃ μοιρῇ καταδήλησονται.
 Πάντες δ' ἀνθρώποι μελάθροισι ἰδίωσιν ὀλέθρας,
 Ὅππότεν ἐργνόθεν πύρρονος ῥέυσῃ καταρφήκῃς.

Apponam versionem Castalionis, ut græca illa omnes intelligant:

*Sed postquam Roma Ægyptum reget, imperioque
 Frenabit, summi tum summa potentia regni
 Regis inextincti mortalibus exorietur.*

Rex etenim sanctus veniet, qui totius orbis

Omnia seclorum per tempora sceptrum tenebit.

Tuncque Latinorum non eluctabilis ira

Tres Romam tristi fatorum stamine perdent.

*Atque suis homines perdentur in adibus omnes,
Tum cum de calo torrens fluet igneus.*

Vbi luculenta est prædictio eius potentiaë, quam totis, postquam illud oraculum proditum est, viginti annis Augustus, Lepidus, & Antonius vsurparunt, qui ob hanc Triumviri dicti sunt, tres scilicet summi principes imperii Romani, vt ipsi confitentur. Atqui non video, quomodo iste Judæus, a quo hanc prædictionem Sibyllæ nomine fabricatam & vulgatam autumant, de triumviratu & iis temporibus tanto ante præscire potuerit. Viderunt ipsi hunc nodum, sed non expediunt, neque de modo, quo eum expediant, vel cogitant quidem; & contenti difficultatem indicasse, tanquam nihil ad se pertineret, transvolant. *Si quis (inquiunt) credere nolit, hæc futura potuisse præsciri a scriptoribus Sibyllinorum, per me licet vt credat, quemadmodum ante Corn. Lentulus, ita quoque huius exemplo istos triumuiros ad inuadendam rempublicam instigatos fuisse versibus illis Sibyllinis, quorum tanta apud Romanos esset auctoritas.*

Quibus verbis magis se ipsi impediunt, quam expediunt: cum eos Romanos censent versibus illis supra allatis ad inuadendam rempublicam instigatos fuisse. Quæro enim, cum versus illos *Sibyllinos* vocant, genuinosne Sibyllæ intelligant, an a quodam Judæo suppositos, vt discrete alias dicunt? Si genuinos intelligunt, sequitur, Sibyllam vere de magno rege & triumviris vaticinatam, neque nomen Sibyllæ inane esse, vt pu-

vt putant. Si autem *Sibyllinos* vocant Sibyllæ nomine confictos a Judæis, manet perplexitas, quomodo illis temporibus Judæorum quisquam de Romanis triumviris vaticinari potuerit. Idem tamen manifesta contradictione, vbi de libris apocryphis agunt, Judæos illos, qui de Christo & aliis diuinis Sibyllæ nomine prædixerunt, Numinis afflatu id egisse confiteri videntur his verbis: *Ita omnino credimus, omnes istos, quos diximus, libros, vergentibus ad finem Danielis hebdomadibus, a Judæis toto orbe dispersis fuisse compositos, Deo impellente ipsorum mentes ad significandum gentibus Christi aduentum.* Ergo ex his quidem verbis Judæi illi impostores prophetæ fuerunt. Atqui hoc ipsum postea negant in capite de iis, quæ hodie supersunt, Sibyllinis: *Nec tamen opus est, vt propterea prophetidem vel prophetam fuisse existimemus, quicumque istorum fuerit auctor carminum.* Cum enim duas fuisse Erythreas Sibyllas scribat Strabo, alteram priscam, alteram vero quæ Alexandri Magni vixerit temporibus; facile Judæis fuit imponere legatis Romanorum, missis ad Erythrae Sibyllæ colligenda carmina, obtrudendo mercem quæ ex sua prodiisset officina, pro antiquæ & priscæ Sibyllæ carminibus.

Quod si respondeant, non eo modo sese Judæos illos arbitrari impulsos ad significandum gentibus Christi aduentum, quo fuerunt prophetæ impulsæ, per afflatum scilicet proprie dictum & reuelationem, sed quomodo impelli ho-

mines dicuntur ad aliquid agendum ex solo instinctu, ut vellent ex prophetarum antiquorum libris quædam ad Messiaæ aduentum & regnum pertinentia excerpere, quæ metris græce exprimerent, & pro Sibyllinis vulgarent; hoc modo vitatur contradictio, sed redit perplexitas de prædictione triumviratus apud Romanos futuri: cum mentis humanæ captum excedat, aliquem Judæorum videre sine afflatu diuino, quæ alicubi terrarum post viginti annos futura sint. Quamobrem hoc tam perplexum & inenodabile consideranti mihi nihil tutius videtur, quam regem eum, de quo Sibylla Cumæa loquitur, hoc modo accipi, quo Seruius in 4. Eclogam interpretatur, ad hunc versusum:

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas.

ibi Seruius: *Sibyllini, id est, Sibylla quæ Cumana fuit & secula per metalla diuisit: dixit etiam, quis quo seculo imperaret, & solem vltimum, id est, decimum voluit.* De qua expositione supra iam a nobis dictum est. Sed nihilominus quæ eo loco sequuntur apud doctissimum interpretem subiungere hic etiam non gravabor: *Dixit etiam, (Sibylla) finitis omnibus seculis rursus eadem renouari: quam rem etiam philosophi hac disputatione colligunt, dicentes, completo magno anno omnia sidera in ortus suos redire, & referri rursus eodem motu. Quod si est idem siderum motus, necesse est, ut omnia quæ fuerunt, habeant iterationem. Vniuersa enim ex astrorum motu pendere manifestum est. Hoc secutus Virgilius dicit,*

dicit, reuerti aurea secula, & iterari omnia que fuerunt. Veram esse hanc Seruui interpretationem versus eadem ecloga indicat :

Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna, cum aliis aliquot sequentibus; quos nemo non videt conceptos ex veterum opinione de mundi ætatum successione & reuolutionibus: quarum in ordine beatissimus hominum status censetur fuisse sub Saturno. Hæc autem notanda in primis verba: *Dixit etiam Sibylla, finitis omnibus seculis rursus eadem renouari &c.* Quibus celebratam Platonice rerum omnium ἀποκατάστασις, hoc est, restitutionem & renouationem designat, quam ibi *iterationem* vocat. Quod caue intelligas de una reuolutione, qua semel in pristinum statum omnia restituantur, qua completa hæc vices desinant: cum eas reuolutiones procedere in infinitum velit Sibylla, quam secuti sunt Pythagorici, &, qui eos imitati, Platonici. Quod cum ita sit, non apparet mihi, quid necesse sit hanc Sibyllæ memoratam restitutionem esse hanc ipsam, cujus nobis auctor Christus, expiatis morte sua hominum peccatis. Multo verisimilius est, ethnicam vatem profana & pagana scripsisse. Hæc quidem interpretatio, quam ex Seruio attuli, multo est simplicior quam ista, quæ machinam velut in fabula inducit, Judæum scilicet, nescio quem, istius oraculi de Christi aduentu auctorem. Fac autem, utramque esse æque verisimilem, quid tum postea? Nempe animus in ancipiti pendeat

& fluctuet semper necesse est. Ex dubia autem & controuersa interpretatione, quid aduersus Judæos aut Ethnicos solidi ad fidem veræ religionis faciendam exprimi possit, non video.

Restat, vt quid illis versibus græcis, quos pro Sibyllinis proferunt, faciendum, explicem. Ego a Christianis posterius factos & suppositos, cum aliis plerisque, qui in hodiernis Sibyllinorum libris leguntur, censeo: alios proinde ab illis Sibyllæ oraculis, quæ Pompeio res in Syria gerente, & sub tempus triumuiratus, circumferebantur. In quibus & de rege orbis domitore prædictum fuisse facile concedo & certum habeo; sed non illo, quem sancti prophetæ venturum prædixere, verum tali, qualis initio Saturnus fuisse fingitur in seculo aureo, iuxta hypothesin illam paganicam restitutionis earundem rerum, per infinitas revolutiones, vt modo dictum est.

Hæc sunt, quæ mihi probabilius de Sibylla & Sibyllinis, post tot homines doctos, qui de iis scripserunt, dici posse visa sunt.

F I N I S.